

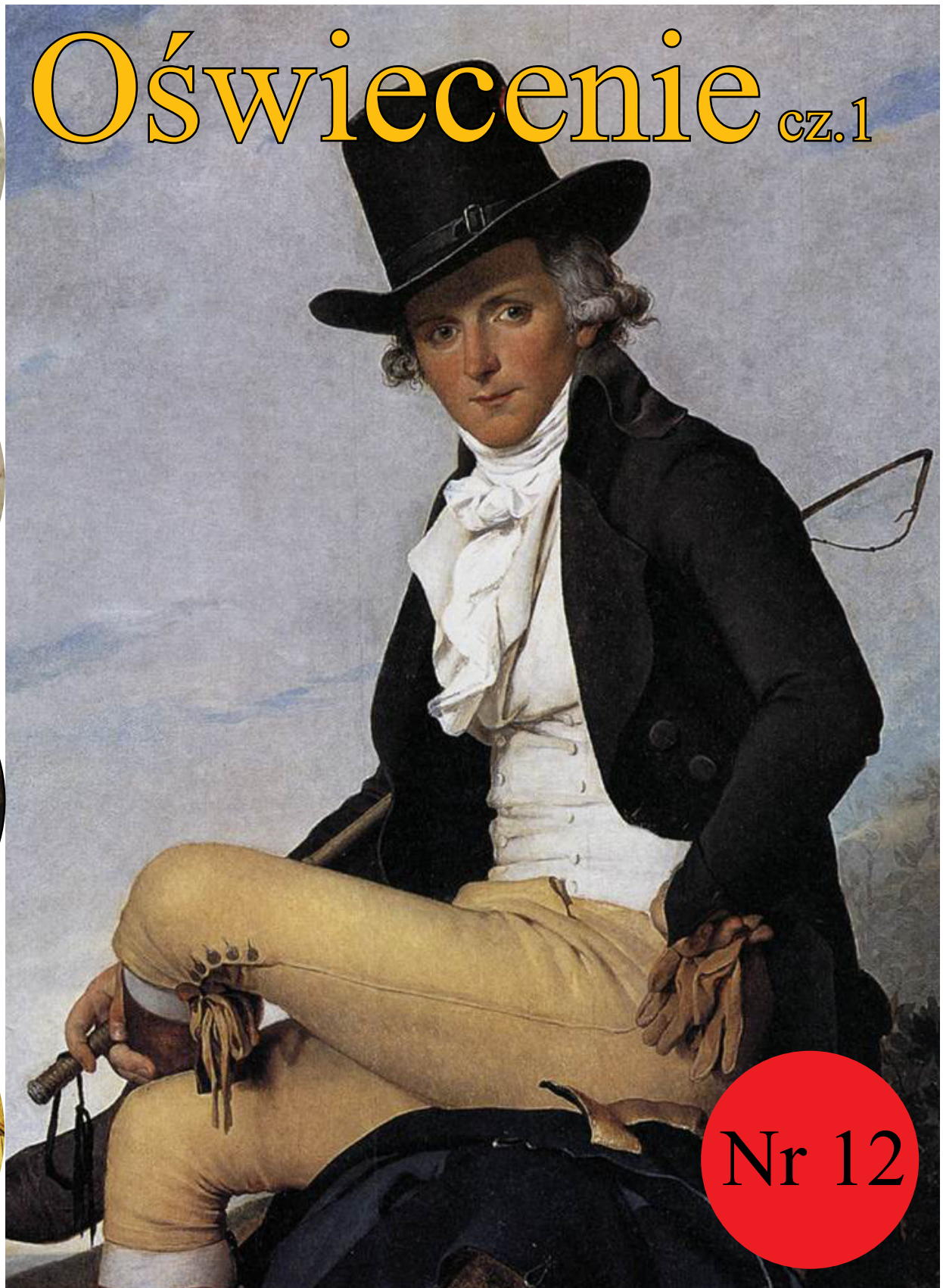
EDUSKA

Wydawnictwo Młoda Polska

TYGODNIK

Nr. 12 24.11.2014

Oświecenie cz.1

Nr 12

LITERATURA

SZTUKA PISANIA

GRAMATYKA

HISTORIA

WOS

MAPA MYŚLI – OŚWIECENIE (XVIII WIEK)

„Powrót myśli do świata rzeczy”

- Epoka, w której uwierzono w rozum.
- Epoka krytycyzmu wobec zjawisk i instytucji.
- Epoka, która zaowocowała Wielką encyklopedią francuską.
- Epoka klasycyzmu, rewolucji i... rozbiorów Polski.

CECHY

- Symetria, ład, powrót do reguł klasycznych.
- Człowiek w centrum uwagi. Powrót humanizmu, walka o prawa obywatelskie.
- Krytycyzm, deizm, ateizm, postulat tolerancji wyznaniowej.
- Rozwój szkół, nacisk na edukację, postęp nauki.
- Ideał – wolnomyśliciel, umysł wykształcony, dociekliwy, tolerancyjny.

WAŻNE DZIEŁA

- **Wolter** – *Kandyd*
- **Jean Jacques Rousseau** – *Nowa Heloiza*
- **Denis Diderot** – *Kubuś Fatalista i jego pan*
- **Henry Fielding** – *Historia życia Toma Jonesa*
- **Daniel Defoe** – *Przypadki Robinsona Crusoe*
- **Jonathan Swift** – *Podróże Guliwera*

ZAŁOŻENIA

- racjonalizm
- krytycyzm
- empiryzm
- sentymentalizm
- deizm
- ateizm

FASCYNACJE I TEMATY

- rozwój nauk (poznanie)
- natura, miłość
- antyk
- wolność jednostki
- mechanizmy

AMERYKA PÓŁNOCNA

- rewolucja amerykańska
- powstanie Stanów Zjednoczonych
- konstytucja Stanów Zjednoczonych

FRANCJA

- absolutyzm oświecony
- Ludwik XV
- Ludwik XVI
- rewolucja – upadek monarchii, śmierć króla

ANGLIA

- rewolucja przemysłowa
- rozwój kolonializmu
- rozwój powieści

ROSJA

- rządy Katarzyny II
- wzrost potęgi

GATUNKI LITERACKIE

POWIEŚĆ

Wiek XVIII to wielki start powieści w literaturze światowej. Wspomnijcie stulecie XVII – czytaliśmy jeszcze eposy i pamiętniki. Teraz proza powieściowa zaczyna swą niezwykłą karierę, a jej ojczyzną jest osiemnastowieczna Anglia.

Wielkie powieści angielskie:

- Daniel Defoe – *Przypadki Robinsona Crusoe*
- Jonathan Swift – *Podróże Guliwera*
- Henry Fielding – *Historia życia Toma Jonesa*
- Jan Jakub Rousseau – *Nowa Heloiza*
- Ignacy Krasicki – *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*

O konstrukcji tych powieści warto zapamiętać, że twórcy ich lubili przyjmować za oś budującą akcji motyw podróży. Pisano też najpierw w 1 osobie, jakby w imieniu głównego bohatera (pozostałość po pamiętnikarstwie). Narracja 3-osobowa wykształci się później.

POWIASTKA FILOZOFICZNA

Utwór krótszy od powieści i paraboliczny – to znaczy, że prezentowana czytelnikowi fabułka jest zaledwie ilustracją, pretekstem do przekazania innych, głębszych treści. W przypadku filozofów – będą to treści filozoficzne. Najlepszym przykładem jest *Kandyd* Woltera.

Powiaستki filozoficzne:

- **Wolter** – *Zadyg, Kandyd,*
- **Denis Diderot** – *Kubuś Fatalista i jego pan.*

BAJKA

Mistrzem bajki francuskiej był **La Fontaine**, bajki polskiej – **Ignacy Krasicki**. Bajka ma konstrukcję dość prostą – opowiada jakąś historyjkę, najczęściej o zwierzętach, lecz pod ich postaciami kryją się ludzie i głębokie prawdy o człowieku. Krótki zwykle wierszyk ujmuje daną sytuację lub wierszyk zgrabnie, wieńczy go pointa lub morał. Niektóre postaci baśni stają się alegoriami – lis symbolizuje chytrość, niedźwiedź siłę, owca – niewinność.

FILOZOFOWIE

- **Wolter**
- **Denie Diderot**
- **Jan Jakub Rousseau**
- **Monteskiusz**
- **Hume**
- **Berkeley**
- **Kant**

POSTAWY CZŁOWIEKA OŚWIECONEGO:

- **Krytycyzm** – poddaje analizie i krytykuje ustalone już teorie dzieł na temat zjawisk, instytucji.
- **Racjonalizm** – kieruje się rozumem, bo jest to najpotężniejsza siła w drodze poznawania, cecha, która odróżnia człowieka od zwierzęcia.
- **Empiryzm** – wierzę, że tylko doświadczenie (empiria) pozwala zbadać świat.
- **Sensualizm** – uznają ludzkie zmysły (np. smak, wzrok) za najlepsze „narzędzia” poznawania świata.
- **Deizm** lub nawet **ateizm** – jestem ostrożny wobec wiary w Boga. Jako deista – wierzę, że stworzył świat i puścił całą tę machinę w ruch, ale potem przestał ingerować w jej losy. Jako ateista w ogóle odrzucam istnienie Boga.

WYDARZENIA

- Absolutyzm we Francji, panowanie kolejnych Ludwików: XIV (Króla Słońce), XV, wreszcie od 1774 roku – Ludwika XVI i Marii Antoniny. Narastający absolutyzm monarchii, wystawność życia dworu, bieda ludu doprowadzają do Wielkiej Rewolucji Francuskiej i ścięcia królewskiej pary. Rządy obejmują rewolucjoniści, dyktatoriat, a potem Napoleon (epoka napoleońska)
- Rosja mocarstwem – wzrost potęgi za panowania cara Piotra I, Katarzyny I, Piotra II, Katarzyny II – uczestniczki rozbiorów Polski
- Anglia – państwo rewolucji przemysłowej i potęga kolonialna
- 1775 – 1783 – wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych
- 4 lipca 1776 – uchwalenie Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych Ameryki
- 1787 – konstytucja Stanów Zjednoczonych
- 1780 – śmierć Marii Teresy i rządy Józefa II w Austrii
- 1740 – 1788 – Fryderyk II królem Prus – epoka wojen napoleońskich obejmująca Europę
- 1812 – klęska Napoleona w Rosji
- 1815 – kongres wiedeński ustala nowy porządek w Europie

POLSKA

- **1696** – śmierć Jana Sobieskiego, króla Polski – czasy saskie (schyłek baroku, faza wstępna oświecenia)
- **1763** – umiera August III Sas
- **1764** – elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego
- **1768-1772** – konfederacja barska – próba obalenia króla
- **1772** – I rozbiór Polski
- **1773** – Zostaje powołana Komisja Edukacji Narodowej.
- **1788-1792** – Sejm Wielki
- **1791** – Uchwalenie *Konstytucji 3 maja*. Pierwsza w Europie, druga (po amerykańskiej) na świecie, nowoczesna konstytucja będąca aktem prawnym – podstawą działania państwa.
- **1792** – targowica
- **1793** – **II rozbiór Polski**
- **1794** – insurekcja kościuszkowska
- **1795** – **III rozbiór Polski** (kres doby stanisławowskiej i Rzeczypospolitej)
- **1797** – Legiony Dąbrowskiego we Włoszech
- **1807** – utworzenie Księstwa Warszawskiego
- **1812** – klęska Napoleona w Rosji
- **1815** – utworzenie Królestwa Polskiego
- **1822** – *Ballady i romanse* Mickiewicza (początek romantyzmu)

TRZY NURTY OŚWIECENIA:

KLASYCYZM

- **wzorem** kultura antyku
- **najwyższą wartością** – rozum i postęp
- **ideały**: ład, harmonia, symetria, klasyczne wzorce

To główny prąd oświecenia, odwołuje się do klasycznych reguł tworzenia sztuki, głosi **racjonalizm**, tolerancję, krytycyzm, wolnomyślicielstwo.

Typowe gatunki

satyra, bajka, powiastka filozoficzna, komedia, poemat heroikomiczny

Przedstawiciele

Wolter, La Fontaine, Boileau, Krasicki, Niemcewicz, Naruszewicz

SENTYMENTALIZM

- **najwyższa wartość** – uczucie, serce
- **ideal** – natura, prostota
- **źródła** – kultura ludu

Nurt faworyzujący zapomniane nieco **uczucie** w świecie rozumu. Czułość, rola serca, wielka waga natury i niebezpieczeństwa płynące z darów cywilizacji – to hasła tego nurtu.

Nazwę przyjęto od słynnej powieści **Laurence’a Sterne’a** *Podróż sentymentalna*. Za „ojca” nurtu uważa się **Jeana Jacquesa Rousseau**.

Typowe gatunki

sielanka, wiersz, powieść sentymentalna

ROKOKO

- **główny temat** – miłość, flirt
- **ideal** – zabawa, korzystanie z życia
- **cechy**:
 - ulotność,
 - lekkość,
 - wdzięk,
 - elegancja

Styl najbardziej ulotny, uważany też za ostatnią fazę baroku, dotyczący architektury, sztuki użytkowej, malarstwa. W literaturze zaznacza się w poezji dworskiej.

Główna wartość, jaką wyznają twórcy rokoko, to **piękno**.

OŚWIECENIE W EUROPIE

WIEK XVIII – KLASYCZNY, HOŁDUJĄCY WIEDZY I ROZUMOWI, ZAKOŃCZYŁ SIĘ KRWAWO. PAMIĘTAJĄC O REWOLUCJI WE FRANCJI, I POWSTANIU STANÓW ZJEDNOCZONYCH – ZAPOMINAMY CZĘSTO, ŻE TO WIEK NARODZIN POWIEŚCI!

Ludwik XVI

Granice czasowe

ogólnie oświeceniem nazywamy osiągnięcia kultury i nauki wieku XVIII. Dokładniej datuje się tę epokę od 1680 do 1780 roku w Europie.

W Polsce:

- 1740-1764 – faza wczesna (przed elekcją Stanisława Augusta)
- 1764-1795 – faza dojrzała (czasy stanisławowskie)
- 1795-1822 – faza schyłkowa (od I rozbioru po wydanie *Ballad i romansów* Adama Mickiewicza)

IDEA GŁÓWNA:

Ideologię oświecenia zamyka się czasem w krótkim zdaniu:

Powrót myśli do świata rzeczy.

OŚWIECENIE JEST TO:

- epoka, w której uwierzono w rozum.
- epoka krytycyzmu wobec zjawisk i instytucji.
- epoka, która zaowocowała *Wielką encyklopedią francuską*.
- epoka klasycyzmu, rewolucji i... rozbiorów Polski.

Zespół nowych postaw doprowadza do innego spojrzenia na istotę ludzką i możliwości poznania. Jeszcze w poprzedniej epoce kruchy człeczyna nie śmiał znajdować wartości w życiu doczesnym. Człowiek oświecenia będzie w nim szukał nie tylko wartości, ale wygody i przyjemności, a powyższe postawy utorują drogę nauce.

CO SIĘ DZIAŁO?

Wiek rozumu i filozofów – to wiek ogromnych przemian.

- Zaczyna się silnymi rządami królów francuskich (Ludwików), a kończy krwawą rewolucją, ścięciem królewskich głów i wojnami napoleońskimi.
- Poza Europą umacniają się państwa w koloniach – tam powoli rodzi się nowy świat.
- Z chaosu wyłonią się dwie potęgi – Stany Zjednoczone i Rosja, pierwsza z demokratyczną konstytucją, druga w fazie ścisłego absolutyzmu carów. Straci nieco na znaczeniu Anglia, Francja przekształci się w nowe cesarstwo. Polska w końcu XVIII wieku zniknie z mapy Europy.
- Rewolucja w sferze myśli – teraz ludzie myślą tak: To rozum jest największą siłą człowieka, to rozum należy wykorzystywać we wszelkim badaniu i udoskonalaniu świata. Za tym pomysłem poszły następne: krytycyzm wobec starych instytucji państwowych i kościelnych, wiara w doświadczenie (empiryzm) w badaniu naukowym, walka o prawo człowieka do własnych poglądów, wiary, uczuć, szczęśliwego życia. Ojczyzną nowej myśli zostanie Francja, tu bowiem działają encyklopedyści i tworzą pierwsi filozofowie oświecenia.
- Nowe ideały stają się coraz modniejsze, krążą wśród szlachty i wśród mieszczan, i one też przyczynią się do krwawej rewolucji. Zanim to jednak nastąpi, „być oświeconym” oznaczało przyjąć odpowiednie postawy. One to doprowadzają do innego spojrzenia na istotę ludzką i możliwości poznania. W baroku człowiek nie śmiał znajdować wartości w życiu doczesnym, w oświeceniu będzie w nim szukał nie tylko wartości, ale wygody i przyjemności, a powyższe postawy utorują drogę nauce.
- Oświecenie to czasy Woltera i Rousseau, czasy, w których wymyślono gilotynę. Ale też Watt wymyślił silnik parowy, bracia Montgolfier wzlecieli balonem.

Rewolucja mechanistyczna

– to jeszcze jedna nazwa epoki. Ta zwraca uwagę na rozwój nauk przyrodniczych i konstrukcji takich jak balon, silnik parowy itp.

Zaistniała także dlatego, że twierdzono, iż wszechświat jest wielką maszyną stworzoną przez Boga.

CO JEST WAŻNE?

Znajdujemy się u wrót naszego obecnego współczesnego świata. W tym stuleciu miało miejsce kilka kluczowych dla Europy zdarzeń – zarówno w dziedzinie historii, jak i myśli czy nauki. Wówczas ukształtował się współczesny sposób myślenia, powstały potęgi państwowe. Człowiek oświecenia uwierzył we własne siły. Marzy o tym, by zbudować świat szczęścia i rozumu tu i teraz, na ziemi, za życia wierzy w cywilizację, chce używać rozumu, ale i korzystać z rozrywek.

- Osiemnastowieczna Europa to ojczyzna rozumu i krytycyzmu – zapanuje kult wiedzy i racjonalizmu. W kulturze nastąpi ponowny zwrot ku antykowi, dominującym nurtem zaś będzie **klasycyzm**. Drugim – **sentymentalizm**.
- To epoka Woltera – nawiązuje do niego nasz obowiązkowy Ignacy Krasicki. W tym czasie tworzy też patron sentymentalizmu – Jean Jacques Rousseau. Będą do niego nawiązywać polscy romantycy.
- W oświeceniu we Francji powstaje *Wielka encyklopedia francuska*.
- W Anglii rozwija się powieść – do europejskiej kultury wejdą podróżnik Guliwer i samotny rozbitek Robinson Crusoe.

DZIEDZICTWO EPOKI

- **Kult myśli, zwycięstwo racjonalizmu w świadomości Europejczyków.** Mimo gorącego protestu romantyków, który nastąpi w XIX wieku – pozostaliśmy racjonalistami. Współczesny świat ufa rozumowi, postęp nauki, techniki i cywilizacji opiera się na zaufaniu do potęgi ludzkiego umysłu. A to postulaty ludzi oświecenia.
- **Powieść** – rozwinęła się, umocniła i wyparła epos. Od tej chwili po dzień dzisiejszy powieść jest najpopularniejszym gatunkiem literackim.
- **Wielka encyklopedia francuska!** Grupa myślicieli epoki stworzyła nie tylko pierwsze nowoczesne dzieło encyklopedyczne – lecz tym samym zaufanie i szacunek społeczeństw do wydań tego typu.
- **Wolterianizm** – zbiór poglądów Woltera. Był myślicielem tak ważnym, że jego poglądy nazwano specjalnym terminem pochodzącym od nazwiska autora. Wolterianizm głosi równość ludzi wobec prawa, prawo do głoszenia poglądów, potrzebę tolerancji, krytycyzm wobec instytucji i wiarę w ludzki rozum. Do dziś hołdujemy tym ideom, zwłaszcza tolerancji.
- **Demokracja** – upadek monarchii. Nowoczesne konstytucje i systemy sprawowania władzy. Podział na władzę ustawodawczą i wykonawczą oraz sądowniczą – to pomysł Monteskiusza – obowiązuje do dziś. Demokratycznym ustrojem wywalczonym właśnie wtedy szczycą się po dziś dzień Stany Zjednoczone. We Francji – choć przeżyła jeszcze i dyktatoriat, i kolejne cesarstwa – też zwyciężyła idea demokracji. W innych krajach długo jeszcze rządili królowie, ale rewolucja pokazała, że można ich obalić. To system uznawany dziś przez świat za najlepszy.

PORÓWNANIE EPOK

RENEANS (XVI WIEK)	BAROK (XVII WIEK)	OŚWIECENIE (XVIII WIEK)
• Człowiek w centrum myśli.	• Bóg – jedyna trwała wartość.	• Człowiek w centrum myśli.
• Humanizm, rozwój nauki, materia i życie doczesne.	• Śmierć, szatan, przemijanie, czas – typowe motywy epoki.	• Humanizm, powrót myśli do rzeczy, rozwój nauk i oświaty.
• Reformacja, rozłam Kościoła.	• Kontrereformacja, nietolerancja, religijność.	• Deizm, ateizm, krytycyzm, postulat tolerancji wyznaniowej.
• Harmonia, wzory antyczne, mimesis w sztuce.	• Dysharmonia, ekspresja, niepokój sztuki, szokowanie odbiorcy, koncept, brzydota.	• Powrót do wzorców klasycznych, ład, naśladowanie świata w sztuce i antycznych reguł.
• Rozwój oświaty.	• Upadek szkolnictwa.	• Rozwój szkół, instytucji oświeceniowych, nauki.
• Ideał – typ umysłu renesansowego, wszechstronnego, wykształconego.	• Pobożny, oddany Bogu metafizyk lub – (w Polsce, typ Sarmaty).	• Ideał – wolnomysliciel, erudyta, ale też człowiek sentymentalny albo np. libertyn.

Wolterianizm

postawa wywodząca się od Woltera – autorytetu czasów oświecenia w dziedzinie myśli oraz stylu tworzenia. Polega na wyznawaniu wartości, takich jak tolerancja, wolnomyslicielstwo, na umiejętności tworzenia błyskotliwych ripost w dyskusjach, odwadze głoszenia swoich poglądów. W sztuce pisanie – na użyciu stylu dynamicznego, wartkiego, charakterystycznego dla dzieł Woltera.

Absolutyzm oświecony – forma monarchii, którą pielęgnują oświeceniowi królowie. Polega na tym, by władca absolutny był mecenasem kultury i sztuki, dbał o rozwój nauk, wspomagał artystów i filozofów. Jest przy tym tyranem i wszechmocnym władcą, od którego zależą losy państwa i ludzi. *Państwo to ja* – rzekł Ludwik XIV – i tego się trzymano.

Dzieło epoki:

Wielka encyklopedia francuska!

Przedsięwzięcie godne epoki – autorzy postanowili objąć, uporządkować i zapisać dorobek myśli ludzkiej. Encyklopedia była dziełem zbiorowym, jej twórcy to najwybitniejsze umysły oświecenia: d'Alembert, Diderot, Wolter, Monteskiusz, Rousseau. Ukazało się 17 tomów. Była pierwszym tak potężnym wydawnictwem encyklopedycznym.

GŁÓWNE NURTY ARTYSTYCZNE OŚWIECENIA

KLASYCYZM

To główny kierunek artystyczno-literacki, który ma swe źródła w kulturze antycznej (czyli klasycznej: grecko-rzymskiej, stąd nazwa prądu). Narodził się w połowie XVII w. we Francji, gdzie pojawiali się twórcy, którzy zamiast zachwycać się barokową ozdobnością, wyżej cenili sobie antyczny ład, harmonię i elegancję.

- Nazwa „klasycyzm” pochodzi od łacińskiego *classicus* – pierwszej klasy, wzorowy, doskonały.
- Sztuka klasycystyczna często nawiązywała do tradycji antyku, wykorzystując jego wzorce. To epoka spokojna, wyważona, elegancka.
- W literaturze natomiast przedstawiciele klasycyzmu dążyli do wypracowania uniwersalnych norm twórczości literackiej i podporządkowania im praktyki pisarskiej.

GŁÓWNE ZAŁOŻENIA KLASYCYZMU:

- piękno jest jedyne i obiektywne – istnieją ustalone kanony piękna,
- sztuka ma wyrażać harmonię i zachowywać ład (proporcje, równowaga, statyczność),
- należy tworzyć według ustalonych reguł (poetyk, podręczników sztuki) i wzorować się na sztuce antycznej (greckiej i rzymskiej), która najlepiej oddawała harmonię natury,
- piękno ma wynikać z prostoty,
- racjonalizm podstawową ideologią,

Typowe gatunki: satyra, bajka, powiastka filozoficzna, komedia.

SENTYMENTALIZM

To prąd umysłowy i literacki, który narodził się w dojrzałym oświeceniu. Został stworzony przez francuskiego filozofa **Jeana Jacquesa Rousseau**.

- Klasycznym przekonaniem o harmonii i ładzie świata przeciwstawiał on emocje, serce, uczuciowość, czułość i naturę.
- Sentymentalizm ukształtował nowego bohatera literackiego – człowieka czułego, ożywił zainteresowanie przyrodą i jej drobiazgową obserwacją.
- Innymi hasłami tego nurtu było głoszenie niebezpieczeństw płynących z darów cywilizacji i zainteresowanie wewnętrznym życiem człowieka.
- Ponieważ ten nurt zachęcał do zastanowienia się nad sobą i dokładnego przyjrzenia się swoim uczuciom, sentymentalizm wpłynął na rozwój bardzo osobistej poezji analizującej każdy przejaw uczuć.
- Głównym przedstawicielem polskiej literatury sentymentalnej jest **Franciszek Karpiński**.
- **Typowe gatunki:** sielanka, powieść sentymentalna.

ROKOKO

To styl najbardziej ulotny, uważany też za ostatnią fazę baroku. Dotyczył głównie architektury, sztuki użytkowej i malarstwa – najmniejszy udział miał w tworzeniu dorobku piśmienniczego. W literaturze zaznaczył się głównie w poezji dworskiej – w pewnego typu komediach i operach.

- Główną wartością dla twórców rokoka było piękno, które dawało przyjemność obcowania z wytworami sztuki. Poza literaturą rokoko najpełniej zostało zrealizowane w małych formach architektonicznych oraz w architekturze pałacowych i salonowych wnętrz.
- Charakteryzowało się elegancką ornamentyką, lekkością i dekoracyjnością wystroju i malarzkimi miniaturami.

Podsumowanie

- Jeśli dzieło charakteryzuje się spokojem, ładem, harmonią, nawiązaniem do antyku i tradycyjnymi formami literackimi to jest to **klasycyzm**.
- Jeśli dostrzeżesz uczuciowość, prostotę i idealizację natury, to masz do czynienia z **sentymentalizmem**.
- Wdzięk, lekkość, piękno i przyświecające cele rozrywkowe to cechy wskazujące na **rokoko**.

CZŁOWIEK OŚWIECONY

Nie ma jednego, słusznego wzorca „człowieka oświeconego” ponieważ jest to epoka niejednorodna, złożona z trzech głównych nurtów. Oświeceniowe umysły były bardzo różne – ludzi tych różniły wyznawane poglądy, zajęcia, polityczne zamiłowania. Ale było coś, co ich łączyło.

Człowiek oświecenia był człowiekiem gruntownie wykształconym, czytającym, zorientowanym w najnowszych prądach kulturowo-filozoficznych. Nie lekcewał historii, przeszłości, ale też nie przeceniał ich wartości. Dość niechętnie odnosił się do autorytetów, był zdystansowany wobec religii, obowiązujących obyczajów i konwencji – cechowała go raczej swoboda myślenia. Miał duże zaufanie do nauki. Był wielbicielem sztuki i nie stronił od pięknych strojów czy otoczenia.

Znał język francuski (bo to obowiązujący język na europejskich salonach), był ciekawy świata, otwarty, tolerancyjny, towarzyski, gotowy na przyjęcie tego, co nowe. Oświecony człowiek nie bał się reform. Wszak oświecenie było epoką, która do kultury i nauki wniosła „światło”.

MODELE POSTAW W OŚWIECENIU:

- **Oświeceniowy wolnomysliciel** – to typ filozofa głoszącego tolerancję, wolność myśli, równoprawność poglądów. Istotę wolnomyslicielstwa wyraża słynne Wolterowskie zdanie: „Nie zgadzam się z tobą, lecz zawsze będę bronił twego prawa do głoszenia własnych poglądów”.
- **Oświeceniowy libertyn** – to człowiek uznający wolność za najwyższy ideał, potem określenie to oznaczało – ktoś, kto posunął swoje rozumienie wolności do rozpasania, wyuzdanego trybu życia, obrazoburczego stosunku do wszelkich wartości, jak np. Casanova. Libertyn w dzisiejszym znaczeniu to nie jest komplement, chodzi o rozpustnika lekceważącego wszelkie normy moralne.
- **Podróżnik zdobywca**. Powieść *Przypadki Robinsona Crusoe* Daniela Defoe przyniosła nowy typ bohatera. To podróżnik, pionier, przedsiębiorczy rozbitek na bezludnej wyspie.

ROZWÓJ TEATRU WE FRANCJI

To zapewne największe dokonanie XVII-wiecznego klasycyzmu. Rozwijał się bujnie pod patronatem królewskim, choć niechętnie tolerowany przez Kościół. W roku 1680 powstała **Komedia Francuska**, słynny do dziś teatr paryski. Oglądano z zapalą nie tylko klasyczne tragedie i komedie, lecz także sztuki farsowe wywodzące się z włoskiej komedii dell’arte.

NAJWAŻNIEJSZA POSTAĆ: MOLIER

Jean-Baptiste Poquelin. Był największym twórcą teatralnym ówczesnej Francji. Pochodził z rodziny mieszczańskiej, którą porzucił w bardzo młodym wieku, aby oddać się swej pasji teatralnej. Był aktorem i dyrektorem teatru wędrującego po całym kraju. Żył na przekór obowiązującym modom i konwencjom, siedział w więzieniu, wtrącony tam za długie. Zdobył jednak zaufanie króla i opieka królewska pomogła mu bardzo w swobodnym głoszeniu obrazoburczych, niepopularnych prawd. Bardzo niechętnie traktował Moliera Kościół katolicki, wielokrotnie zresztą przez niego atakowany. Sztuki Moliera przysparzały mu sporo niechęci, oskarżano go o obrażenie moralności, frywolność i lansowanie wzorców antyspołecznych.

Rousseau

„Wielka encyklopedia francuska”

Przedsięwzięcie godne epoki: objąć, uporządkować i zapisać dorobek myśli ludzkiej. Encyklopedia była dziełem zbiorowym, jej twórcami zostały najwybitniejsze umysły oświecenia:

d’Alembert, Diderot, Wolter, Monteskiusz, Rousseau.

Ukazało się 17 tomów encyklopedii – była pierwszym tak potężnym wydawnictwem encyklopedycznym.

NOWE ZASADY TWORZENIA LITERATURY

W klasycznej Francji obowiązuje ład, harmonia, ściśle określone zasady. Odżywa poetyka Arystotelesa, ale powstają też nowe teksty tego typu, w dużej mierze wzorowane na dziele greckiego mistrza. Najważniejsze z nich to *Sztuka rymotwórcza* Nicolasa Boileau, która na długo stanie się obowiązkowym podręcznikiem poetów. Zaleca:

- opieranie się na starożytnych wzorcach, stosowanie aluzji do antyku, budowanie metafor nawiązujących do mitologii;
- w pracy twórczej kierowanie się przede wszystkim rozumem, a dopiero później uczuciami, wyobraźnią, intuicją;
- stosowanie zasady decorum – odpowiedniości stylu do treści, dbanie o dobre obyczaje, ukazywanie sensu moralnego;
- ukazywanie wzorców piękna, ładu i harmonii;
- dążenie do doskonałości – stosowanie kunsztownego stylu, pięknych metafor, lecz języka zrozumiałego, prostego;
- ukazywanie reguł rządzących światem;
- stosowanie ścisłego podziału na gatunki oraz rodzaje literackie i przestrzeganie ścisłych reguł rządzących każdym gatunkiem.

Słynne hasło Boileau brzmi: „Nic nie jest piękne poza prawdą”. Ulubione gatunki klasycyzmu to tragedia, komedia, epos, list poetycki, poemat dydaktyczny, oda, satyra, sielanka.

Antonio Carnicero, Balon Montgolfierów nad Aranjuezem

TRZY ZJAWISKA W EUROPIE XVII WIEKU

W Europie wiek XVII był stuleciem wojen i zamętu. Poglębiające się podziały religijne wykorzystywane były przez polityków do rozszerzania wpływów, wywoływały wojny, społeczeństwo gnębiły zarazy, na dworach królewskich kwitł absolutyzm.

KONTRREFORMACJA

- Wiek XVI pamiętamy jako czas narodzin i gwałtowny rozwój reformacji. Powstawanie nowych wyznań i wspólnot religijnych sprzyjało jednolicieniu się państwa, ale zaczęło zagrażać Kościołowi.
- W latach 1545-1563 w Trydencie obradował sobór powszechny, który podjął wiele decyzji mających przyczynić się do ochrony interesów Kościoła, a także wpłynąć na szerzenie „jedynej prawdziwej wiary” – katolickiej. Sobór uznał, że tolerancja religijna jest niemożliwa, że stanowi powód zamętu i upadku norm moralnych, zatem należy uczynić wszystko, aby rozwijała się jedna tylko religia.
- Trybunał Inkwizycji, specjalny kościelny sąd, surowo tropił wszelkie odstępstwa od wiary katolickiej i równie surowo karał heretyków. Ograniczono bardzo wolność słowa, tworząc *Indeks ksiąg zakazanych*. Dzieło, które się na nim znalazło, jako nieuznawane przez Kościół, nie mogło być rozpowszechniane. Przestano myśleć o reformie samej wiary – przeciwnie: zagrożony Kościół tym bardziej podkreślał niepodważalność dogmatów i wszelkich przepisów, np. nakazywał bezwzględne przestrzeganie celibatu przez księży.

WOJNA TRZYDZIESTOLETNIA

- Jeden z najokrutniejszych konfliktów w dziejach, obejmujący swym zasięgiem niemal całą ówczesną Europę.
- Zaczął się od zamieszek między państwami protestanckimi a katolickimi na terenie Rzeszy Niemieckiej. Wyznający husytyzm Czesi rychło zbuntowali się przeciw katolickim Habsburgom; w roku 1620 pod Białą Górą ponieśli druzgocącą klęskę, w wyniku której utracili niezależność państwową na ponad dwieście lat.
- Kolejne państwa przyłączały się do wojny po jednej lub drugiej stronie, zawsze przyczyniając się do cierpień ludności cywilnej, pustosząc ogromne obszary Europy. Oblicza się, że u progu wojny Cesarstwo Niemieckie liczyło 16 milionów obywateli, a pod koniec – mniej niż 10 milionów. Spalone i doszczętnie zniszczone zostało około jednej trzeciej terytorium, w tym wiele bujnie rozwijających się uprzednio miast. Przyczyniło się to także do znacznego obniżenia się poziomu intelektualnego ludności.
- Wojnie położył kres pokój westfalski z roku 1648 – utwierdził on faktyczne rozbitcie cesarstwa.

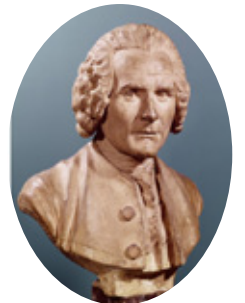
ROZWÓJ ABSOLUTYZMU

- Druga połowa wieku XVII to okres potęgi Francji. Absolutyzm rozwijał się już od początku wieku, od czasu rządów Ludwika XIII, ale apogeum osiągnął za czasów Ludwika XIV, zwanego Królem Słońce.
- Król traktowany był jako nieomylny namiestnik Boga – od Boga bowiem pochodzić miała jego władza. Wszelkie formy sprawowania władzy przez reprezentantów narodu (Stany Generalne) były stopniowo ograniczane, w czym królowi dzielnie pomagali chciwi władzy politycy: kardynałowie **Richelieu** i **Mazarini**. Wywierali oni niesłychanie silny wpływ i na króla, i na politykę państwa, piastując funkcje pierwszych ministrów. Powoływano wprawdzie i innych ministrów, ale nie odgrywali oni praktycznie żadnej roli, całkowicie zależni od woli kardynałów i króla. Ci zaś dbali przede wszystkim o własne interesy i bogactwa.
- Władca absolutny był jednocześnie mecenasem kultury i sztuki, dbał o rozwój nauk, wspomagał artystów i filozofów. Dwór królewski olśniewał coraz większym przepychem, ale prości ludzie za-trważająco ubożeli. Takie sprawowanie władzy odbierało narodowi wszelki wpływ na losy państwa, przyczyniał się do eksploatacji stanów najniższych i z czasem powodował coraz większe niezadowolenie Francuzów. Minie jeszcze dużo czasu, zanim ośmielą się oni zbuntować przeciw namaszczoneму boskim posłannictwem królowi.

FILOZOFOWIE EPOKI OŚWIECENIA

JEAN JACQUES ROUSSEAU

- Jeden z najślawniejszych filozofów epoki oświecenia
- Uczestniczył w pracach nad pomnikowym dziełem epoki, *Wielką Encyklopedią Francuską*.
- Nie był entuzjastą postępu, rozumu i cywilizacji. Uważał, że rozwój nauki, rzemiosła, rolnictwa i techniki nie przyczynił się do powszechnego szczęścia, lecz upadku moralnego społeczeństwa. Współczesne mu objawy moralnej degrengolady – zdaniem myśliciela – były skutkiem porzucenia przez człowieka stanu naturalnego.
- W przeciwieństwie do uspołecznionych filozofów, Hobbesa i Locke’a, uważał, że przed wykształceniem się form życia społecznego, ludzie byli zgodni i szczęśliwi, żyli w harmonii z naturą i z bliźnimi. Kierowali się naturalnymi odruchami i sercem (uczuciem), a nie chłodną kalkulacją i rozumem.
- O wiele zła obwiniał własność prywatną – od czasu jej pojawienia się rozpoczęły się kłótnie i nierówności społeczne, ludzkość podzieliła się na biednych i bogatych. Ludzie, chcąc się przed nią bronić, ustanowili prawa, powołali sądy... Okazało się jednak, że one... usprawiedliwiają tylko wyzysk.
- Postulował powstanie prawdziwej umowy społecznej, której celem będzie dobro i wolność każdego obywatela. W ramach takiego społeczeństwa zostałyby zniesione wszelkie nierówności.
- Był zwolennikiem życia w harmonii z naturą.

Jean Jacques Rousseau

JOHN LOCKE

- Był twórcą szczególnego rodzaju empiryzmu. Uważał, że cała nasza wiedza – i ta prawdziwa, i błędna – jest wynikiem naszych doświadczeń.
- Umysł ludzki po narodzeniu to *tabula rasa* (niezapisana tablica, biała karta), która stopniowo wypełnia się – wraz z długością życia, jakością i ilością zdobywanych doświadczeń. Nic nie jest wrodzone! Cały nasz światopogląd to nic innego jak suma doświadczeń.

John Locke

WOLTER

Wolter nie był tak naprawdę szczególnie odkrywczym filozofem, lecz cięty język, rozmiłowanie w dyskusjach, świetne pióro, cięty dowcip i wyrazista osobowość sprawiły, że stał się symbolem swojej epoki. Pojęcia, które wiąże się z tym myślicielem to:

- **Racjonalizm** – dla Woltera rozum był wielką potęgą; uważał rozum za niezawodny. Prawdziwe jest tylko to, co racjonalne, a wszystko, co niezgodne z rozumem, należy odrzucić.
- **Deizm** – przekonanie, że istota wyższa, Bóg, nie wtrąca się w losy świata ani człowieka. Wolter uważał ponadto, że religia może być zbudowana na pewnych podstawach rozumowych. Jeżeli świat to dobrze skonstruowany zegar, musiał istnieć wielki Zegarmistrz, który wprowadził ten mechanizm w ruch...

WOLTERIANIZM

– postawa wywodząca się od Woltera – autorytetu czasów oświecenia w dziedzinie myśli oraz stylu tworzenia. Polega na wyznawaniu wartości takich jak tolerancja, wolnomyślicielstwo, erudycja, na umiejętności tworzenia błyskotliwych ripost w dyskusjach, odwadze głoszenia swoich poglądów. W sztuce pisania – na użyciu stylu dynamicznego, wartkiego, charakterystycznego dla dzieł Woltera.

Wolter

GATUNKI LITERACKIE

POWIEŚĆ

Wiek XVIII to wielki start powieści w literaturze światowej. Wspomnijcie stulecie XVII – czytaliśmy jeszcze eposy i pamiętniki. Teraz proza powieściowa zaczęła swą niezwykłą karierę, a jej ojczyzną jest osiemnastowieczna Anglia.

w Anglii

- Daniel Defoe – twórca robinsonady (*Przypadki Robinsona Crusoe*),
- Jonathan Swift – ojciec literatury fantastycznej (*Podróże Guliwera*),
- Laurence Sterne – (*Podróż sentymentalna*), od której nazwę wziął sentymentalizm,
- Henry Fielding – (*Historia życia Toma Jonesa*).

we Francji

- Denis Diderot – (*Kubusia Fatalista i jego pan*)
- Jean Jacques Rousseau (*Nowa Heloiza*)

w Niemczech

- Johann Wolfgang Goethe (*Cierpienia młodego Wertera*, stanie się fundamentem romantyzmu)

w Polsce

- Ignacy Krasicki – *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*

POWIASTKA FILOZOFICZNA

Utwór krótszy od powieści i paraboliczny – to znaczy, że prezentowana czytelnikowi fabułka jest zaledwie ilustracją, pretekstem do przekazania innych, głębszych treści. W przypadku filozofów – będą to treści filozoficzne. Najlepszym przykładem jest *Kandyd* Woltera.

- **Wolter** – *Zadyg, Kandyd*
- **Diderot** – *Kubuś Fatalista i jego pan*

BAJKA

Mistrzem bajki francuskiej był znakomity **La Fontaine**, mistrzem bajki polskiej – **Ignacy Krasicki**. Bajka ma konstrukcję dość prostą – opowiada jakąś historyjkę, najczęściej o zwierzętach, lecz pod ich postaciami kryją się ludzie i głębokie prawdy o człowieku. Krótki zwykle wierszyk ujmuje daną sytuację lub wierszyk zgrabnie, wieńczy go pointa lub morał. Niektóre postaci baśni stają się alegoriami – lis symbolizuje chytryść, niedźwiedź siłę, owca – niewinność.

POEMAT HEROIKOMICZNY

Utwór epicki, który stanowił parodię eposu bohaterskiego. W patetycznej formie opowiada zdarzenia błahie i codzienne – takie zestawienie powoduje efekt śmieszności. Autorem polskich poematów heroikomicznych był Ignacy Krasicki (*Monachomachia... i Myszeidos*).

SIELANKA

To gatunek poetycki wywodzący się z antycznej Grecji, który obejmuje utwory utrzymane w pogodnym tonie, opowiadające o życiu pasterzy lub wieśniaków. Sielanki związane są z arkadią – czyli mityczną krainą wiecznej szczęśliwości, gdzie w zgodzie z naturą i w spokoju żyją pasterze.

SATYRA

To utwór literacki o celu dydaktycznym, który wytyka i ośmiesza wady i występki ludzi, jak i życia zbiorowego – obyczajowego, społecznego, politycznego. Satyry poruszają najczęściej stałe tematy – pijaństwo, obżarstwo, obłudę. Istotą satyry jest krytyka wobec przedstawionych zjawisk, posługuje się więc ona często deformacją, groteską, wyostreniem atakowanych cech, a także dowcipem, ironią, kpina i szyderstwem.

W Polsce autorami satyr byli **Ignacy Krasicki** i **Adam Naruszewicz**.

Jakie tematy podejmowali twórcy oświecenia?

- klasycy
- temat polityczny
 - temat obyczajowy
 - kwestie filozoficzne i moralne
- sentymentalności
- miłość
 - czułość
 - natura
- rokoko
- flirt
 - miłość
 - zabawa

Denis Diderot

Gatunek

– powiastka filozoficzna – jest to gatunek z pogranicza epiki i moralistyki, którego celem jest potwierdzenie jakiejś tezy filozoficznej lub zaprzeczenie jej. W powiastce filozoficznej fabuła i bohaterowie są tylko pretekstem do wylansowania określonego światopoglądu. Bardzo często wydarzenia są więc zupełnie nieprawdopodobne, perypetie bohaterów – odjechane, a tło fabuły – baśniowe.

Uwaga, jest to gatunek typowy dla oświecenia. W innych epokach już jej nie spotkamy.

WIEK POWIEŚCI

POWIEŚĆ – CO TO ZA GATUNEK?

Powieść – to gatunek należący do epiki, prozatorski, obszerny, prezentujący świat i zdarzenia dotyczące bohaterów. Cechą powieści jest obecność narratora i świata przedstawionego. W świecie powieści rozgrywa się fabuła, określone są czas i przestrzeń, wyznaczeni bohaterowie główni i poboczni. Powieść może opowiadać o zwykłych ludziach i zdarzeniach prawdopodobnych, ale także o fantastycznych lub wyobrażonych.

JAK TO BYŁO

- Powieść kształtuje się jako nowożytny i popularny gatunek w XVIII wieku. Jej twórcy biorą wzór z Cervantesa ale tworzą po swojemu gatunek, który będzie królował niepodzielnie aż po dziś! Dzieje się tak głównie za sprawą pisarzy angielskich, którzy właśnie w oświeceniu napisali znakomite książki, takie jak *Przypadki Robinsona Crusoe*, *Podróże Guliwera* czy *Historia życia Toma Jonesa*.
- Właśnie w XVIII wieku europejscy czytelnicy, poznawszy te utwory, zrozumieli, czym może być czytanie literatury. Mogli czytać o sobie i o swoim świecie. Zapragnęli więcej rozrywki tego typu, a oznaczało to kres eposu, zmierzch romansu – za to błyskawiczną karierę powieści.
- Powieść stała modna w oświeceniu, ale się w nim nie narodziła. Wywodzi się z wcześniejszych doświadczeń prozatorskich, a należą do nich pisane od wieków: pamiętniki, listy, romanse rycerskie. Do tego wciąż funkcjonował epos. Owe gatunki po prostu się zużyły i zestarzały, epos opiewał tylko dzielnych herosów i bogów, romans rycerzy, a nowoczesne życie było zupełnie inne. Wiek XVII zabłysnął powieścią Cervantesa *Don Kichot* – i to już zapowiadało karierę tego gatunku.
- O konstrukcji tych powieści warto zapamiętać, że twórcy ich lubili przyjmować za oś budującą akcji motyw podróży. Pisano też najpierw w 1 osobie, jakby w imieniu głównego bohatera (poza stałość po pamiętnikarstwie). Narracja 3-osobowa wykształci się później.
- W XVIII w. powieść zdominuje temat podróży. Dlatego, że XVIII-wieczni ludzie zaznali już przyjemności podróżowania, wyprawy stały się mniej niebezpieczne, drogi lepsze. Opowieści podróżników pobudzały wyobraźnię – ich spisane przygody dawały wiedzę o dalekim świecie. Niekoniecznie rzetelną – pisarze niekiedy puszczali wodze fantazji. Rozwój powieści w XIX w. osiągnie apogeum, w XX zaś nadejdzie czas awangardowych modyfikacji! I ciągle czytamy, i czytać będziemy – mimo że w XXI ma nastąpić zmierzch książki dokonany za sprawą internetu. Ale kto weźmie ze sobą do poduszki ekran komputera? Albo do plecaka?
- Za pierwszą nowoczesną powieść, w której bohaterem mógł być osiemnastowieczny młodzieniec, uznano *Przypadki Robinsona Crusoe* pióra Daniela Defoe.
- Od razu odnotuj: oświecenie jest epoką, w której powieść pojawia się w Polsce. Jest to dzieło Ignacego Krasickiego pt. *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*.

Najsłynniejszą maksymę o powieści stworzył Stendhal, pisarz wieku XIX – doby całkowitej dominacji powieści: ***Powieść to zwierciadło przechadzające się po gościńcu***.

RODZAJE POWIEŚCI W XVIII WIEKU

- **powieść podróżnicza** (*Podróże Guliwera* Swifta i *Kubuś Fatalista i jego pan* Diderota),
- **powieść-pamiętnik** (*Dziennik roku zarazy* Defoe, książka, która zainspirowała Camusa, autora *Dżumy*),
- **powieść przygodowa** (*Historia życia Toma Jonesa* Fieldinga),
- **powieść w listach** (*Julia, czyli Nowa Heloiza* Rousseau),
- **powieść gotycka** (czarny romans, np. *Zamczysko w Otranto* Walpole’a),
- **powieść sternowska** (*Podróż sentymentalna* Sterne’a),
- **robinsonada** (odmiana powieści podróżniczej: *Przypadki Robinsona Crusoe* Defoe).

Charles de Montesquieu

Daniel Defoe

Wolter

Jean Jacques Rousseau

Jonathan Swift

WAŻNA LEKTURA

Wolterianizm

W *Kandydzie*... Wolter przedstawił swoją doktrynę filozoficzną zwaną wolterianizmem.

- Ośmieszył przesady i zabobony, podał w wątpliwość istnienie autorytetów.
- Wyeksponował wolność jako główną wartość życia ludzkiego.
- Głosił potrzebę tolerancji dla ludzi innych wyznań czy ras.
- Opowiadał się za zdrowym rozsądkiem i racjonalistyczną postawą życiową.
- W szyderczy sposób ukazał stosunki społeczno-polityczne panujące w XVIII w.
- Skrytykował wyzysk i gnębienie innych ludzi.
- Ośmieszył władzę jezuitów i praktyki inkwizycji.
- Uważał, że człowiek powinien nauczyć się odróżniać dobro od zła i pozostawać w zgodzie z samym sobą. Przed złem nie ma ucieczki, gdyż jest ono nieodłącznym elementem świata.

Powieść *Przypadki Robinsona Kruzo*e (1719 r.) Daniela Defoe przyniosła nowy typ bohatera. To oświecony podróżnik, pionier, przedsiębiorczy rozbitek na bezludnej wyspie.

Utwór w formie pamiętnika spisanego przez jej bohatera stał się pierwszym wzorem wielu późniejszych powieści podróżniczych, tak zwanych robinsonad, między innymi *Szkoly Robinsonów* Juliusza Verne'a i *Księgi dżungli* Rudyarda Kiplinga.

„KANDYD, CZYLI OPTYMIZM”

Kandyd, czyli optymizm jest polemiką Woltera z optymistyczną filozofią Leibniza, którą uważał za głupią i fałszywą. Zamiast pisać nudne traktaty przeciw twierdzeniu Leibniza, że żyjemy na najlepszym ze światów, wymyślił *Kandyd*a – sympatycznego młodzieńca, który stara się wcielać w życie optymistyczną filozofię Leibniza, ale zawsze ponosi klęskę lub wpada w olbrzymie tarapaty.

Jego mistrz i nauczyciel, Pangloss, jest wyrazicielem poglądów Leibniza – według niego wszystko dzieje się jak najlepiej na tym najlepszym ze światów... Oczywiście, to przekonanie nijak się ma do rzeczywistości. I Kandyd, i Pangloss, wielokrotnie zostali pobici, ograbieni, o mało nie stracili życia... Tak naprawdę więc wcale nie jest tak cudownie, a świat, w którym żyjemy, wcale nie jest najlepszy – bardzo daleko mu do ideału.

Pierwsze nieprzyjemne doznanie Kandyd, które zapewne dało znać, że coś z tym światem jest nie tak, spotkało go na dworze barona Thunder-ten-Tronckh, gdzie mieszkał. Znak przybrał postać kopniaka i wygnania w świat za karę – Kandyd ośmielił się romansować z Kunegundą, córką barona. Kandyd wyrusza zatem w świat i mamy do czynienia z „opowieścią drogi”, czyli motywem wędrówki. Dodatkowo w przypadku Kandyd jest to trasa edukacyjna – bohater sprawdza znaną nam już teorię optymistycznego Leibniza. Spośród wielu pouczających przystanków – np. trzęsienie ziemi, które zniszczyło Lizbonę, czy też spotkanie z działalnością Świętej Inkwizycji, interesującą wydaje się wizyta w Eldorado – utopijnej krainie szczęśliwości. Prawem kontrastu Eldorado, w którym drogocenne kruszce walają się po ulicy, a ceni się zupełnie inne wartości – podkreśla marną kondycję „najlepszego z możliwych światów”. Gdy rozstajemy się z Kandydem, którego poznajemy jako pełnego entuzjazmu naiwniaka, bohater jest już mądrzejszy, spoważniał, stał się bardziej sceptyczny i ostrożniejszy. Kandyd wraca do swojej Kunegundy i musi sobie znaleźć w tym świecie miejsce. Znajduje zatem następujący sposób na życie: zamknąć się z najbliższymi we własnym gronie i „uprawiać swój ogródek”, inaczej mówiąc – hasło „róbmy swoje” po wolterowsku. Przygody bohaterów doprowadzają ich do weryfikacji optymistycznej filozofii i do wyboru racjonalnego, skromnego życia z dala od świata.

MAPA PODRÓŻY BOHATERÓW OŚWIECENIOWYCH POWIEŚCI

Obsesja i namietność pisarzy i czytelników tej doby. Podróż to nie tylko oś powieści. Podróż to poznawanie świata. Podróż – poszukiwanie wzorca. Podróż – dojrzewanie. Podróż – obraz ludzkiego życia. To dzięki przygodom podróżników rozwinęła się powieść. Homo viator – człowiek podróżujący i poszukujący portu – po odległych krajach, po meandrach duszy, po wymyślonych przestrzeniach – to stale obecny motyw kultury.

I WYSPA ROBINSONA KRUZOE

Robinson trafił tu na skutek katastrofy statku, którym podróżował. Jest rozbitek skazanym na samotność na bezludnej wyspie. Spędzi tu niemal 29 lat!

Początkowo zupełnie sam, później z Piętaszkiem, organizuje na wyspie życie, tworzy swoją dwuosobową społeczność. Przez lata odczytywano jego losy jako obraz ludzkiej siły i zaradności, powstała powieść o przetrwaniu, o tym, jak człowiek może pokonać przeciwności losu i własną samotność. Daniel Defoe napisał klasyczną powieść przygodową – ale podjął też temat osamotnienia człowieka, konieczności istnienia wśród innych ludzi.

Książka Defoe to popularna lektura młodzieżowa. Stała się inspiracją dla licznych robinsonad – czyli książek, a potem filmów opowiadających o losie rozbitek, którzy muszą przeżyć na bezludnej wyspie. Nie jest to do końca zgodne z intencją autora; Defoe pragnął zawrzeć w swoim dziele pouczenie etyczne – samotność Robinsona na wyspie jest pokutą za grzechy. Kruzo wykazał się непослушнством wobec rodziców, wybrał życie podróżnika zamiast przeznaczonej mu pracy. Musiał to odpokutować – pracą cięższą niż kiedykolwiek by to przewidywał. Defoe z pewnością zamieścił przesłanie religijne – Kruzo nawraca Piętaszka, a przetrwać w samotni pomaga mu *Biblia*.

Robinson Kruzo pozostał jednak dla pokoleń bohaterem symbolem. Symbolem pochwały człowieczeństwa, zaradności, operatywności, postawy radzenia sobie w trudnych warunkach, siły i umiejętności przetrwania.

II SZLAKIEM GULIWERA

Lemuel Guliwer – lekarz pokładowy – przeżył niezwykle przygody, zawitał do czterech fantastycznych krajów. Po katastrofie statku budzi się w krainie Liliputów, jest dla maleńkich ludzików olbrzymem i sprawia im

niemały kłopot. Powoli wszystko zostaje zorganizowane – Guliwer staje się częścią społeczności, a nawet potężną siłą zbrojną podczas wojny. Po raz drugi los rzuca go do kraju olbrzymów – do królestwa Brobdin-gang. Tu odwrotnie niż poprzednio Guliwer jest zabawką w rękach monstrów. Obserwuje ich życie, zbiera doświadczenia... Trzecia kraina to Laputa – latająca wyspa. Jednak najwięcej nauk da mu pobyt w kraju Houyhnhnmów – czyli szlachetnych, cywilizowanych koni. To oświeceniowa utopia – kraj sprawiedliwości i porządku. Konie stają się dla Guliwera wzorem doskonałym – potrafią tworzyć świat dużo lepszy niż ludzie. *Podróże Guliwera* wpisują się w szereg powieści, w których podróż jest nauką życia. Warstwa przygód – atrakcyjna dla czytelnika jak najbardziej – staje się drugoplanowa wobec przesłania. A jest nim miazdząca krytyka współczesnego autorowi społeczeństwa. Bo Jonathan Swift postanowił napisać satyrę na polityków, sądy, nietolerancję, donosicielstwo. Skrytykował naturę ludzką. Konie są szlachetniejsze od was – ludzi – tak zamierzał powiedzieć XVIII-wiecznej Anglii, i to uczynił. W końcu życia wolał zresztą towarzystwo koni niż ludzi, twierdził, że sam jest koniem. Uznano go na niepoprzedniego. Ale – rzadko pamięta się o tym, że *Podróże Guliwera* są także szyderstwem idei kolonizacji – a są to przecież czasy, w których Anglia staje się potęgą kolonialną i zagarnia nowe terytoria. Jest też powieść Swifta prekursorką opowieści fantastycznych, tak lubianych dziś przez młodzież.

III DO ELDORADO Z KANDYDEM

Kandyd – bohater powiastki Woltera nie może być pominięty na mapie podróżników literatury XVIII w. Wygnany tęgim kopniakiem za romans z baronówną przemierzył kawał świata. Jego podróż to nauka – poznawanie prawdy o życiu i poszukiwaniu siebie. Dziełko Woltera – to powiastka o dojrzewaniu człowieka. I on zaliczył utopię – trafił do Eldorado – krainy szczęśliwości. Eldorado to kraina o wzorowym ustroju, złoto leży tu na ulicach, bo nikt go nie potrzebuje. Kraina nie ostatnia, która tak naprawdę nie istnieje. Kandyd powraca mądrzejszy i zupełnie dojrzały – organizuje sobie własny dom, jak wiemy będzie pielęgnował swój ogródek.

IV DO NIPU Z MIKOŁAJEM DOŚWIEDCZYŃSKIM

Mikołajek – dziecko sarmackie to polska próba wolterowskiego pomysłu. Krasicki pisze pierwszą powieść nowożytną w Polsce. Jej bohaterem czyni Mikołaja Doświadczyńskiego – typowego szlachcica, potomka rodziny ziemiańskiej. Uczony jest bardzo kiepsko przez głupawego guwernanta, którego nauki to krytyka ciemnoty szlacheckiej i bardzo złego stanu edukacji młodzieży. Jako młodzieniec wyrusza do Paryża, gdzie poddaje się utracjuszowskiej modzie – trwoni majątek, oddaje się hazardowi i rozpucie. Tak Krasicki ukazuje edukacyjną moc szlacheckich wojaży zagranicznych. Ale Mikołaj otrzyma szansę. Wyruszy w podróż, która okaże się prawdziwą nauką życia. Miedzy innymi trafi do Nipu – następnej literackiej utopii – czyli sprawiedliwej krainy, mądrze rządzonej, bez prawa własności, bez dyktatu pieniądza. Dojrzały Mikołaj, podobnie jak wolterowski Kandyd, wraca do kraju, żeni się i tworzy porządną ziemiańską dom, w którym będzie prawidłowo i sprawiedliwie gospodarzył.

Jest to kolejna powieść o dojrzewaniu – znów podróż nie jest ważna sama w sobie, przygody też są nie po to tylko, żeby zaciekawić czytelnika. Po to, by zawrzeć pouczenie, krytykę, a wędrówkę pokazać jako życie ludzkie. Powieść Krasickiego to także polska odmiana Bildungsroman, czyli powieści „o formowaniu się”.

V W GWIAZDY Z KUBUSIEM FATALISTĄ...

I jego panem. Dlaczego w gwiazdy? Przecież Kubuś i jego pan wędrowali po słodkiej Francji, zaglądając do tawern, nie omijając karczem ani dziur w drogach. Otóż dlatego, że treścią tej wędrówki jest filozofowanie, dialog, jaki wiedzie Kubuś z Panem. Kubuś to prawdziwy filozof, twierdzi uparcie, że los ludzki i wszystko, co się na świecie dzieje, zapisane jest w gwiazdach, i to – do jakiej karczmy trafią na nocleg – też. To, czy Kubuś spadnie z konia, czy koń potknie się po drodze – też. Jest to teoria predestynacji, a utwór to filozoficzna powieść drogi, zresztą niepozabawiona humorem i pikantnych epizodów. Wyróżnia ją jeszcze jedna oryginalna cecha – natrętna obecność pisarza, który co raz dystansuje się od biegu przygód swoich bohaterów i zwraca się bezpośrednio do czytelnika, wiodąc z nim jednostronny dialog. Paraboliczność zdarzeń powieści staje się wyraźna – obserwacja i podsłuchiwanie Kubusia i jego pana stają się takim literackim eksperymentem, prowadzą do rozważań filozoficznych i egzystencjalnych. Konstrukcja podróży pana i giermka to nie nowość – przypomina się choćby Don Kichot. Podobnie konstrukcja mistrza i ucznia znana jest literaturze. U Diderota trochę nie wiadomo, kto jest mądrzejszy – powinien być Pan, ale to Kubuś gra pierwsze skrzypce, co potwierdza tytuł Kubuś Fatalista i jego pan.

VI Z LAURENCE’EM STERNE’EM W POSZUKIWANIU DUSZY...

Laurence Sterne – anglikański proboszcz – sam uwielbiał podróże, a jego znane powieści to *Życie i myśli JW Pana Tristrama Shandy* i *Podróż sentymentalna przez Francję i Włochy*. To właśnie ta powieść stała się inspiracją późniejszych autorów podróżników, zwłaszcza romantycznych, zapoczątkowała sentymentalizm. Książki Sterne’a stały się źródłem sentymentalnej podróży w głąb psychiki – a to prawdziwa nowość i typ podróży zupełnie odkrywczy. Zaowocuje w przyszłości takimi eksperymentalnymi gatunkami jak powieść strumienia świadomości Jamesa Joyce’a i Marcela Prousta w wieku XX.

Motyw podróży, wędrówki

– tak istotny zarówno w powieści Defoe, utworze Swifta, dziele Woltera, jak i w powiastce filozoficznej Diderota – prowadzi na myśl przede wszystkim *Odyseję* Homera. Później pojawił się w powieści Conrada *Lord Jim*, w *Uliksesie* Joyce’a, *Procesie* Kafki, *Małej apokalipsie* Konwickiego.

Guliwer w krainie Liliputu, ilustracja do wydania z roku 1870

Podróże Guliwera (1726 r.) to najslawniejsze dzieło Jonathana Swifta, napisane w formie fikcyjnego dziennika czterech podróży. Wędrówka Lemuela Guliwera, lekarza, kapitana ocalałego z rozbitego okrętu, pozwala spojrzeć na człowieka z różnych punktów widzenia, często z niezwyklej perspektywy.

Powieść Swifta, nazywaną bajkową albo fantastyczno-utopijną, chętnie uważają za poprzedniczkę swoich tekstów twórcy literatury fantastyczno-naukowej.

Laurence Sterne

Najważniejsze dokumenty – owoce epoki

- **Deklaracja niepodległości z 1776 r.** – gwarantuje prawo do wolności, szczególnie każdego człowieka (Stany Zjednoczone).
- **Deklaracja praw człowieka i obywatela** – owoc Wielkiej Rewolucji Francuskiej 1789 r. Jest zapisem o równości ludzi, ich prawie do wolności sumienia i wyznania. (Nie pomylić z uchwaloną przez ONZ Powszechną deklaracją praw człowieka z roku 1948).
- **Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki z 1787 r.** – pierwsza w świecie konstytucja, nadrzędny w państwie dokument – umowa społeczna określająca zasady działania państwa i prawa obywateli. Wykorzystała ideały oświeceniowe, zawiera zapis o respektowaniu praw jednostki.
- **Konstytucja 3 maja** – dokument polski, pierwsza w Europie, a druga w świecie (po amerykańskiej) nowoczesna ustawa porządkująca ustrój państwa. Uchwalona przez Sejm Wielki w roku 1791.
- **Wielka encyklopedia francuska** – owoc myśli filozoficznej oświecenia – 17 tomów tekstu + 11 tomów ilustracji. Wśród wielu haseł zawiera wizję nowoczesnego, tolerancyjnego, wierzącego w rozum i wolność myśli człowieka.

ARCHITEKTURA KLASYCYZMU

- Nie była wiernym naśladownictwem budowlń greckich i rzymskich, lecz zaczerpnęła z niego wiele elementów.
- Architekci starali się łączyć antyczne założenia z potrzebami swoich czasów.
- Chętnie wykorzystywane motywy antyczne to kolumny, kolumnowe portyki, łuki triumfalne, tympanon.
- w przeciwieństwie do baroku przeważają fasady o liniach prostych bez wygięć i skrętów,
- Oszczędnie stosowano zdobnictwo;
- W celu uzyskania efektu harmonii i zrównoważenia kompozycji stosowano symetrię.
- Budowle miały symbolizować powagę miejsca. Nastąpił rozwój budownictwa użyteczności publicznej, takiego jak: urzędy, teatry, szpitale, szkoły, zakładane wówczas muzea;
- Polską odmianą klasycyzmu jest klasycyzm stanisławowski. Aby przebudować swoją siedzibę, król sprowadził architektów z całej Europy. W Warszawie do budownictwa użyteczności publicznej należą Teatr Wielki, Królikarnia i kościół pod wezwaniem Świętej Trójcy.

DZIEDZICTWO EPOKI

- **Kult myśli, zwycięstwo racjonalizmu w świadomości Europejczyków.** Mimo gorącego protestu romantyków, który nastąpił w XIX wieku – pozostaliśmy racjonalistami. Współczesny świat ufa rozumowi, postęp nauki, techniki i cywilizacji opiera się na zaufaniu do potęgi ludzkiego umysłu. A to postulaty ludzi oświecenia.
- **Powieść** – rozwinęła się, umocniła i wyparła epos. Od tej chwili po dzień dzisiejszy powieść jest najpopularniejszym gatunkiem literackim.
- **Wielka Encyklopedia Francuska!** Grupa myślicieli epoki stworzyła nie tylko pierwsze nowoczesne dzieło encyklopedyczne – lecz tym samym zaufanie i szacunek społeczeństw do wydań tego typu.
- **Wolterianizm** – zbiór poglądów Woltera. Był myślicielem tak ważnym, że jego poglądy nazwano specjalnym terminem pochodzącym od nazwiska autora. Wolterianizm głosi równość ludzi wobec prawa, prawo do głoszenia poglądów, potrzebę tolerancji, krytycyzm wobec instytucji i wiarę w ludzki rozum. Do dziś hołdujemy tym ideom, zwłaszcza tolerancji.
- **Demokracja** – upadek monarchii. Nowoczesne konstytucje i systemy sprawowania władzy. Podział na władzę ustawodawczą i wykonawczą oraz sądowniczą – to pomysł Monteskiusza – obowiązuje do dziś. Demokratycznym ustrojem wywalczonym właśnie wtedy szczycą się po dziś dzień Stany Zjednoczone. We Francji – choć przeżyła jeszcze i dyktatoriat, i kolejne cesarstwa – też zwyciężyła idea demokracji. W innych krajach długo jeszcze rządili królowie, ale rewolucja pokazała, że można ich obalić. To system uznawany dziś przez świat za najlepszy.

KLUCZOWE POJĘCIA EPOKI

- **KLASYCYZM**
Termin ten poznałeś przy omawianiu antyku. Oznacza nurt nawiązujący do wzorców ustalonych jeszcze przez twórców antyku, bo oni są autorytetami dla wyznawców klasycyzmu. W gimnazjum wymaga się już od Ciebie następującego rozróżnienia:
 - **Epoka klasyczna** – V wiek p.n.e. Ateny, czasy Peryklesa. To wówczas kanony piękna, harmonii, symetrii, ładu uznano za wartości wzorcowe. Wówczas tworzy Fidiasz – mistrz rzeźby, następuje rozwój tragedii greckiej, żyją wielcy filozofowie: Sokrates i Platon.
 - **Klasycyzm** – nurt wciąż powracający w dziejach Europy i hołdujący ustalonym w antyku wzorcom piękna, wartościom, definicjom gatunków literackich. Klasyczne są dzieła poetów tworzących w myśl antycznych zasad budowy utworu i postrzegania człowieka – np. poezja Jana Kochanowskiego, klasyków współczesnych jak Czesław Miłosz. Dominuje w niektórych epokach: klasycyzm będzie zatem renesans i oświecenie, a w baroku, jak się okazuje, też znajdziemy ostoje klasycyzmu – we Francji.
 - **Klasycyzm** – jako wzorzec. Klasyka filmu i literatury to kanon dzieł uważanych za doskonałe, mogące być wzorem dla innych. Klasycyzm typ urody – ogólnie uznane normy piękna, klasycyzm przykład: typowy, wzorcowy.
 - **Neoklasycyzm** – to z kolei termin z zakresu architektury: nawiązujący do klasycyzmu, późniejszy, utrzymany w klasycznym stylu.
- **SENTYMENTALIZM** – drugi z głównych nurtów oświeceniowych. Twórcy tego nurtu nakazują literaturze pisać o uczuciach i dobrach płynących z natury, człowieka postrzegają jako wrażliwą jednostkę. Zalecają ucieczkę od cywilizacji.
- **ROKOKO** – trzeci (obok klasycyzmu i sentymentalizmu) nurt w literaturze oświecenia. Promuje piękno, lekkość, zabawę, miłość jako flirt i grę zmysłów.
- **RACJONALIZM** od łac. *ratio* – rozum. Wiara w potęgę ludzkiego rozumu, jako tej siły, która jest najważniejsza w poszukiwaniu prawdy i wiedzy o świecie. To rozum powinien kierować człowiekiem we wszystkich jego poczynaniach, wnioskach, badaniach świata i budowaniu wiedzy. Fundamentalny pogląd oświecenia. Wywodzi się od XVII-wiecznego jeszcze Kartezjusza i jego słynnej maksymy „Cogito ergo sum” – „Myślę, więc jestem”.
- **SENSUALIZM** – oświeceniowy pomysł, aby badać świat za pomocą zmysłów. Tylko smak, węch, wzrok, dotyk powiedzą prawdę.
- **EMPIRYZM** teoria, która uznaje doświadczenie (empirię) za najlepszy sposób poznania prawdy i badania świata.
- **KRYTYCYZM** – postawa ludzi oświeceniowych, sprawdzająca i podająca w wątpliwość wszelkie uznane teorie, prawdy oraz krytykująca instytucje państwa i Kościoła.
- **DEIZM** pogląd uznający istnienie Boga oraz Jego nakazów, ale nieuznający ingerencji Boga w sprawy ludzkie. Bóg jest, stworzył świat, ale odwrócił się od niego plecami. Człowieku, rób z tym, co chcesz.
- **ATEIZM** – rewolucyjny jak na tamte czasy pomysł, że Boga w ogóle nie ma.
- **MATERIALIZM** – pogląd z gatunku ateistycznych: Boga nie ma, jest materia – jako jedyna rzeczywista substancja.
- **WOLTERIANIZM** ogół tendencji filozoficznych i politycznych głoszonych przez Woltera, a propagowanych przez jego zwolenników. Istotą tej koncepcji jest wolnomyślicielstwo, tolerancja, prawo do posiadania i głoszenia swoich poglądów przy szacunku dla postaw innych ludzi. Wolterianizm to także styl charakterystyczny dla Woltera – błyskotliwy, elegancki, dowcipny.
- **LIBERTYNIZM** początkowo oznaczał „dążenie do wolności”. W trakcie epoki nabrał negatywnego zabarwienia postawy ludzi bez moralności, rozpustnych, uczujących i wyszydających świętości.
- **LIBERTYN** – wcześniej: ktoś, kto głosi wolność jednostki. W oświeceniu: człowiek wiodący rozpustny tryb życia, nieuznający zasad moralnych ani religii, uznający za to nocne uczty, rozwiązłość, rozrywki, skandale itp.

ODPOWIEDZ NA PYTANIA

WYJAŚNIJ GENEZĘ NAZWY I OKREŚL RAMY CZASOWE EPOKI.

Poprzednia epoka wywodziła swą nazwę od klejnotu, ich następcy wzięli nazwę od światła. I taka była filozofia nowej epoki: oświecenia, rozumu, samoświadomości myślicieli, którzy zarzucali ciemnotę, zacofanie i „zepsucie sztuki” poprzednikom. Nazywano oświecenie także „wiekiem rozumu i wiekiem filozofów”. Termin „oświecenie” powstał w Niemczech. Nowy prąd szybko ogarnął Anglię, Francję, a wkrótce całą Europę. Nic dziwnego, że ludzie chętnie przyjęli nowe ideały i założenia, przynosiły one bowiem optymizm i wiarę w sens życia na ziemi, odsunęły ponure myśli „pośmiertne”, głosząc, iż mimo że śmierć jest faktem, to przebywanie na ziemi też musi być racjonalne i prak-

tyczne. Oświecenie w Europie trwało od końca XVII w. aż do początków romantyzmu – czyli do wieku XIX.

W Polsce ramy czasowe prezentują się inaczej:

- **faza wczesna** – 40. lata XVIII w. – do 1764 r. – koniec czasów saskich,
- **faza dojrzała** 1764-1795 (**czasy stanisławowskie** – lata panowania króla Stanisława Poniatowskiego),
- **faza schyłkowa** – 1795-1822 (**czasy postanisławowskie** – do wydania *Ballad i romansów* Adama Mickiewicza).

JAKIE OKOLICZNOŚCI HISTORYCZNE UKSZTAŁTOWAŁY NOWĄ EPOKĘ?

- Były to czasy, kiedy Francja jako potężna monarchia dominowała w Europie. Jej władcami byli kolejno: Ludwik XIV (Król Słońce), Ludwik XV i Ludwik XVI. Pierwszy z nich rozpoczął tworzenie silnej, absolutnej władzy królewskiej, lecz również jego dziełem był rozkwit dworu i przepych stylu życia arystokracji, który musiał odbić się niekorzystnie na innych grupach społecznych. Dwór królewski kwitł – lecz rosły także podatki nakładane na niższe stany. Dwór się bawił, często na rzędy miały wpływ królewskie metresy – zwłaszcza w dobie panowania Ludwika XV.
- W tym samym czasie nastąpił wzrost ludności, mieszczaństwo francuskie zaczęło się buntować przeciw narastającej biedzie,

- tak widocznej przy przepychu możnych.
- Panie prowadziły salony naukowe – lecz postępowała finansowa ruina kraju i wzrastała liczba „mieszkańców” słynnego francuskiego więzienia – Bastylii. Ludwik XVI i jego małżonka Maria Antonina przejęli rządy w kraju gotowym do buntu, w wyniku którego Wybuchła Wielka Rewolucja Francuska, zburzono Bastylię i ścięto głowy parze królewskiej.
- Dopiero po fali terroru i krwawej rzezi nastąpił dyktatoriat i epoka Napoleona. Wydarzenia tej miary miały oczywiście wpływ na całą Europę, która była świadkiem: wzrostu potęgi, bogactwa i biedy, aż w końcu upadku Francji monarchicznej.

DLACZEGO OŚWIECENIE NAZYWA SIĘ „EPOKĄ ROZUMU”?

Podstawową wartością epoki był **racjonalizm** – to znaczy wiara w rozum (*ratio*), w to, że jest on najistotniejszą cechą i siłą człowieka. Racjonaści odwoływali się do słynnego twierdzenia Kartezjusza: „Myślę, więc jestem”. Ów filozof jedyną pewność tego świata upatrywał właśnie w myśleniu człowieka.

W dobie oświecenia nastąpił rozwój nauk przyrodniczych, matematyki, fizyki, chemii. Określa tę dobę potęgą myśli ludzkiej. Francja stała się wzorcem dla Europy, to właśnie tam nowa myśl filozoficzna doprowadziła do obalenia dotychczasowej, absolutnej władzy monarszej.

CZY OŚWIECENIE ODRZUCIŁO „DUCHA” NA RZECZ „MATERII”?

Używając języka filozofów, można stwierdzić, że jest to epoka „powrotu myśli ludzkiej do rzeczy”. Odwrót od ducha polegał na nowym celu, który stawiali sobie myśliciele epoki: zająć się „życiem i rzeczą”. W epoce tej – według niektórych – ukształtował się materialny świat współczesnego człowieka i nasz światopogląd, pościg za pieniędzmi, wygodą, skomplikowanymi konstrukcjami technicznymi ułatwiającymi życie.

Oświecenie określa się też **rewolucją mechanistyczną**, bowiem zapanowało wówczas upodobanie do różnych tworów inżynierskich. Myśl, że wszechświat jest wielką machiną, zachęcała do konstruowania maszyn – czynienia dzieła na podobieństwo Boga. I powstawały: balon, silnik wodny, prace Newtona i innych uczonych. A w centrum działań fizyków i filozofów, i poetów znów znalazł się człowiek, ciało i zmysły. „Duch”, jak widać, stał się mniej istotnym tematem rozważań i twórczych poszukiwań.

JAKIE POJĘCIA CHARAKTERYZUJĄ EPOKĘ OŚWIECENIA?

- **Krytycyzm** był postawą myślicieli nowej epoki wobec tradycyjnych instytucji politycznych i religijnych, takich jak Kościół, władza monarsza itp. Zostały poddane krytyce stare ideały, ich miejsce zajęła nowa wartość – wiedza.
- **Racjonalizm** wywodzi się od Kartezjusza i eksponuje rolę rozumu w dochodzeniu do prawdy i wiedzy. Najistotniejszą cechą i siłą człowieka według tej koncepcji jest rozum, a przesady, uprzedzenia, zabobony i pozaziemskie ingerencje należy odrzucić. I po dziś dzień racjonalistą nazywamy człowieka, który kieruje się w życiu rozumem, a nie np. intuicją czy metafizycznymi odczuciami.
- **Empiryzm** zaś to pogląd uznający doświadczenie (empirię) za jedyny sposób poznawania świata. Nic, co nie jest sprawdzalne eksperymentalnie, nie jest prawdą. Empiryzm stał się tym samym impulsem do rozwoju nauk przyrodniczych i osłabienia mocnej pozycji nauk religijnych dotyczących Boga. Stąd powstały nowe poglądy w kwestiach religii.

- **Deizm** – uznający istnienie Boga i nakazy moralne pochodzące od Boga, lecz nieuznający ingerencji Boskiej w sprawy świata. Słowem – według deistów – Bóg jest, stworzył ziemię i dalej się nią nie interesuje.
- Skrajną postawą, odrzucającą w ogóle istnienie Boga i świata pozagrobowego, jest zaś **ateizm**.
- **Sensualizm** – to pogląd, według którego źródłem wiedzy są wrażenia zmysłowe (smak, zapach, dotyk), one bowiem są odbiciem rzeczywistości, poprzez swoje zmysły poznajemy rzeczywistość.

Uwaga!

Nieprawdą jest, że mechanistyczne oświecenie odrzuca uroki i wartość natury. Natura i naturalność są ważnym pojęciem, dowodzą istnienia stałych cech człowieka i świata. Niektórzy filozofowie postulują powrót do natury, życie w zgodzie i w bliskości z naturą. Ten pogląd stanie się źródłem odrębnego nurtu w epoce oświecenia – sentymentalizmu Jeana Jacques’a Rousseau.

CZYM CHARAKTERYZUJE SIĘ KLASYCYZM?

Ukształtował się we Francji w połowie XVII w. Europa jeszcze nie pożegnała się z barokiem, a w Polsce pisał Jan Andrzej Morsztyn. Wtedy to na dworze Ludwika XIV, Króla Słońce, pojawili się twórcy, którzy zamiast hołdować barokowej ozdobności, zwrócili się ku antycznemu łaadowi, harmonii i elegancji. W filozofii bliski im był racjonalizm i krytyczny stosunek do

rzeczywistości. Opowiadali się za tolerancją religijną i światopoglądową, głosili wolnomyślicielstwo. Literaturę obarczyli obowiązkiem dydaktyzmu. Wzorów artystycznych szukali w dziełach starożytnych Greków i Rzymian: Sofoklesa, Eurypidesa, Arystotelesa, Horacego i u artystów renesansowych, którzy tak cenili antyk.

PRZEDSTAW W PUNKTACH ZAŁOŻENIA LITRACKICH NURTÓW OŚWIECENIA.

KLASYCYZM

- Racjonalizm jako podstawowy punkt ideologii.
- Sztuka ma realizować prawdę i piękno, istotna kategoria mimesis (wierność, naśladowanie, rzeczywistość).
- Twórcy klasycyzmu nawiązują do antyku i starożytnych ideałów.
- Uznają normy w literaturze i sztuce – wyznaczone przez Arystotelesa (*Poetyka*).

SENTYMENTALIZM

- Wartością jest uczucie, wrażliwość, serce, natura – w opozycji do klasycznego rozumu i nauki.
- Ojcem sentymentalizmu jest Jean Jacques Rousseau.
- Empiryzm i sensualizm są metodami poznania świata.
- Dzieło sztuki ma mówić o uczuciach, psychice człowieka, bohaterem staje się wrażliwy, uczuciowy człowiek.
- Sentymentalisci tworzą sielankę i powieść sentymentalną.

ROKOKO

- Najważniejszą kategorią stylu jest piękno.
- Utwory rokokowe są ulotne, lekkie, wdzięczne i eleganckie (precyzyjne w formie).
- Odwołują się do epikureizmu, opowiadają o flircie, namiętnościach, miłości zmysłowej.
- Rokokowi twórcy najczęściej związani byli z kulturą dworską.
- Gatunki rokoka: erotyk, epigramat.

WYMIENŃ NAZWISKA FILOZOFÓW OŚWIECENIOWYCH.

- **Kartezjusz** tak naprawdę był filozofem XVII w., ale dopiero w oświeceniu jego poglądy zyskały tak wielką rangę, że zostały uznane za podstawę ideową nowej epoki. Wszyscy filozofowie epoki rozumu wywodzą się w pewnym stopniu od Kartezjusza. Choć Kartezjusz jest o wiele starszy od swoich oświeceniowych kontynuatorów, to właśnie jego uznaje się za ojca racjonalizmu.
- Francuz – **Wolter**. Na tle osiemnastowiecznej filozofii wybitna, wyraźna indywidualność i osobowość, twórca wolterianizmu.
- Ciekawą koncepcję prezentuje angielski myśliciel **John Locke**. Jest twórcą słynnego hasła „tabula rasa”, co znaczy „czysta tablica”. Chodzi o to, że w myśl tej koncepcji człowiek rodzi się jako „czysta tablica”, i że dopiero w trakcie rozwoju, życia, poprzez doświadczenie i wychowanie – tablica człowiecza zapisuje się cechami osobowości, kształtuje rozum, charakter i działanie człowieka.
- Wracając do Francji, należy wyeksponować grupę filozofów, zwaną **encyklopedystami**. Pisarze, myśliciele stworzyli *Wielką Ency-*

klopedię Francuską – najważniejsze, pomnikowe dzieło oświecenia, wyrażające ducha i atmosferę epoki. Do grona encyklopedystów zaliczamy: Woltera, Monteskiusza, Rousseau, Diderota i d’Alemberta. Wśród nich odrębną indywidualnością, ojcem sentymentalizmu, głoszącym potrzebę bliskości człowieka, natury i uczuć – jest **Jean Jacques Rousseau**.

- Do filozofów oświecenia zalicza się też geniusz z Królewca – **Immanuel Kant**. Jego teorie w filozofii są czymś na wzór przewrotu kopernikańskiego, miały ogromny wpływ na rozwój myśli Zachodu. Kant był naukowcem, moralistą, wykładowcą. Kant uważał, że człowiek jest wolny i sam w sobie nosi prawo moralne. To on rzekł „Niebo gwiazdzone nade mną, prawo moralne we mnie”. Twierdził: „Postępuj tylko według takiej maksymy, dzięki której możesz zarazem chcieć, żeby stała się powszechnym prawem”. Inaczej mówiąc – aby funkcjonowała również wobec ciebie samego i byłbyś z tego zadowolony.

NAPISZ NOTATKĘ O „WIELKIEJ ENCYKLOPEDII FRANCUSKIEJ”.

Od średniowiecza pojawiały się pomysły opracowania księgi mającej być summą całej wiedzy ludzkości. W XVII w. pojawiały się mniej lub bardziej specjalistyczne słowniki. W ciągu XVIII stulecia powstało sporo mniej lub bardziej obszernych encyklopedii o bardzo różnej wartości.

Wielka Encyklopedia Francuska zyskała z miejsca charakter zupełnie wyjątkowy. Redaktorami byli wielcy filozofowie Denis Diderot i Jean d’Alembert, a wydawać zaczęto ją w roku 1751. Jej koncepcja była nietypowa. Po pierwsze miała być dziełem wie-

lu ludzi, najwybitniejszych umysłów epoki. Po drugie, miała zawierać absolutnie wszystko, co dotąd zostało dowiedzione – cały myślowy dorobek ludzkości. Do 1765 roku ukazało się 17 tomów encyklopedii, liczących w sumie 16 288 stron. Rozmaite dodatki i indeksy ukazywały się do roku 1782. *Wielka Encyklopedia Francuska* stała się więc największym wydawnictwem tego rodzaju w Europie, przynajmniej do czasu ukazania się dzieła *Encyclopaedia Britannica*, a jednocześnie pełnym wiary w ludzkość i postęp pomnikiem myśli oświecenia.

CO WIESZ NA TEMAT WOLTERA? WYMIENŃ JEGO NAJSŁYNNIEJSZE DZIEŁA.

Wolter zajmuje w filozofii i literaturze francuskiej jedno z czołowych miejsc. Jest reprezentantem oświecenia, głosi swobodę przekonań, racjonalizm (choć nie ateizm), potrzebę dążenia do szczęścia i dobrobytu. Dzieła filozoficzne Woltera to *Listy o Anglikach* i *Traktat o tolerancji*, poza tym napisał szereg powiastek filozoficznych, m.in. *Kandyd*, tragedie, poematy. Był także współautorem *Wielkiej Encyklopedii Francuskiej*.

Miał rozległe zainteresowania i liczne talenty. Życie Woltera było burzliwe i pełne sensacji: wygnanie, uwięzienie w Bastylii, słynne romanse, pobyt na dworze króla pruskiego. Filozof miał osobowość podróżnika, polemisty, człowieka o ciętym dowcipie. Zawsze skupiał wokół siebie elitę intelektualną, a posiadłość Ferney, którą zakupił pod koniec życia, stała się ośrodkiem życia literackiego.

Wpływ myśli Woltera na epokę był tak duży, że utworzono nawet pojęcie **wolterianizmu** – nazwa ta obejmowała wszelkie tendencje w literaturze, filozofii, publicystyce ukształtowane pod wpływem poglądów Woltera. To także wolterowski typ osobowości – człowieka wolnomyśliciela, odważnie głoszącego swoje poglądy.

ZAŁOŻENIA FILOZOFII WOLTERA (WOLTERIANIZMU):

- krytycyzm – odrzucenie wszelkich autorytetów, występowanie przeciw Kościołowi, despotyzmowi, krytyka arystokracji,
- tolerancja – każdy ma prawo do swoich wyznań i poglądów,
- równość – wszyscy ludzie są równi wobec prawa,
- deizm – Bóg istnieje, jest podstawą praw moralnych, ale nie wtrąca się w sprawy świata,
- monarchia oświecona – jako najlepszy ustrój,
- antyklerykalizm – Kościół instytucja zbędna,
- sapere aude! – odważ się posługiwać rozumem (hasło Horacego okrzyknięte przez Kanta hasłem epoki).

DLACZEGO OŚWIECENIE NAZYWANE JEST WIEKIEM POWIEŚCI?

Ponieważ właśnie wówczas, w XVIII w., rozkwitła powieść angielska. Dało to początek prawdziwej karierze gatunku – w XIX wieku zapanuje powieść realistyczna, że do dziś powstaje wiele odmian powieści – tradycyjnych i nowatorskich. Powieść wyparła dawny epos, który dziś jest właściwie gatunkiem wymarłym. A zaczęło się od kilku Anglików, którzy wpadli na pomysł, by opisać przygody interesujących bohaterów.

- Oto w 1719 r. **Daniel Defoe** wydał powieść pt. *Przypadki Robinsona Crusoe*. Tym samym dał początek pewnemu modelowi bohatera i ukształtował swoisty typ przygody: rozbitka odciętego od świata na bezludnej wyspie. Któż nie zna dziejów Robinsona i jego dzikiego przyjaciela Piętaszka. Odbiorcy inaczej postrzegają Robinsona: jako zaradnego, bohaterskiego reprezentanta ludzkości, który świetnie radzi sobie z samotnością, przez 24 lata okazuje hart ducha, pomysłowość, cierpliwość i pracowitość. Od tej powieści wzięło się pojęcie – „robinsonada”.

Robinsonada to zbiór utworów literackich eksploatujących ten właśnie motyw: samotnego rozbitka ocalałego z katastrofy, a nawet więcej: do robinsonad możemy zaliczyć opowieści o samotnikach oddalonych od ludzi i cywilizacji – nawet pośród miejskiego tłumu.

CO WIESZ O ARTYSTACH I SZTUCE EUROPY WIEKU OŚWIECONEGO?

Klasycyzm każe zapomnieć artystom o barokowej ekspresji, a chwilami nienaturalności. Teraz malarze z upodobaniem będą tworzyć portrety, podejmować tematy mitologiczne lub współczesne, ale połączone z motywami antycznymi. Twórcy rokoka chętnie podejmą tematykę miłosną, do modnych tematów należeć będzie radość życia, marzenie, pragnienie wykorzystania swojego czasu.

- Wiek XVIII to rozkwit sztuki zdobniczej, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej. Dziedziną sztuki staje się dekoracja wnętrz, panuje miłość do luksusowych przedmiotów, niebywale rozwija się meblarstwo. Ulubione motywy dekoracyjne rokoka to muszla, łodygi, kwiaty. Ludzie otaczają się lustrami, sofkami, konsolami, figurkami, sztuką staje się strój i biżuteria...
- W architekturze epoki:
 - prostota, symetria, statyka;
 - motywy z architektury antyku;
 - starożytne wzory w dekoracjach;
 - rozwój budownictwa świeckiego (pałace, teatry) i sakralnego.

TRZY WAŻNE NAZWISKA

- **Jacques Luis David** – artysta związany z rewolucją, później nadworny malarz Napoleona. Jeden z najważniejszych twórców stylu klasycznego, autor znanych płócien jak np. *Śmierć Marata*.
- **Antoine Watteau** – mistrz tzw. sceny parkowej, malarz rokokowy, w świecie stworzonym na jego płótnach panuje atmosfera tajemniczości i ułudy, czasem flirtu i erotyki. Ludzie, ogrody, tańczące pary, niemal słychać muzykę i wyczuwa się beztrudną radość, często u Watteau oglądamy scenki miłosne – i klimat ówczesnego życia.

- W 1726 r. świat ujrzał drugą, również sławną powieść, też opartą na motywie podróży. Tym razem – pióra **Jonathana Swifta**, angielskiego twórcy. Chodzi o *Podróżę Guliwera* – znakomitą, wciąż czytaną książkę o fantastycznej podróży. Guliwer był chirurgiem okrętowym i zaznał niezwykłych przygód podczas swoich wojaży. Oto los rzucił go do kraju Liliputów, istot maleńkich, w których państwie wprowadził niejaką dezorganizację. A jednak umęczone wielkoludem karzelki (nakarmienie go wymagało nie lada wysiłków) wpadły na pomysł, że może być olbrzym świetną bronią w walce z wrogiem! Potem zagnało Guliwera do kraju olbrzymów (Brobdingnagu). Teraz z kolei on był minilaleczką z przeżeniem obserwującą olbrzymkę karmiącą dziecko. Jeszcze inna ważna kraina, jaką poznał, to kraj Houyhnhnmów, idealny ustrojowo kraj koni, utopijna ojczyzna praw i sprawiedliwości.

Sam Swift wcale nie był podróżnikiem. *Przygody Guliwera* to dzieło wyobraźni pisarza, niektórzy twierdzą, że chorej, bowiem pod koniec życia Swift popadł podobno w obłąkanie, żył sobie przebywać z końmi, twierdził, iż z nimi rozmawia, a podróż swojego bohatera postrzegał jako fakty. A może kpił z otoczenia, bo nie przepadał za ludźmi? W każdym razie jego powieść stała się szybko słowna i uznana za wielką ciętą satyrę na współczesne społeczeństwo. Dodajmy, że twórcy literatury science fiction wpisują Swifta w poczet swoich ojców, i chyba nie bez powodu.

Jacques Louis David – *Portret Madame de Verninac*

PRZYKŁADY WSTĘPÓW WG. TEMATÓW

TEMAT – BIOGRAFIA AUTORA

- Jak dowodzą listy bestsellerów, największym zainteresowaniem czytelników cieszą się dzienniki, wspomnienia i biografie znanych postaci, także pisarzy. Chcielibyśmy, co naturalne, wiedzieć jak najwięcej – nie tylko po to, by zaspokoić swoją ciekawość, ale również po to, aby dzięki biografii lepiej zrozumieć dzieła pozostawione przez pisarza potomnym.
- Biografia jest jednym z wielu kluczy pomagających w odczytaniu poszczególnych utworów – niejedynym, ale niekiedy bardzo pomocnym. Wydaje mi się, że niedobre są wszelkie postawy skrajne: całkowite odrzucanie biografii jako elementu pomagającego w interpretacji utworu, ale też upatrywanie w życiorysie pisarza jedynej możliwości zrozumienia dzieła literackiego. Tak jest między innymi w wypadku...
- Nie ulega wątpliwości, że biografia autora to zwykle ważny kontekst dla dzieła literackiego. Czy jednak rzeczywiście jest to klucz do odczytania całej twórczości pisarza? Jak fałszywy może być to trop, pokazuje przykład Tadeusza Borowskiego – autora „Pożegnania z Marią”, ale nie Tadeusza...

TEMAT – WĘDRÓWKA/PODRÓŻ

- Chęć poznania świata, postawa zdobywcy, wiecznie aktywna postawa – to cechy które wyganiały w podróż odkrywców nowych lądów, kupców, konkwistadorów. Literatura nie bez przyczyny polubiła temat wędrówki – czy to zamierzonej eskapady czy przymusowej tułaczki.
- Podróż to symbol. Częściej niż samo wędrowanie oznacza naukę życia, dojrzewanie – lub jest metaforą ludzkiego życia...
- Co tak naprawdę wygania ludzi w świat? Co każe im porzucać spokój i domowe pielesze na rzece niewygód i niebezpieczeństw? Naturą ludzką jest wędrowanie – twierdził Norwid i chyba miał rację...
- „Gdziem potym nie był? (...) Czegom nie skosztował?” – tak w refleksyjnej autobiograficznej fraszce pisze Kochanowski. Potrzeba wędrowania, zobaczenia na własne oczy „sybillijnych lochów” towarzyszy człowiekowi od zawsze.

TEMAT – LITERATURA

- Literatura od zarania dziejów jest zwierciadłem, w którym przeglądają się ludzie i ich życie. Jest ona wyrazicielką problemów, z którymi borykali się ludzie w ciągu wieków. Jeśli bliżej tym problemom się przyjrzeć, łatwo dostrzec, iż mentalność ludzka w toku rozwoju historii nie ulegała prawie żadnym zmianom. Toteż studiowanie literatury może dostarczyć rzetelnej i niezmienniej wiedzy o człowieku.
- Czy możliwy jest zmierzch kultury słowa pisanego? Byłby to prawdziwy zmierzch bogów... Mimo wszechogarniającej dyktatury komputera – książka ocaleje i to ona ocali świat...
- Literatura to gmach wzniesiony z ludzkiego niepokoju, szczęścia i wyobraźni... Wędrówka po jego piętrach to prawdziwa przygoda...

TEMAT – RODZICE I DZIECI

- Przywołam znaną sentencję Kochanowskiego: By rozum był przy młodości/Nigdy takiej obfitości. Dojrzałość i racjonalizm to cechy, których pokoleniu dopiero wchodzącemu w dorosłość z pewnością brakuje... Dowody na to, że jest inaczej, nietrudno znaleźć w naszym codziennym życiu, ale też na kartach literatury.
- „Nie można być dość wybrednym w wyborze rodziców” – z ironią stwierdziła kiedyś Maryla Wolska. Zdanie można by również odwrócić: nie można być też wybrednym w wyborze własnych dzieci. Rodzina, przynajmniej w założeniu, to także wzajemna miłość i akceptacja. Tymczasem konflikt pokoleń wydaje się stary jak świat.
- Dowodem na to, że temat: relacje rodzice – dzieci należy do najstarszych, jest biblijna historia pierwszych rodziców i ich potomstwa.
- W sposób najciekawszy, zaskakujący, a do tego dowcipny ujął zagadnienie relacji rodzice – dzieci Sławomir Mrożek w Tangu. Tu wszystko jest na odwrót.
- Literatura polska dostarcza obrazów rodzin polskich, gdzie pomiędzy rodzicami a dziećmi panuje zgoda. Choćby w Nad Niemnem albo w Panu Tadeuszu...

TEMAT – POLSKA I POLACY

- Gdyby spytać przeciętnego mieszkańca Europy Zachodniej, z czym kojarzą mu się Polacy, odpowiedziałby zapewne, że z kradzieżami samochodów i polish jokes. Również rodzimi pisarze byli często wobec Polaków niesłyszanie krytyczni...
- Polak – rycerz, waleczny konspirator, inteligent, powstaniec. Pijak – klótnik, zazdrośnik, pieniacz. Który portret jest prawdziwy? Zdaje się, że – oba!
- Portret Polaka poddawano w literaturze krytyce. I to wcześniej niż w oświeceniu – bo z reguły z Krasickim kojarzy się satyra na szlachtę polską...
- Wielkie dzieła, które dostarczą bogatego materiału o Polsce i Polakach, to utwory romantyzmu.
- „A to Polska właśnie” – tak mówi do Panny Młodej Poeta w „Weselu”, myśląc o biciu szczerzego serca. Ale czy dla Polaków współczesnych jest to tak samo jednoznaczne?
- Jacy jesteśmy? Podli czy szlachetni? Godni podziwu czy zasługujący na wzgardę? Europejczycy i obywatele świata czy może mieszkańcy polskiego zaścianka? Wybrańcy Boga czy też błazny? Różne były wizje Polaków w literaturze – ja przedstawię zaledwie kilka literackich portretów Polaków.

TEMAT – MIŁOŚĆ

- Miłość... Czysta, bezinteresowna, poetycka, rodem z romantycznych powieści... Czy w dzisiejszym świecie nastawionym na pieniądze i karierę można ją jeszcze spotkać? A może gorące, płomienne uczucia są już niemodne, może znów wrócimy do związków, które zawierane są z rozsądku?
- Mówi się o dydaktycznej sile literatury, o tym, że cała opowiada o moralności... A ja myślę, że nie byłoby literatury bez... miłości...
- Każde stulecie ma swoją parę kochanków – na miarę Tristana i Izoldy czy Romea i Julii. Dzieje się tak dlatego, że miłość jest najsilniejszym motorem świata....

TEMAT – EPOKA LITERACKA

- Wybrać ulubioną epokę literacką nie jest łatwo. Ja raczej lubię autorów piszących dzieła realistyczne – zatem moją ulubioną epoką powinien być pozytywizm...
- Romantyzm czaruje swoją niezwykłością, fantastyką, tym że wszystko może się tu zdarzyć. Realizm – twardym stąpaniem po ziemi, słuszną celowością działań. Co wybrać?
- Epoki dawne są mi obce. Mroki średniowiecza niczym mnie nie kuszą, wojny i zarazy baroku także nie... Z epok staropolskich w miarę bliski wydaje mi się renesans...
- Romantyzm jest epoką, w której uważa się, że uczucia są siłą przewodnią życia – dużo bardziej ceniono świat duchowy niż materialny. Bohater romantyczny żyje w swym świecie wewnętrznym, miłość jest uczuciem wszechogarniającym, poza którym nie widzi sensu istnienia – dużo ważniejsze jest dla niego „czucie i wiara” niż „mędrca szkiełko i oko”.
- Oświecenie zwane jest także wiekiem rozumu. Jednym z najważniejszych założeń epoki było przyjęcie tezy, że największym bogactwem człowieka jest rozum. To właśnie dzięki niemu ludzie mogą poznawać i ulepszać świat.
- W dwudziestoleciu międzywojennym powstały dzieła genialne, oddające istotę totalitaryzmu. Witkacy, Bułhakow, Żeromski czy Kafka świetnie opisali mechanizmy działania państw totalitarnych – skorumpowanie, brak głoszonej oficjalnie sprawiedliwości społecznej czy nieskuteczność kolejnych przewrotów. Bez znajomości ich dzieł trudno mówić o literackim obrazie systemów totalitarnych.
- Poprzednią epokę – średniowiecze – ludzie renesansu uznali za czas upadku kultury, okres, który niczego wartościowego po sobie nie pozostawił. Doskonałość sztuki odnaleziono w antyku, który dla twórców renesansowych stał się punktem odniesienia – studiowano zatem w renesansie starożytnych pisarzy i filozofów, naśladowano sztukę i literaturę wcześniejszych wieków.
- Jaki był człowiek doby staropolskiej? Jak wyglądało jego życie uczuciowe i wewnętrzne? Czy jesteśmy w stanie dziś, po tylu latach, zrozumieć jego postawy i reakcje emocjonalne? A dawny język miłosny, który poznajemy dzięki erotykom i listom?
- Początek pozytywizmu datuje się na lata 40., koniec zaś na lata 90. wieku XIX. Epoka ta wywodzi się z nurtu filozoficznego oświecenia. Na pierwszym planie znowu pojawia się „szkiełko i oko” z ballady Adama Mickiewicza. Teorie naukowców stają się ponownie niepodważalnymi dowodami w niejednej kwestii. Czy jednak wszyscy twórcy mówią zdecydowanym i jednym głosem? Nie!
- Przeciętny obywatel XVII-wiecznej Polski stykał się z wojną na co dzień. Przez jego wieś czy miasto nieraz przemaszerowały obce wojska, plądrując przy tym okoliczne domy i kościoły, nieraz dochodziły do tego odgłosy bitwy, nieraz widział rannych i zabitych w walce. Nieraz nie miał co jeść, bo wojny wyniszczały kraj. Nic dziwnego, że o wojnie napisano mnóstwo i że był to jeden z ulubionych tematów epoki.
- Okres Młodej Polski przypada na lata 1890–1918. Jest to schyłek wieku XIX i początek XX. Wyraźnie zaznaczyły się w tym czasie nastroje schyłkowe, dekadencjne. Kończył się jeden wiek, ale wraz z nim nastąpił schyłek aż dwóch wielkich ideologii: romantyzmu i pozytywizmu. Pojawiły się wobec tego nastroje związane z kryzysem wartości i pytania, co przyniesie przyszłość.
- Twórczość starożytnych pisarzy już od wielu wieków zmusza człowieka do refleksji, bo stała się źródłem europejskiej kultury. Bohaterowie utworów antycznych są podobni do nas, a problemy nie zmieniły się zbyt od tamtych czasów. Wartości moralne zawarte w utworach antycznych są więc nadal aktualne.
- Ludzie żyjący w epoce oświecenia twierdzili, że to im właśnie przyszło zapłacić wysoką cenę za beztroski egoizm i brak patriotyzmu Sarmatów. Nie można zupełnie odmówić im racji. To ludzie epoki rozumu byli świadkami trzech rozbiorów Polski, które przeżyli bardzo głą-

boko. Powstające w tym czasie pieśni i wiersze patriotyczne akcentowały nową sytuację narodu – narodu w niewoli i podkreślały szansę na zachowanie godności nawet w tak trudnych warunkach. Jakie to pieśni?

TEMAT – PRZYRODA

- Opisy przyrody najczęściej postrzegane są jako nudne. Ale właściwie czy mogłaby istnieć literatura bez przyrody?
- Zdaję sobie sprawę, że większość czytelników na słowo „pejzaż” reaguje ogromną niechęcią. A ja nie! I mam nadzieję, że choć jedną osobę uda mi się przekonać, że fragmenty utworów, w których dominują opisy pejzażu, wcale nie muszą być nudne.
- Naturę postrzegano przez stulecia różnie – była tłem, współuczestnikiem zdarzeń, istotą żyjącą – ale była zawsze.
- Zanim tłem życia i sztuki stało się miasto – przyroda, wieś były naturalnymi przestrzeniami życia ludzkiego.

TEMAT – CZŁOWIEK

- Czytając literaturę polską i obcą, poznałam różne oblicza człowieczeństwa. Przyznam, że niektóre postawy mnie zadziwiły, inne sprawiły mi trudności w rozszyfrowaniu: czy to człowiek godny miana człowieka.
- „Stać się naprawdę dobrym człowiekiem jest rzeczą trudną” – głosi Platon. Z tymi słowami na pewno zgodziłby się niejeden bohater literacki...
- Kim jesteśmy? Co to w ogóle oznacza – jestem człowiekiem? Czym jest człowieczeństwo, co odróżnia nas od tysięcy gatunków innych zwierząt?
- Maria Dąbrowska powiedziała, że „człowiek jest tajemnicą – w tajemnicy przybywa i w tajemnicy odchodzi”. Trudno się z nią nie zgodzić...
- Rzeczą ludzką jest błędzić... To pewne, ale czy to tylko uwaga, czy faktycznie usprawiedliwienie...

TEMAT – ŚMIERĆ

- Na temat śmierci właściwie nic nie wiemy – nie możemy jej bezpośrednio doświadczyć, nikt z żywych nie jest też mitycznym Orfeuszem czy Odysem, który przekroczył bramy zaświatów i wrócił do żywych. Jednak każdy z nas na co dzień obcuje ze śmiercią, mamy też świadomość krótkości naszego bytowania na ziemi. Czy jesteśmy jednak przygotowani na to, że każdy dzień nieuchronnie nas do niej zbliża?
- „Śmierć ustanawia porządek świata” – to największa tragedia losu ludzkiego. Czy jest coś, co może uzasadnić to, że codziennie umierają niewinni ludzie? To śmierć jest jak dżuma – choroba ludzkości, ciągle zagrożenie. I choć obywatele Oranu cieszą się z końca zarazy, to doktor Rieux wie, że dżuma zawsze wraca...
- „Przychodzimy na świat z wyrokiem śmierci” – dawno temu powiedział Seneka. Trudno się z nim nie zgodzić... Czy życie, które zaczyna się wyrokiem – i cóż z tego, że w zawieszeniu, skoro niepodlegającym apelacji – nie jest absurdalne?
- Przed epoką romantyzmu śmierć nie wydawała się ludziom tak straszna – była bliska człowiekowi... Przyszła porozmawiać z mistrzem Polikarpem, pogroziła kosą... Ba, przyniosła pociechę – bo przed nią tyle samo znaczy wielmoży co prostaczek...

TEMAT – WŁADZA

- *Nie jest wielkim odkryciem stwierdzenie, że lubimy mówić źle o osobach sprawujących władzę. Obwiniamy je o zło naszego świata, posądzamy o najgorsze cechy charakteru, egoistyczne cele i niemoralne metody postępowania. Tego rodzaju populistyczne poglądy są niesłychanie nośne nie od dziś, ponieważ nie od dziś podwładni władzy nie lubią. To zjawisko potwierdza literatura.*
- *Nie jest prawdą, że nawet najszlachetniejszy człowiek, który zyskuje władzę, musi stać się cynikiem, oszustem i degeneratem. Owszem, niektórych, zwłaszcza ludzi słabych psychicznie, władza może zdeprawować. Ale nie musi. Dowodem na to może być literatura, której twórcy pokazują rozmaity wpływ władzy na postępowanie i osobowość człowieka, opisując zarówno przykłady pozytywne, jak i negatywne.*

TEMAT – MŁODOŚĆ

- *Współczesna rzeczywistość to bez wątpienia czas młodych. Często mówi się nawet o panującym dziś kulcie młodości. To młodzież wygrywa w konkursach o pracę, jest obecna w mediach, w kulturze rozrywkowej, to do młodzieży kierowane są filmy czy reklamy. W kulturze obrazkowej, a ta obecnie dominuje, nie ma miejsca na starość, spychaną na margines, a często po prostu wyśmiewaną. W literaturze stosunek do młodości bywał rozmaity: od romantycznego kultu po przekonanie, że tylko doświadczenie i niemłody wiek to prawdziwa wartość. Dowiodł tego podane przeze mnie przykłady.*
- *Młodość czy doświadczenie? Siła autorytetu czy siła energii? Ja nie mam żadnych wątpliwości – stawiam na energię, bunt przeciw zastanym formom, chęć zmiany i wyobraźnię. Sam zresztą jestem młody – i do nas, młodych, należy świat!*

TEMAT – DOM

- *Dom to jeden z najpiękniejszych motywów kultury. Tak wiele oznacza: budynek, własną przestrzeń, rodzinę, ciepło – dla niektórych zaś tęsknotę za ojczyzną.*
- *Wiele mówi się współcześnie o kryzysie rodziny. W związku z dzisiejszym tempem życia coraz mniej jest czasu na dom, przestają liczyć się wartości, które od zawsze spajały rodziny. Mam jednak poważną wątpliwość – czy to rzeczywiście sprawa czasów? Mam jednak poważną wątpliwość – czy to rzeczywiście sprawa czasów?*
- *Dom – to przecież my sami, nie ściany, nie meble – to ludzie, którzy tworzą rodzinę... Są takie literackie domy prawdziwe, jest też wiele takich, które szczytą się piękną siedzibą, jest domostwo, ale domu tam nie ma...*

TEMAT – MORALNOŚĆ

- *„Cała literatura opowiada o moralności...” – sąd zbyt generalizujący... Zawsze mogą się znaleźć wyjątki podważające postawioną tezę. Ale nie w tym rzecz. Zdanie Davida H. Lawrence’a, mimo swojego uogólnienia, wydaje mi się prawdziwe.*
- *Wśród bohaterów literackich wzorcem moralności nazwałbym doktora Rieux z „Dziemy”. Przykładem skrajnej niemoralności – Makbeta, Raskolnikowa, oprawców obozowych, zdrajców... Otóż ciekawe – postaci złych jest więcej!*
- *Jaki system moralny może przyjąć człowiek XXI wieku? Czy są jeszcze zasady i idee aktualne? Czym współczesny człowiek ma się kierować w życiu, gdzie szukać drogowskazów?*

FANTASTYCZNA PODRÓŻ

Przed egzaminem przemyśl sobie, co mógłbyś napisać na taki właśnie temat. Spróbuj wymyśleć jakąś przestrzeń, po której można fantastycznie podróżować, a jakiej jeszcze nie wymyślono! To musi być takie miejsce, na które nie wpadł ani znakomity Spielberg, ani staruszek Verne. To wyzwanie bardzo trudne. A czemu będzie trudno? Bo chyba wszystko już wymyślono! Tyle fantastycznych przestrzeni zajęto, że być może dalsze odkrycia będą niemożliwe.

GDZIE WYPRAWIANO BOHATERÓW?

W KOSMOS I W PODRÓŻE MIĘDZYPLANETARNE

Na nikim już nie robi wrażenia przestrzeń kosmiczna, a to dzięki setkom filmów science fiction, *2001 Odysei Kosmicznej*, Kubrickowi i wielu innym reżyserom i pisarzom.

Nie myśl, że wypad w kosmos to pomysł twórców XX wieku, i to związany wyłącznie z filmem. Od dawna ludzi pociąga taka podróż, na przykład na księżyc. Juliusz Verne, pisarz dziewiętnastowieczny, prawdziwy wulkan pomysłów fantastycznych, wyprowadził swoich bohaterów w kosmos, w specjalnej kapsule. Po planetach podróżuje znany nam bardzo dobrze Mały Książę bohater książki Saint-Exupéry’ego. Wniosek? Kosmos to teren zużyty.

PODRÓŻE W CZASIE

No tak. Przy użyciu wehikułu czasu bohaterowie wielu książek i filmów wyruszyli w przeszłość albo przyszłość, albo równoległą gałąź czasu. Coś wspaniałego! Powrót do epoki dinozaurów, starożytności, czy choćby rycerzy świętego Graala... to musiałaby być przygoda. A przyszłość? Zupełnie jak wizyta w komnacie z napisem wszystko dozwolone – autorzy mogą wymyślać stroje, fryzury, domy, pojazdy, potrawy, zwierzęta i szkoły. Postacie ubierają się w obcisłe skafandry, jedzą tabletki, latają jakimiś krzesłkami a pies przyszłości to pies-robot!

Nic dziwnego, że podróże w czasie są pociągające, zwłaszcza że wciąż zupełnie niemożliwe. Człowiek wymyślił już rakiety i popędził w kosmos, ale w czas jeszcze nie.

Widać to zresztą w dziełach i dziełkach o podróżach w czasie. Zapewne znasz bardzo sympatyczną trylogię Zemeckisa (*Powrót do przyszłości* itd.) albo Peggy Sue wyszła za mąż. Zresztą motyw ten wykorzystał już George Welles. Właśnie w powieści pt. *Wehikuł czasu* stworzył maszynę, która przenosiła ludzi w różne płaszczyzny czasowe.

A jeśli ktoś pożąda prawdziwej klasyki, proszę bardzo: Johann Wolfgang Goethe *Faust!* Stary alchemik, doktor Faust, zaprzedał duszę diabłu, by zachować młodość i móc swobodnie podróżować w czasie i przestrzeni. I podróżował...

Dlatego czas to także teren dość wyeksploatowany w fantastycznych podróżach.

WYSPY BEZLUDNE, PUSTYNIE, PUSZCZE, PRERIE, WNĘTRZA GROT, EWENTUALNIE PIRAMIDY ZAMIESZKAŁE PRZEZ MUMIE EGIPSKICH FARAONÓW.

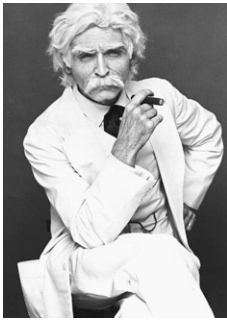
To też już było. Nawet przygody bohaterów nie musiały być zupełnie fantastyczne czy nie z tej ziemi.

• W pomysł na bezludną wyspę wyprzedził nas wszystkich Daniel Defoe, pisząc *Robinsona Crusoe*. Od czasów Robinsona pomysł takiego odcięcia się od świata bardzo podobał się ludziom.

• Podobny motyw zamieszcza Mark Twain w *Przygodach Hucka* albo William Golding w słynnej, również sfilmowanej powieści *Władca much*. Ta ostatnia powinna Cię zainteresować, pokazuje bowiem młodzież – mniej więcej rówieśniczą grupę rozbitków, która musi przeżyć na bezludnej wyspie. I co? Odzywają się w nich paskudne instynkty dorosłych.

Fantastyczna podróż to podróż idealna

Nic nie kosztuje, może odbyć się w dowolnym kierunku i wybranym środkiem lokomocji. Sami decydujemy, kogo spotkamy i jak się ta podróż zakończy. Możemy kogoś ze sobą zabrać lub nie. Taka podróż to spełnienie marzeń. Ale – jak twierdzi Stanisław Jerzy Lec, uważaj z wyborem marzeń. Marzenia czasem się spełniają.

Mark Twain

- Obszar zagubienia wykorzystał Henryk Sienkiewicz *W pustyni i w puszczy*, a tajemnicze wnętrza piramid – w swoich filmach o przygodach Indiany Jonesa, nie kto inny jak Steven Spielberg. Niestety – tworząc Park Jurajski – zajął także Krainę Dinozaurów.

NIEZNANE, FANTASTYCZNE KRAINY

PODRÓŻE MITOLOGICZNE:

- Odyseusz wraca z wojny.
- Tezeusz wyrusza na Kretę, by zabić Minotaura.
- Jazon jedzie do Kolchidy po złote runo.

KRAINA CZARÓW ALICJI.

Zamieszkała przez figury z talii kart, Królika, księżną z prosięciem, Szalonego Kapelusznika i jeszcze gromadkę dziwadeł. To jest Kraina powołana prawem snu, a wkroczyła do niej (raczej wpadła) przez myślą dziurę. Szkoda, że Alicja na koniec budzi się, i że to był tylko sen. W ten sposób Lewis Carroll powiedział, że takiej Krainy Czarów tak naprawdę nie ma, a przecież mógł zostawić nam nadzieję...

NIEZWYKŁE KRAJE GULIWERA

Kto ich nie zwiedził, nie może nazwać się turystą fantazji. Jonathan Swift, angielski pisarz, wymyślił i napisał Podróże Guliwera na początku XVII wieku! Wyprawił swojego bohatera na morza i dzikimi wiatrami zagnał do:

- Krainy Liliputów. Jego mieszkańcami są małe ludziki (osóbko ludzkie, nie więcej jak sześć cali wysokie).
- Krainy Olbrzymów – Brobdingngu. Tam dla odmiany Guliwer miał rozmiary dziecięcej lalki.
- Kraju Honyhnhumów, czyli szlachetnych koni. Ta kraina szczycić się mogła świetnym wystrojem i sprawiedliwością, o jakiej ludziom się nie śni. Przygody Guliwera, choć po zupełnie fantastycznych terenach, cały czas opowiadają o realnych ludziach, i to nie tylko osiemnastowiecznych.

ELDORADO

To ziemia pełna bogactw, złoto wała się tam po ziemi i nikt nawet się po nie nie schyla. Eldorado – idealny kraj sprawiedliwości. Kto go wymyślił? Wolter – francuski pisarz i myśliciel oświecenia. Zawarł opo-

wieść o Eldorado w powiastce *Kandyd* i wcale nie był pierwszy w wymyślaniu krainy idealnej, bo przed nim Tomasz Morus (renesans) wymyślił Utopię. Po nim też tworzone takie pomysły, ale ludzkość jeszcze żadnego nie zrealizowała.

KRAINA FANTAZJI Z FILMU „NIEKOŃCZĄCA SIĘ OPOWIEŚĆ”.

Nawet jeśli film nieco dziecinny, a podróże na psie wcale Cię nie bawią, warto wiedzieć, że taką krainę już stworzono. Ścierają się w niej potężne siły Dobra i Zła – a to bardzo poważny temat. Wart uwagi jest także czarodziejski tor wejścia w Krainę poprzez karty księgi.

INNE PRZESTRZENIE

Wykorzystano także:

- podróż w głąb ziemi (*W otchłani czasu* – Erazm Majkowski),
- świat podwodny (*Kapitan Nemo* Verne’a),
- świat, który rozciąga się po drugiej stronie lustra (Lewis Carroll),
- labirynty strachów (Franz Kafka)
- podróż w głąb psychiki ludzkiej lub ludzkiego organizmu (szereg filmów z gatunku fantastyki).

Również przestrzeń komputerowa została zawładnięta przez fantastycznych podróżników, a Juliusz Machulski w filmie *Kingsajz* wpadł na pomysł zaludnienia szuflad i katalogów biblioteki.

Można zatem stwierdzić, że ludzie są w stanie wymyśleć wszystko. A może jeszcze coś?

TWOJA FANTASTYCZNA PODRÓŻ

Musi odbywać się gdzieś, czyli w jakiejś przestrzeni. Jeśli nie wymyślisz jeszcze innej niż przywołane – trudno. Możesz wybrać się w tę przestrzeń, która najbardziej przypadła Ci do gustu. Tylko przygody muszą być godne wybranej przestrzeni – dobrze więc obmyśl, co może się zdarzyć w takich, czy w innych warunkach. Kogo można spotkać? Czego można dokonać? Zauważ, że większość podróży literackich lub filmowych ma jakiś sens, nawet gdy rozpoczęła się przypadkowo. Może też wpadniesz na jakiś nowy, interesujący środek lokomocji? Na pewno można ruszać się jeszcze inaczej niż na nogach, kołach lub skrzydłach. Powiększać się i zmniejszać też można w inny sposób niż za pomocą odpowiedniej strony grzyba (to sposób Alicji) lub polocockty (to sposób krasnali Machulskiego). I wracać można na pewno mniej boleśnie niż tak, jak uczynił to Mały Książę – za sprawą ukąszenia żmii...

O podróżach powiedzieli:

Prawdziwi podróżnicy to ci tylko, którzy wyruszają, aby wyruszyć.
Charles Baudelaire

Każdy z nas jest Odysem, co wraca do swej Itaki.
Leopold Staff

Nie można uciec od samego siebie, przenosząc się z miejsca na miejsce.
Ernest Hemingway

Podróże kształcą wykształconych.
Stanisław Wróblewski

Robinson Kruze i Piętaszek na ilustracji z XIX wieku

WIELKA LITERATURA O PODRÓŻACH

Fantastyczn podróż, wędrówka często były osnową wielkich dzieł. Lubili je twórcy o wielkiej wyobraźni. Jest kilka bardzo ważnych tytułów, w których fantastyczne przygody wędrowców nie tylko pasjonują odbiorców, ale wpłynęły na rozwój kultury ludzkiej. Pamiętaj chociaż o *Odyseji*, aby zaznaczyć swoje zakorzenienie w literackim dziedzictwie.

Ten starożytny epos Homera znasz na pewno z filmu lub nawet realizacji animowanych. Spotkanie z jednookim Cyklopem, przeprawa między Scyllą a Charybdą, śpiew Syren, wizyta u nimfy Calipso, powrót do Itaki... To podróż wypełniona po brzegi niezwykłymi przygodami, a każda prowadzi do jakiejś prawdy o człowieku.

INNE PODRÓŻE LITERACKIE:

- Jonathan Swift – *Podróże Guliwera*
- Ignacy Krasiński – *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*
- Adam Mickiewicz – *Sonety krymskie*
- Karol Dickens – *Opowieść wigilijna*
- Henryk Sienkiewicz – *W pustyni i w puszczy*
- Juliusz Verne – *W 80 dni dookoła świata*

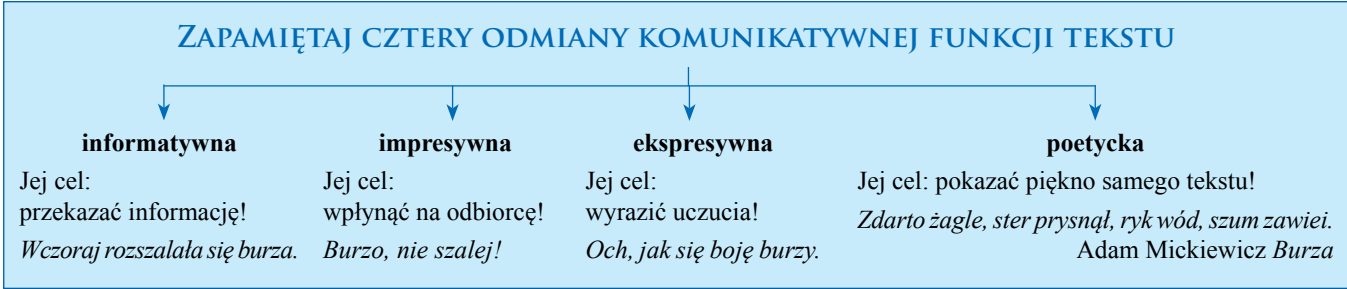

ROZPOZNAJ FUNKCJĘ TEKSTU!

Najważniejszą funkcją każdego tekstu jest funkcja **komunikatywna**. Dzieje się tak dlatego, że tekst istnieje po to, by nadawca komunikował się z odbiorcą, przede wszystkim przekazywał mu informacje. Oprócz tego może za pomocą tekstu rozkazywać,

wyrazić swoje emocje, może zwrócić uwagę odbiorcy na sam tekst, jego piękno lub oryginalność. Dlatego tak właśnie dzielimy funkcje tekstu, a badamy je, pytając: jaki cel przyświecał odbiorcy przy wytwarzaniu danego tekstu?

FUNKCJE TEKSTU KOMUNIKATYWNA

ROZPOZNAJEMY FUNKCJĘ INFORMATYWNĄ!

TU KRÓLUJE INFORMACJA!

Z tego tekstu odbiorca dowiaduje się faktów. Z tekstami czysto informatywnymi macie do czynienia:

- w programach informacyjnych (*Wiadomości*, *Fakty*),
- w podręcznikach, encyklopediach, słownikach,
- w notatkach gromadzących wiedzę.

A zatem wiesz już, jakie to teksty: nafaszerowane faktami do zapamiętania i pozbawione emocji. Informacje nieść może zwykła rozmowa, na przykład telefoniczna. Zrozumiałe, gdy ktoś dzwoni i mówi sucho: *Dziś o 17⁰⁰ spotkanie komitetu blokowego!* Ale gdy ktoś wypełniony emocją krzyczy w słuchawkę, płacze z radości, informując zarazem, że nareszcie, nareszcie dostał od rodziców wymarzonego psa rasy pinczerek?

Wtedy tekst spełnia dwie funkcje:

- informatywną (wiadomość o psie),
- ekspresywną (wyraz uczuć szalonej radości).

Musisz być przygotowany i na taką możliwość, choć prawdopodobnie w testach dostaniesz teksty jednoznaczne.

INFORMATYWNY TEKST BĘDZIE TAKI:

- Większość zdań oznajmujących. Brak zdań rozkazujących i wykrzyknikowych. W ogłoszeniach występują nawet równoważniki zdań – po to, by jak najkrócej ująć ważne informacje.
- Tekst bez wyrazów nacechowanych emocjami: nadawca dąży do tego, by bez zbędnych uczuć, żartów, ocen przekazać informacje.
- Zawiera wiele faktów, nazw własnych, niesie wiedzę.
- Pozbawiony jest środków stylistycznych – takich jak przymiotniki, porównania, epitety. Nie chce bowiem nadawca skupiać uwagi na „wyglądzie” tekstu, lecz na jego treści.

Przykład: *Wiosną 1849 roku Mickiewicz rozpoczął nowy okres działalności politycznej. Założył francuskie pismo Tribune des Peuples, Trybunę Ludów.*

Jak zbadać powyższy tekst?
Informacje? Są. Data, tytuł francuski, wymowa, znaczenie tytułu pisma założonego przez wieszczka.

Jakieś emocje? Niestety, nie.
Jakieś piękno języka, zachwyt z tego tytułu? Także nie. Zatem – czysta funkcja informatywna.

TEKST O FUNKCJI INFORMATYWNEJ – NIE TYLKO W SŁOWNIKACH!

Funkcję informatywną mogą pełnić też:

- **NOTATKI** – zarówno prasowe, jak i te, które sami robicie w zeszytach. Nawet krótka notatka może być zbiorem informacji.
- **ROZMOWY** – jeśli kolega opowiada Ci, jakie eksponaty znajdują się w muzeum w Wieliczce, objaśnia, do czego służyły różne kopalniane części, są to elementy tekstu o funkcji informatywnej.
- **LISTY** – np. urzędowe zaproszenie na wystąpienie ministra edukacji zawiera ważne informacje: czas, miejsce wystąpienia.
- **OGŁOSZENIA** – jeśli zgubiłeś wilczurka na spacerze, podajesz w ogłoszeniu jego „rysopis”: barwę sierści, wielkość, znaki szczególne (biała łatka na ogonie) – to są właśnie elementy informatywne.

ROZPOZNAJ FUNKCJĘ IMPRESYWNĄ!

Dość łatwo ją rozpoznać. Używają jej wciąż nauczyciele i rodzice. Sami jej używacie, chcąc zmusić do czegoś kolegę lub kochane rodzeństwo. „Impresja” oznacza naciskać, nakłaniać.

FUNKCJA IMPRESYWNA KRÓLOWAĆ BĘDZIE:

- we wszystkich rozkazach,
- w instrukcjach obsługi,
- w poradnikach,
- w zbiorach praw.

Te teksty mówią, jak postępować, nakłaniają odbiorcę do pewnego typu zachowań. Również prośba (*Daj mi swoją gumę do żucia!*) ma głównie funkcję impresywną. Reklama – to teksty o funkcji impresywnej. Nawet jeśli dama z ekranu rozplywa się z zachwyty nad walorami proszku do prania – to jej tekst ma na celu nakłonić nas do kupienia tego proszku. A że wyraża też jej zachwyt? Znów dwie funkcje: impresywna i ekspresywna. Ale nie dajcie się zwieść – w tekstach reklamowych ważniejsza jest impresywna. Podobnie w wielu innych tekstach, które za cel mają nakłonienie nas do czegoś, chociaż pozornie na to nie wyglądają – np. przemówienie polityka albo tekst publicystyczny głoszący pewne poglądy.

Impresywny tekst:

- będzie zawierać rozkazniki,
- będzie zawierać rady, prośby, pouczenia, apele,
- może mieć formę ustawy, zarządzenia, komendy, hasła reklamowego,
- może zawierać zbiór argumentów służących do przekonania odbiorcę do własnych poglądów.

Przykład:
Nowy, cudowny telewizor firmy X.
Zobacz, co tracisz!

Jak zbadać powyższy tekścik?
Pozornie to tylko prezentacja. Ale już drugie zdanie naciska, wywołuje uczucie żalu, a w konsekwencji wznaga chęć posiadania. Zachęca do kupienia telewizora – jak najbardziej spełnia funkcję impresywną.

RODZAJE TEKSTÓW O FUNKCJI IMPRESYWNEJ	
<i>Naprzód marsz!</i>	Komendy – np. wojskowe.
<i>Tu wrzucać śmieci.</i>	Nakazy, prośby.
<i>Na terenie szkoły obowiązuje obuwie na białych gumowych podeszwach.</i>	Regulaminy, rozporządzenia, ustawy.
<i>Ciasto włożyć do piekarnika i piec pół godziny.</i>	Przepisy kulinarne.
<i>Po założeniu robaka na haczyk, zarzucić wędkę.</i>	Instrukcje.
<i>Zanim się zakochasz, przejrzyj go na wylot.</i>	Poradniki.
<i>Szczotką – z impetem w głęb!</i>	Slogany i hasła reklamowe.
<i>Bez pracy nie ma kolaczy.</i>	Przysłowia.

Skojarz funkcję ekspresywną z ekspresjonizmem w sztuce!

Sztuka też służy do wyrażania emocji. Szczególnie kierunek w sztuce zwany ekspresjonizmem. Przyjrzyj się jeszcze raz fragmentowi obrazowi Muncha – Krzyk.

ROZPOZNAJ FUNKCJĘ EKSPRESYWNĄ!

Wyrażasz poprzez nią emocje. Gdy chcesz i próbujesz wykrzyczeć uczucia gniewu, lęku, radości, zachwytu – Twój tekst spełnia **funkcję ekspresywną**. Bardzo często wiąże się z funkcją informatywną (bo szalejącym uczuciom towarzyszy informacja) i z funkcją poetycką (bo często występuje w poezji).

TEKST EKSPRESYWNY:

- ma zdania wykrzyknikowe,
- gromadzi słowa nacechowane emocjonalnie (nieobojętne): idiota, fenomenalnie, szałowo itp.,
- często przybiera formę 2. osoby liczby pojedynczej, np.:

*Smutno mi, Boże! – Dla mnie na zachodzie
Rozlałeś tęczę blasków promienistą;
Przedemną gasisz w lazuruwej wodzie
Gwiazdę ognistą.*

Juliusz Słowacki *Hymn*

Jak zbadać ten tekst?

Pierwsze wyznaczenie wystarczy, by wskazać ekspresywną funkcję tekstu: poeta ujawnia swój smutek, mimo piękną pejzażu, na który patrzy. Jasne, że ten tekst ma również funkcję poetycką.

Ekspresywne wykrzyknienia. Oto kilka przykładów:

- *Ach, jaki to wspaniały skoczek!*
- *Co za głupek z tego ...!*
- *A, niech to licha weźmie!*

ROZPOZNAJ FUNKCJĘ POETYCKĄ!

Kiedy mamy do czynienia z *gwiazdą ognistą* zamiast ze słońcem, *tęczę blasków promienistą* zamiast z zachodem słońca, z *lazurową wodą* zamiast z akwenem zwanym oceanem, mamy pełne prawo podejrzewać tekst o funkcję poetycką. Jego autor nie chciał odbiorcy informować i już. Dobra odpowiednią formę języka, wykazał się poetyckim kunsztem – to przede wszystkim chce pokazać odbiorcy.

Funkcja poetycka dotyczy nie tylko wierszy!

Łatwo zauważycie ją w prozie poetyckiej i w epice. Może być w liście, a nawet w przemówieniu, jeśli autor upiększył język, tak konstruował wypowiedź, by była oryginalna i piękna.

TEKST POETYCKI:

- ma zbiór środków stylistycznych – typowe dla niego są metafory, epitety, porównania,
- poddany jest różnym zabiegom niespotykanym w normalnym języku – np. w warstwie brzmieniowej (zgromadzone są onomatopeje),
- dopuszcza przekroczenie norm językowych – odbieganie od wzorca językowego, od mowy ogólnej, a nawet łamanie norm poprawnościowych.

I JESZCZE KILKA FUNKCJI!

FATYCZNA

- Kiedy rozmawiasz przez telefon i chcesz zasygnalizować rozmówcy, że nie śpisz ze słuchawką przy uchu, lecz uważnie słuchacie, używacie słów typu: *aha...*, *ychm...*, *tak, tak*.
- Kiedy witasz się z kimś lub żegnasz, używasz słów: *dzień dobry, cześć, do widzenia, pa, pa, żegnaj*.
- Kiedy kurtuazyjnie wymieniasz pytania podtrzymujące rozmowę, np. *jak leci?*, *jak się masz?*, *jak się miewasz?*

STANOWIĄCA

- Kiedy zostaniesz ustanowiony przewodniczącym klasy, Twojego ojca mianują na dyrektora i padną przy tej okazji oficjalne słowa „mianowania”, np. *Mianuję Cię /Pana /Panią...*
- Kiedy Twoja niedawno narodzona mała siostra lub brat otrzyma własne imię.
- Kiedy minister edukacji oficjalnie ogłosi np. termin zakończenia roku szkolnego, np. *Ustanawiam zakończenie roku szkolnego 2010/2011 na 22 czerwca roku 2011* (tu też funkcja informatywna).

MAGICZNA

- Kiedy robisz z koleżanką wróżbę i odczytujesz, co przyniesie jej los.
- Kiedy używasz zaklęć, np. *czary-mary, hokus-pokus*.

SPRAWDZIAN

– *Wujek Beno zaraz wam wszystko wytłumaczy. Tylko być grzeczni. Wujek Beno pozjadał wszystkie rozumy i Labirynt dla niego to pestka. – Według mnie mechanizm “rozpoznawania” mógłby być całkiem prosty. Próżnia nigdy nie jest doskonała, a zatem pod kopułkami wałęsają się charakterystyczne pary czy atomy znaczone – w śladowych ilościach, oczywiście – które w momencie ładowania towaru osiadają na skafandrze...* – *Yonyer urwał, badając, jakie wrażenie wywarły jego słowa.*

1. Który fragment tekstu najlepiej świadczy o jego funkcji informatywnej?

- A. *Wujek Beno zaraz wam wszystko wytłumaczy.*
- B. *Tylko być grzeczni.*
- C. *Pod kopułkami wałęsają się charakterystyczne pary czy atomy znaczone.*
- D. *Yonyer urwał, badając, jakie wrażenie wywarły jego słowa.*

2. Który fragment tekstu najlepiej świadczy o jego funkcji impresywnej?

- A. *Wujek Beno zaraz wam wszystko wytłumaczy.*
- B. *Tylko być grzeczni.*
- C. *Pod kopułkami wałęsają się charakterystyczne pary czy atomy znaczone.*
- D. *Yonyer urwał, badając, jakie wrażenie wywarły jego słowa.*

3. Określ funkcję tekstu:

Ale oto z krańców leśnych wypłynął gnuśny powiew, ze snu twardego obudzony szept, tchnienie rzewne, przeciągłe długo wstrzymwanego oddechu puszcz lysogórskich. Szczyty drzew pochylały się przed nim jakby we czci.

- A. impresywna, B. ekspresywna, C. poetycka, D. informatywna

4. Jakie cechy przytoczonego wyżej tekstu pomogły Ci w określeniu jego funkcji?

- A. Zawarte w nim informacje.
- B. Metafory, epitety, szyk przestawny zdania.
- C. Słowa wyrażające uczucia.
- D. Rozkazniki.

5. Określ funkcję tekstu:

Zobacz, jak zniewalające efekty daje stosowanie szamponu marki Czupryna. Twoje fryzury są sztywne jak mur i robią niezapomniane wrażenie na sąsiadach. Ten styl, ten zapach. Weź udział w promocji szamponu Czupryna – uzyskasz szansę na wygraną rewelacyjnych nagród!

- A. impresywna, B. ekspresywna, C. poetycka, D. informatywna

6. Jaką funkcję przede wszystkim pełni poniższy tekst?

Adax Bravo trzy 733 w naszej promocji, to coś więcej niż szybki, wydajny komputer dobrej marki. Gratis dodajemy kierownicę geniusz z pedałami oraz hitową grę dla tych, którzy lubią szybką jazdę.

- A. impresywna, B. poetycka, C. ekspresywna, D. informatywna

7. Który z powyższych tekstów reklamowych ma więcej cech tekstu informatywnego?

- A. O komputerze. B. O szamponie marki Czupryna.

8. Określ funkcję przytoczonego tekstu:

Sprzedam tanio szczeniaki rasy bulterier, do nich kocyki, gumowe kości – gryzaczki i poradnik Wychowanie psa. Cena do pertraktacji.

- A. informatywna, B. poetycka, C. ekspresywna, D. impresywna

9. Powyższy tekst przekształcono. Określ teraz jego funkcję.

Och! Ze straszliwym żalem i rozpaczą sprzedam szczeniaczki rasy bullterier. Rozpaczam nad rozstaniem z nimi i nad niską ceną. Oplakuję maluchy, śliczne kocyki i urocze kości – gryzaczki. I ukochany poradnik Wychowanie psa.

- A. poetycka, B. ekspresywna, C. impresywna, D. informatywna

10. Przekształć powyższy tekst na tekst o funkcji impresywnej.

ODPOWIEDZI:

- 1. C. Zresztą nie tylko to zdanie, ale wszystkie, niemal naukowe, rozważania Yonyera pełnią funkcję informatywną.
- 2. B. Grzeczni mają być słuchacze wujka Bena. Słuchacze są nakłaniani do odpowiedniego zachowania – to główny wyznacznik funkcji impresywnej.
- 3. C., 4. B., 5. A., 6. A., 7. A., 8. A., 9. B.

Feudalizm

USTRÓJ SPOŁECZNY CHARAKTERYSTYCZNY DLA ŚREDNIOWIECZNEJ EUROPY, TO WŁAŚNIE FEUDALIZM. ZNAKI ROZPOZNAWCZE: LENNO, WASAL I SENIOR, ZALEŻNOŚĆ LUDZI OD SIEBIE I SILNIE ZHIERACHIZOWANA STRUKTURA POŁECZEŃSTWA

Feudalizm to system społeczno-gospodarczy, który panował w średniowieczu, nazywany też wasalno-lennym. Porządkował zależności między ludźmi, regulował prawo pomiędzy warstwami wyższymi a niższymi. Grupę panującą w systemie feudalnym stanowili wielcy właściciele ziemscy, ich wasalami byli rycerze, którzy mieli swoich wasali, itd, itd... Istotą feudalizmu były dwie zasady:

- **ustrój lenny** – stosunek między wasalem a seniorem,
- **reguła:** *wasal mojego wasala nie jest moim wasalem*

GENEZA FEUDALIZMU

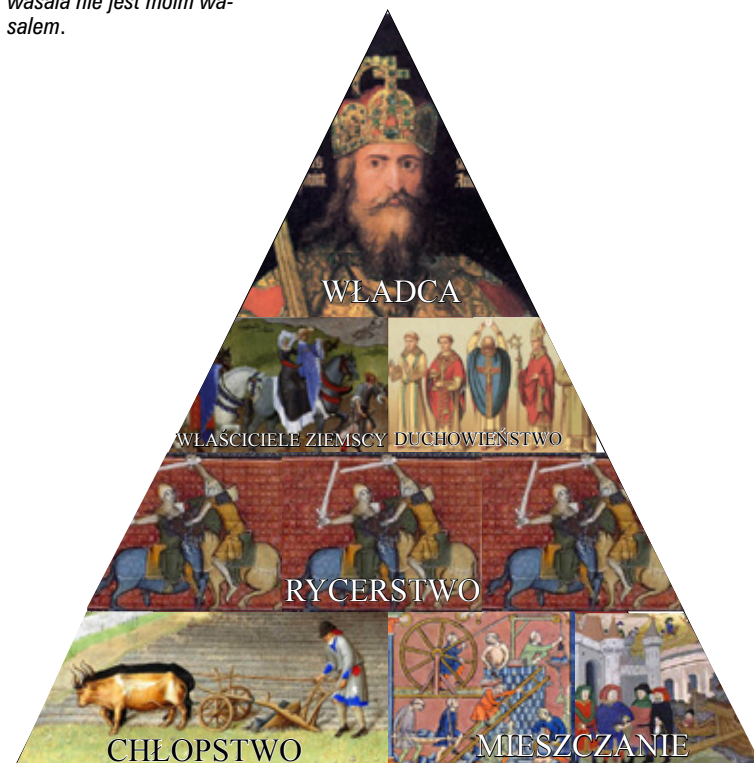
Okres zamętu, niepokoju i najazdów na Europę we wczesnym średniowieczu, dokonywanych przez różne, głównie koczownicze, ludy (m.in. Hunów, Awarów, Węgrów, Arabów), zrodził potrzebę zbudowania nowych, stabilnych więzi społecznych i prawnych. Na tym właśnie gruncie wyrósł feudalizm i dojrzałą formę osiągnął w państwie karolińskim (VIII-IX w.) a następnie rozpowszechnił się w całej Europie i polegał na tzw. **stosunku lennym**. Lennicy oddawali się opiece silniejszym, bardziej majątnym panom – seniorom, którzy w zamian za wierność, służbę i stawanie u ich boku w czasie walk otaczali wasala opieką i protekcją oraz nadawali mu ziemię w użytkowanie. Chłopi pracujący na tej ziemi stawali się wówczas poddanyymi i zobowiązani byli do uiszczania tzw. **renty feudalnej**. Jej formy to: odrobek (pańszczyzna), czynsz (gotówka) lub zapłata w naturze (plody rolne).

W trudnych i burzliwych wiekach średniowiecza taki układ dawał poczucie bezpieczeństwa słabszym jednostkom i grupom społecznym.

ZAPAMIĘTAJ!

Nadany wasalom obszar ziemi nazywano **lennem** stąd inna nazwa wasala – **lennik**.

We Francji powstał zasada, która potwierdza dezintegracyjne następstwa feudalizmu: *wasal mego wasala nie jest moim wasalem*.

DRABINA FEUDALNA

Ustrój lenny doprowadził do wykształcenia zhierarchizowanej struktury społecznej zwanej drabiną feudalną.

Na jej wierzchołku stał monarcha, a poniżej wasale, bezpośrednio od niego zależni. Oni z kolei mieli własnych wasali.

Wielostopniowa hierarchia lenna prowadziła z czasem do konfliktów i anarchii. Ta sama osoba mogła łączyć w swym ręku kilka lenn, różnie usytuowanych na szczeblach drabiny. Jeden feudał mógł być równocześnie wasalem dwóch monarchów bądź pozostawać w stosunku lennym wobec innego wasala. Wreszcie dany senior (nawet monarcha) mógł otrzymać lenno od swego wasala (np. Francja – opactwo St. Denis) bądź (np. angielscy Plantageneci) pozostawać w stosunku lennym wobec innego króla.

W sytuacjach konfliktowych między dwoma seniorami danego wasala (takie sytuacje się zdarzały) stawał on przed dylematem: *wobec kogo mam być lojalny?* Próbowano zabezpieczać się przed podobnymi sytuacjami, wprowadzając zastrzeżenia dotyczące konieczności wsparcia jednego ze skłóconych seniorów.

- Ceremonia przekazania lenna odbywała się uroczystie – wasal składał seniorowi hołd i przysięgę wierności, symbolicznie wkładając złożone dłonie w ręce swojego pana. Senior obdarowywał zaś wasala przedmiotem symbolizującym lenno – była to np. chorągiew, włócznia bądź pastorał (w przypadku duchownych).

- W powszechnym pojęciu lenno stanowiło rodzaj nagrody za służbę seniorowi. Wygaśnięcie lenna mogło nastąpić w wypadku zdrady wasala (następowała wówczas konfiskata lenna) oraz na skutek jego bezpotomnej śmierci. Rodzina wasala nie mogła dysponować lennem w wypadku jego śmierci. W praktyce najczęściej jednak własność przechodziła na potomków, ale zdarzały się też, co prawda rzadko, lenna bezdziedziczne, które wracały do seniora po śmierci wasala (nawet jeśli miał potomków). W wypadku zmiany osoby wasala bądź seniora następowało odnowienie lenna (**inwestytury**) i złożenie przez wasala hołdu lennego.

Z czasem własność lenna wskutek decentralizacji i osłabienia władzy stawała się dziedziczna.

- Ustrój lenny doprowadził do wykształcenia zhierarchizowanej struktury zwanej drabiną feudalną. Na jej wierzchołku stał monarcha, a poniżej wasale, bezpośrednio od niego zależni. Oni z kolei mieli własnych wasali.
- Obowiązująca zasada: ***wasal mego wasala nie jest moim wasalem*** stała się podstawą budowania faktycznej niezależności politycznej możnowładców, którzy coraz bardziej uniezależniali się od seniorów.
- Z czasem lennicy dążyli do rozszerzenia swej swobody i niezależności, najpierw dzięki **immunitetom** (zwolnieniom z danin i świadczeń materialnych na rzecz seniora), potem także dzięki niezależności sądowniczej i politycznej, jaką posiadali na obszarze ich lenna. Owe działania sprzyjały rozdrobnieniu, które prowadziło do decentralizacji władzy na obszarze całej Europy; w Polsce przybrało ono postać rozbicia dzielnicowego.
- Dzięki systemowi feudalnemu wytworzył się specyficzny – feudalno-rycerski – model rodziny opierający się na zasadzie dziedziczenia ziemi przez najstarszego syna.

feudalizm

– z jednej strony system społeczno-prawny oparty na specyficznych więziach między seniorem a wasalem, pierwszy występuje w pozycji zwierzchnika, drugi podległego; z drugiej system społeczno-ekonomiczny charakteryzujący się dwiema formami własności – klasycznym ręką rzeczywistego posiadacza (feudala), mogącego w pełni dysponować swoją własnością i użytkową, w ręku bezpośredniego producenta chłopą (podobna do dożywotniej dzierżawy).

Senior

zwierzchnik wasali; moźny, przyjmujący obowiązek opieki i protekcji nad swymi „kontrahentami” – wasalami

Wasal

najpierw wolny, oddający się w opiekę seniorowi, potem ten, który złożył seniorowi hołd i przysięgę na wierność (komendacja)

Felonja

wiarołomstwo (zdrada) lennika wobec swego suwerena (seniora)

Lenno

ziemia (bądź - urząd) nadawana przez seniora w użytkowanie wasalowi. Z czasem przekształciło się w dziedziczne (przypisane z reguły do pewnej funkcji) czynności wasala wobec seniora, stanowiło jakby formę zapłaty – wasal zobowiązywał się do pomocy zbrojnej, materialnej i rady

Inwestytura

ceremonia przekazania lenna, odbywana po złożeniu hołdu (*homagium*). Wasal otrzymywał od seniora przedmiot symbolizujący lenno – np. chorągiew, włócznię bądź pastorał (duchowni)

Renta feudalna

świadczenia chłopą na rzecz pana; jej formy to: odrobek (pańszczyzna), czynsz (gotówka), zapłata w naturze (plody rolne)

Allodium

własność w ręku wasala, niezależnie od nadanego mu lenna; z czasem zaczęły się różnice między allodium a lennem - w wypadku śmierci seniora wasal mógł w pełni dysponować allodium (z lennem było różnie)

Prekarium

oddanie się pod opiekę sąsiadowi (potencjalnemu seniorowi) przez słabszego (potencjalnego wasala)

Immunitet

zwolnienie od opłat na rzecz seniora; z czasem też niezależność sądowicza

Komendacja

forma zależności, występująca od VIII w., gdy wolny wraz z majątkiem oddawał się możnemu; najpierw prywatnoprawna, potem publicznoprawna

Formy państwa feudalnego

- monarchia wczesnofeudalna, zwana też patrymonialną
- rozdrobnienie feudalne
- feudalna monarchia stanowa
- monarchia absolutna, klasyczna dla feudalizmu w późnym etapie rozwoju, ale utrzymująca się sporadycznie w nowych, kapitalistycznych stosunkach; występowały też specyficzne jej formy – republiki miejskie (Włochy, Niemcy, Ruś - Nowogród czy Psków).

Stan społeczny

grupa społeczna różniąca się od innych zawodem, usytuowanie w hierarchii społecznej i pozycją prawną; stany miały własne prawa i przywileje (tych ostatnich pozbawieni byli tylko chłopci).

MONARCHIA WCZESNOFEUDALNA

Najwcześniej wystąpiła w Europie zachodniej (na gruzach Cesarstwa) i jej pierwszym, wręcz klasycznym przykładem było państwo frankońskie za rządów dynastii karolińskiej. Później pojawiła się też w Europie wschodniej i środkowej, jako najwcześniejsza forma organizacji państwowej (zachód bazował na rzymskich korzeniach). Na tym etapie monarchia miała charakter **patrymonialny**, tzn. król czy książę był zarówno władcą jak i właścicielem państwa.

Pozycja monarchy była wówczas silna. Jednak w miarę wzrostu jego znaczenia – można występować przeciwko władcy (choć początkowo byli zainteresowani opieką ze strony państwa i jego zwierzchnika – np. w Anglii). Władza monarchy stopniowo ulegała ograniczeniom w związku z przywilejami nadawanymi możnym (szczególnie immunitetami).

Działalność państwa przejawiała się w organizacji wojskowej, sądownictwie i zarządzaniu skarbem. Kościół, podporządkowany wówczas państwu, cieszący się jego dużym wsparciem, pełnił rolę instrumentu władzy, kształtującego postawy moralne, umacniającego ustrój, podnoszącego kulturę i autorytet monarchy. Grupa wyższych duchownych zasilala elitę feudalną.

ROZDROBNIENIE FEUDALNE

Ta forma państwa pojawiła się (po okresie wczesnofeudalnym) w wyniku działania „sił odśrodkowych”, reprezentowanych przez możnowładców (feudałów) i ominęła jedynie Anglię.

- • Oprócz rolnictwa, dominującego oczywiście w życiu gospodarczym, pewną rolę odgrywały też miasta. Różnice majątkowe, pogłębiające się rozwarstwienie, specjalizacja, prawodawstwo, przyczyniły się do wyodrębnienia stanów społecznych.
- • Władza centralna uległa osłabieniu (czasem zanikowi) przechodząc w ręce wielkich feudałów, sprawujących ją na swych terytoriach.
- • Rozkładowi ulegał też aparat państwowy, szczególnie skarbowość i sądownictwo (na szczeblach lokalnych zostały opanowane przez feudałów).
- • Kościół wyzwolił się z zależności od państwa, które straciło wpływ na obsadę stanowisk w tej instytucji. Miał przywileje podobne jak feudałowie świeccy i dążył do rozszerzenia swych kompetencji, zakresu władzy.

Rozdrobnienie feudalne pociągnęło za sobą anarchię, osłabienie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, co zrodziło tendencje zjednoczeniowe. Bardzo istotną rolę odgrywały wówczas interesy poszczególnych grup społecznych, zagrożenie zewnętrzne czy narodziny świadomości narodowej, a czasami nawet konsekwentnie stosowane prawo lenne.

MONARCHIA STANOWA

Uformowane, dobrze zorganizowane i uprzywilejowane stany wywarły piętno na zjednoczonych już państwach (XIII-XIV w.; później na Rusi). W życiu ekonomicznym umocniła się pozycja mieszczaństwa i doszło do konfliktów między tą grupą a feudałami.

Jednoczenie się państw przyniosło wzrost znaczenia władzy monarszej, ale była ona także ograniczana przez różne formy samorządu stanowego czy lokalnego.

Przewagę zachowywali nadal wielcy feudałowie, ale rosły też wpływy mieszczaństwa czy drobnego rycerstwa. Monarchowie wykorzystywali antagonizmy między stanami, tak więc zgromadzenia stanowe nie zdołały ich zdominować. Stany, w zamian za uchwały podatkowe, uzyskiwały nowe, niekiedy szerokie przywileje polityczne. W Polsce wypadki w tamtych czasach miały własną specyfikę: tutaj jeden ze stanów – stan szlachecki – zdobył wyjątkową pozycję, a nawet przewagę nad instytucją monarchii.

Zjednoczenie państw wymagało powołania nowych organów na szczeblu centralnym (np. Rada Królewska, trybunały sądowe i urzędy skarbowe) oraz lokalnym (np. sędziowie pokoju w Anglii, baliwowie we Francji, starostowie w Polsce).

Kościół przeważnie zachował swoją wysoką pozycję, ale dwa stany – mieszczaństwo i szlachta – starały się jego przywileje zredukować, występując przy okazji przeciwko rozrastaniu się dóbr kościelnych. Monarchowie (np. we Francji) usiłowali, z poparciem szlachty, nieco uniezależnić Kościół od Rzymu i zdobyć wpływ na obsadę kościelnych stanowisk.

Karol Wielki

Typowymi instytucjami monarchii stanowych były zgromadzenia stanowe o zróżnicowanych kompetencjach (np. Stany Generalne we Francji, Parlament w Anglii, Reichstag i Landtagi w Niemczech, Sobór Ziemski w Rosji, Sejm w Polsce).

Decydowały głównie o nakładaniu podatków oraz aprobowaly decyzje polityczne władcy. W owych zgromadzeniach stany obradowaly oddzielnie; bardzo rzadko reprezentowani byli w nich chłopci (pewne Landtagi w Niemczech czy Sobór Ziemski w Rosji).

MONARCHIA ABSOLUTNA

Monarchię absolutną cechowała właściwie nieograniczona i nie podlegająca kontroli władza monarchy. W zarządzaniu państwem opierał się on na rozbudowanej biurokracji i konsekwentnym centralizmie.

- • **Monarchowie likwidowali bądź redukowali do minimum znaczenie zgromadzeń stanowych.** System ten wystąpił już we wczesnej fazie epoki nowożytnej (począwszy od XVI w.), choć postać typową, dojrzałą osiągnął w następnym stuleciu. W owym okresie następował powolny rozkład gospodarki feudalnej, zmniejszały się dochody szlachty a zarazem wzrastała ekonomiczna pozycja mieszczaństwa – sojusznika monarchii w działaniach wzmacniających finanse państwa i uniezależniających je od kaprysów feudałów. Coraz wyraźniejsze było „widmo kapitalizmu”...
- • **Grupą uprzywilejowaną nadal byli feudałowie**, monopolizujący prawa polityczne. Szlachta nadal dzierżyła najwyższe godności i urzędy w państwie, zarówno cywilne, wojskowe czy duchowne, choć monarchowie powoływali na wysokie stanowiska „ludzi nowych”. Feudałowie pogodzili się z utratą rzeczywistej władzy politycznej w zamian za **ochronę ich grupowych, ekonomicznych czy politycznych interesów.**
- • Państwo przejawiało coraz większą aktywność w różnych sferach życia publicznego, interesując się gospodarką, szkolnictwem, opieką społeczną... Władca stawał się twórcą i wykonawcą prawa oraz najwyższym jego arbitrem. Swoboda poddanych systematycznie była ograniczana. Monarchia znalazła wygodny instrument rządzenia w postaci rozbudowanej biurokracji, sieci starych i nowych – specjalnie tworzonych – urzędów.
- • **Monarchia absolutna starała się też podporządkować sobie grupy wyznaniowe i ich kościoły** (np. we Francji *gallikanizm*, w Austrii *józefinizm*). System znalazł się w głębokim kryzysie, gdy zderzył się z niezaspokojonymi aspiracjami mieszczaństwa (popieranego przez inne, upośledzone grupy społeczne).

PAŃSTWO FRANKOŃSKIE PIERWSZE PAŃSTWO FEUDALNE

Ze wszystkich germańskich państw szczepowych, wyrosły na gruzach cesarstwa zachodniorzymskiego to właśnie uzyskało największe znaczenie i rozmiary imperium. Ukształtowało się w ostatniej ćwierci V wieku. Założyciel państwa i jego potomkowie, w większości mniej zdolni („królowie gnuśni”) reprezentowali dynastię **Merowingów**. Sprawowała ona władzę do **751 r.**, gdy ostatniego z nich Childeryka III, majordom **Pepin Krótki** (Mały), syn pogromcy Arabów, **Karola Młota** (Poitiers 732) odsunął od tronu.

Państwo stopniowo powiększało swoje obszary, sięgając po Pireneje, masyw Alp i Ren. Pepin Krótki, przy pomocy papieża Stefana III, zalegalizował faktyczną władzę majordomów – wysokich urzędników dworskich, wywodzących się z rodu Pepina z Heristalu. Zagrożony przez Longobardów papież „przymknął oko” na odsunięcie ostatniego Merowinga, który trafił do klasztoru (751 r.). Pepin Krótki rozprawił się z Longobardami, a dla papieża wykołoił ze zdobyczy Państwo Kościelne. Sojusz z Kościołem kontynuował następca Pepina, jego drugi syn – **Karol Wielki**. Doprowadził on państwo frankońskie do szczytu potęgi, a poprzez liczne podboje nadał mu imperialne wręcz rozmiary. Jego autorytet umocniła **koronacja cesarska w Rzymie (800 r.)**, dokonana przez papieża. Poprzez ten tytuł Karol nawiązał do starorzymskich tradycji i stworzył państwo uniwersalne, na wzór dawnego Cesarstwa.

Koronacja Karola

Główne źródła prawa

- spisy prawa rzymskiego (np. spis króla burgundzkiego Gundobada, wizygockiego Alaryka I czy ostrogockiego Teodoryka), przyswojone przez Franków.
- spisy prawa zwyczajowego pochodzenia germańskiego, np. tzw. prawo solickie (odłam Franków), sławne z racji wykluczenia kobiet od dziedziczenia ziemi i władzy; podobne mieli Wizygoci, Longobardowie czy Sasi

Turniej rycerski

Nie powiodły się plany małżeńskie z władczynią bizantyńską, Ireną, co pozwoliłoby częściowo odtworzyć antyczne imperium. Na krótko przed zgonem Karol dopuścił do współrządzenia swojego syna, Ludwika, koronując go osobiście na cesarza. **Ludwik Pobożny** nie miał niezbędnego prestiżu. Jeszcze za jego życia doszło do walk między jego synami, które doprowadziły do upadku i podziału imperium (**843, traktat z Verdun**) na 3 państwa:

- zachodnie, pod władzą **Karola Lysego** – Francja;
- wschodnie, pod władzą **Ludwika Niemca**,
- środkowe, zredukowane wkrótce do Italii, pod berłem **Lotariusza**).

W państwie frankońskim okrzepł feudalizm i rozwinęła się wielka własność ziemska, zarówno świecka jak i kościelna. Własność ziemska przekształciła się we władztwo gruntowe, na mocy specjalnych przywilejów oraz immunitetów. Kształtowały się stosunki lenne, początkowo mające tylko osobisty charakter, z czasem – publicznoprawny. Władca był zwierzchnikiem i właścicielem państwa (monarchia patrymonialna, od *patrimonium* – ojcowizna, majątek).

Dziedziczość tronu wprowadził już Chlodwig i owa zasada utrzymała się w okresie rządów Karolingów (od Pepina Krótkiego), ale po rozpadzie państwa w 843 r., w części wschodniej – w Niemczech – pojawiły się tendencje do wyboru monarchy, które ostatecznie zwyciężyły po wygaśnięciu niemieckiej gałęzi dynastii.

Administracja centralna składała się z **majordomów**, którzy w okresie merowińskim przywłaszczyli sobie wiele atrybutów władzy królewskiej. Pełniący ten urząd Karolingowie znieśli go po przejęciu tronu.

Funkcjonowały również pozostałości dawnych, demokratycznych, szczepowych tradycji, jak okazyjnie zwoływane wiece obejmujące wszystkich rycerzy. Później pojawiły się tak zwane **placita** czyli kolegia słózące królom radą.

Administracja lokalna składała się z:

- hrabiów (comesów) stojących na czele jednostek terytorialnych zwanych hrabstwami
- margrabiów i książąt, stojących nieco wyżej w hierarchii, zarządzających głównie obszarami nadgranicznymi
- wysłanników królewskich, tzw. missi dominici, pełniących rolę nadzwyczajnych kontrolerów.

PAŃSTWO FRANKOŃSKIE

- **476** – wyprawa **Chlodwiga** na Galię i zajęcie jej północnych obszarów (bitwa pod Soissons, zwycięska dla Franków).
- **496** – koronacja i chrzest Chlodwiga (w wersji katolickiej w przeciwieństwie do innych ludów germańskich wyznających heretzję ariańską); symboliczny początek państwa.
- **507** – zajęcie Akwitanii i wyparcie Wizygotów za Pireneje
- **534** – likwidacja państwa burgundzkiego
- VII-VIII w. – opanowanie ziem Alamanów, Bawarów, Turyngów i Fryzów
- **732** – powstrzymanie ekspansji arabskiej przez Karola Młota (Martela) pod Poitiers
- **774** – likwidacja państwa Longobardów
- przełom VIII i IX w. – podbój Sasów, wyprawa za Pireneje i opanowanie Barcelony, zniszczenie państwa awarskiego, zdobycie ziem słowiańskich nad Soławą i Łabą (zachodnie brzegi) - Karol Wielki

Stosunki z papieżem

- **753** – podróż papieża Stefana III do państwa Franków i prośba o pomoc w wyprawie przeciwko Longobardom; pozytywna odpowiedź Pepina i wyprawa do Włoch.
- **755** – powstanie Państwa Kościelnego – zdobyte tereny dawnego egzarchatu raweńskiego zostają przekazane przez Pepina Krótkiego (Małego) papieżowi

Apogeum potęgi

- **800** – koronacja Karola Wielkiego przez papieża Leona III

Zmierzch

- **814** – śmierć Karola Wielkiego
- **843** – traktat w Verdun; podział frankońskiego imperium

PAŃSTWA WCZESNOFEUDALNE

NIEMCY

Wschodniofrankońskie państwo (popularnie zwane Niemcami) było do początków X w. pod rządami dynastii **karolińskiej**. Przy słabnącym prestiżu tego rodu – rosła rola dawnych państw szczepowych (np. Frankonii, Saksonii itp.) i ich władców – lokalnych książąt.

Po wygaśnięciu dynastii Karolingów tron w Niemczech nabrał charakteru **elektoryjnego**, a książęta, po krótkim panowaniu Konrada I wybrali **Henryka I z Saksonii**, który zapoczątkował nową dynastię – **saską** (odpierając węgierski najazd zapewnił tron swojemu synowi). Syn Henryka I ostatecznie powstrzymał ekspansję koczowniczych wówczas Węgrów (955), wyprawił się do Italii, gdzie przybrał tytuł jej króla oraz – jeszcze ważniejszy – **cesarza rzymskiego narodu niemieckiego** (951 i 962).

Władcy Niemiec – nie tylko z dynastii saskiej – mieli ambicje uniwersalne, daleko wykraczające poza ramy tego państwa. Najczęściej sprowadzało się to do prób narzucenia niemieckiej hegemonii Europie i kontynuowania **tradycji rzymskich**. Wyróżniał się wśród nich **Otton III**, który opracował koncepcję partnerskiego zjednoczenia kontynentu (Francja, Niemcy, Włochy i Słowiańszczyzna).

W X wieku cesarstwo przyszło z pomocą osłabionemu papieżstwu ...uzależniając je od siebie. Reformujący się Kościół coraz gorzej znosił **cezaropapizm** na bizantyńską modłę (apogeum za rządów Henryka III). Władza świecka tylko do pewnego stopnia była gotowa tolerować kościelny ruch reformatorski, zrodzony w klasztorze w Cluny (o ile ograniczał się do spraw wewnętrznych Kościoła), nie akceptowała tendencji emancypacyjnych. W takiej sytuacji musiało dojść do konfliktu dwóch indywidualności – papieża **Grzegorza VII** i cesarza **Henryka IV** (1075 – 1084). Konflikt charakteryzowały nagłe zwroty sytuacji: od triumfu papieżstwa i upokorzenia cesarza (kłatwa i Canossa) po sukces cesarza i wypędzenie głowy Kościoła. Potem spór przybrał bardziej dyplomatyczne formy. Pierwszy jego etap zwieńczył tzw. **konkordat wormacki (1122 r.)**, na mocy którego biskupi byli wybierani przez kapituły katedralne (za zgodą papieża), monarcha zaś zatwierdzał ten wybór i wyposażał ich w beneficja.

Nastąpiło czasowe „zawieszenie broni”, konflikt rozgorzał ponownie za dynastii **Staufów** (Fryderyk I, Henryk VI i Fryderyk II). Niemieccy władcy prowadzili wówczas (podobnie jak sascy Ottonowie czy frankońscy Henrykowie, bądź Konradowie) aktywną politykę włoską. Z różnym skutkiem. Największe sukcesy odniósł tu Fryderyk I, ale i on został upokorzony przez **Ligę Lombardzką**, sprzymierzoną z papieżstwem (1176 r. – bitwa pod Legnano). Udało mu się jednak zapewnić swemu synowi dziedzictwo korony sycylijskiej.

Autorytet papieżstwa sięgnął zenitu za pontyfikatu **Innocentego III**, który wtrącił się w walki dynastyczne w Niemczech i poparł oponentów cesarstwa. Przejściowo nawet **Fryderyk II Stauf** został papieskim sojusznikiem, ale gdy jego pozycja wzrosła – konflikt znowu odżył (papież **Grzegorz IX**).

Charakterystyczne w dziejach Niemiec – z chwilą wygaśnięcia dynastii frankońskiej na Henryku V w **1125** r. – były walki dynastyczne, osłabiające autorytet królewskiej i cesarskiej władzy. Wśród pretendentów do tronu największą indywidualnością był **Fryderyk I Stauf** (Rudobrody), który w 1180 r. poważnie ograniczył znaczenie książąt szczepowych (zwycięstwo nad **Henrykiem Welfem**). Saksonia i Bawaria (posiadłości zwyciężonego) zostały rozdzielone między lojalnych wasali.

Walki dynastyczne odżyły z całą siłą na początku XIII w. i Fryderyk II musiał niemal przez cały czas swego panowania walczyć z welficką opozycją. W połowie XIII w. w Niemczech zapanowało „wielkie bezkrólewie”.

843 – początek państwa niemieckiego; podział monarchii karolińskiej (frankońskiej)

911 – wygaśnięcie dynastii karolińskiej w Niemczech (śmierć Ludwika zwanego Dziecięciem); wybór na króla, księcia Konrada z Frankonii

919 – objęcie władzy przez Henryka I Ptasznika

933 – zwycięstwo Niemców nad Węgrami;

936-973 – panowanie Ottona I Wielkiego

951 – koronacja Ottona I na króla Włoch

955 – rozgromienie Węgrów na Lechowym Polu narzucenie przez Niemców zwierzchności Czechom (lennicy Niemiec) i trybutu Mieszkowi I (z zachodnich obszarów Polski);

962 – koronacja cesarska Ottona III (koronacji dokonał papież Jan XII); początek **Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego**

Spór papieżstwa z cesarstwem (o inwestyturę)

1039-1056 – panowanie Henryka III **cezaropapizm**

1054 – schizma wschodnia w Kościele, czyli rozłam na wschodnie i zachodnie chrześcijaństwo

1059 – dekret papieża Mikołaja V o trybie wyboru głowy Kościoła (przez kardynałów)

1075 – traktat *Dictatus papae* - jego autor, Grzegorz VII, głosi zwierzchnictwo papieżstwa nad cesarstwem, czyli **papocezaryzm**

1076 – ekskomunikowanie cesarza Henryka IV przez Grzegorza VII (kłatwa)

1077 – upokorzenie się cesarza przed papieżem w Canossie

1084 – zdobycie Rzymu przez Henryka IV

1122 – konkordat wormacki (Kalikst II i Henryk V)

1155-1190 – panowanie Fryderyka I Rudobrodego (Barbarossy) i jego wyprawy do Włoch; zawiązanie Ligi Lombardzkiej (1157 r.) przeciwko cesarzowi

1176 – bitwa pod Legnano, klęska wojsk cesarskich

1191-1197 – panowanie Henryka VI, króla niemieckiego i sycylijskiego, cesarza rzymskiego

1198-1216 – pontyfikat Innocentego III

1215-1250 – panowanie Fryderyka II Staufa (syna Henryka VI, wnuka Rudobrodego), łączącego również trzy korony; sojusz a potem konflikt z papiestwem;

USTRÓJ POLITYCZNY NIEMIEC:

- elekcyjność tronu, nie wykluczająca silnej władzy królewskiej;
- dysponowanie przez niemieckich królów tzw. regaliami, czyli wyłącznymi prawami do bicia mone-ty, pobierania ceł, nadawania praw targowych, monopolu górniczego itp.; stopniowo prawa te stawa-ły się udziałem wielkich feudalów;
- posiadanie przez królów niemieckich od 962 r. tytułu cesarskiego (tylko nieliczni następcy Ottona I nie przyjęli tej drugiej, prestiżowej korony) zwiększało ich autorytet, nawiązywało bowiem do kon-cepcji państwa uniwersalnego;
- spory cesarstwa z papiestwem, próby narzucenia Kościołowi cesarskiego zwierzchnictwa – wyczerpa-ły obie strony konfliktu (przypadki Henryka IV, Fryderyka I, Ottona IV, czy Fryderyka II);
- zmierzch księstw szczepowych (od klęski Henryka Welfa w 1180 r.) i początek księstw terytorialnych, opartych na prawie lennym, zarządzanych przez wasali korony; w toku walk dynastycznych (1220 r. i 1232 r.) Fryderyk II wydał książętom terytorialnym przywileje osłabiające uprawnienia korony (ustęp-stwa skarbowe); książęta terytorialni przyjęli tytuł „książąt Rzeszy”;
- następstwo tronu dokonywało się przez elekcję, choć silni monarchowie doprowadzali czasem do sy-tuacji wyboru tylko spośród członków dynastii panującej;
- stosunki między państwem a Kościołem ewoluowały, od zasady dominacji ku koegzystencji i partner-stwu (np. konkordat wormacki), choć nie obyło się bez gwałtownych sporów (konflikt z papiestwem); powstały też księstwa biskupie;
- administracja: większość urzędów kontynuowała tradycje karolińskie (kanclerz, cześnik, marszałek, komornik); okazjynie odbywały się zjazdy nadworne z udziałem wszystkich książąt; lokalne urzędy to: landwójt, palatyn, burgrabia.

ANGLIA

Po odejściu Rzymian (wycofali się w V w. n.e.) na teren Brytanii napłynęły ludy Anglów i Sasów, dokonując podboju kraju. Początkowo powstało kilkanaście państw, później ukształtowało się 7 królestw. Zostały one zjednoczone przez władcę Wessexu Alfreda Wielkiego (druga połowa IX wieku). W pierwszej połowie XI stulecia Anglia znalazła się przejściowo pod panowaniem duńskim (Kanut Wielki). Okres anglosaski skończył się na królu Edwardzie Wyznawcy, który podobno przekazał swoje państwo w spadku księciu normandzkiemu Wilhelmowi. Ten podjął wyzwanie i dokonał podboju Anglii, zwyciężając pod Hastings w 1066 r. swojego rywala – Harolda.

Podbita ludność anglosaska, w kilku krwawo stłumionych powstaniach, usiłowała zrzucić panowanie normandzkich (normańskich) zwycięzców. Wilhelm Zdobywca potraktował kraj jak zdobycz wojenną i nadał Anglii organizację opartą na silnej władzy monarszej.

Książęta normandzcy oraz Plantageneci pozostawali lennikami królów Francji a zarazem byli kró-lami – władcami sąsiedniego, wyspiarskiego państwa. Posiadłości Henryka II przekraczały nawet znacz-nie wielkością domenę francuskich królów. Doprowadzało to do konfliktów, ponieważ francuscy Kape-tyngowie nie mogli tolerować takiej sytuacji i usiłowali doprowadzić co najmniej do równowagi (albo po-zbawić swych potężnych wasali lenn).

Połowa I w.n.e.- pocz. V w. n.e. (407 r.) – panowa-nie Rzymu

V w. – podbój kraju przez plemiona Anglów i Sa-sów, powstanie sied-miu państw plemiennych - tzw. heptarchii

VI w. – przyjęcie chrześci-jaństwa

Pocz. XI w. – podbój kraju przez duńskiego króla Ka-nuta Wielkiego

1042-1066 – panowa-nie Edwarda Wyznaw-cy i zrzucanie jarzma Wi-kingów

1066 – bitwa pod Ha-stings i podbój Anglii przez normandzkiego księcia Wilhelma Zdo-bywcę; początek pań-stwa anglonormandz-kiego

1096-1292 – krucjaty

1154-1189 – panowanie Henryka II Plantageneta po wygaśnięciu dynastii normandzkiej

Bitwa pod Hastings

Wojny francusko-angielskie skończyły się porażką Plantagenetów. Ich posiadłości we Francji uległy znacznej redukcji. Nieskuteczne, a kosztowne wojny, spowodowały kryzys lojalności baronów wobec korony (choć pierwsze symptomy sporów wśród elity feudalnej pojawiły się na tle konfliktu Henryka II z pryma-sem Becketem). Osłabły również obawy przed powstaniem ludności anglosaskiej, następowała bowiem integracja zwycięzców z pokonanymi.

Na skutek upokorzenia Króla Jana przez papieża Innocentego III osłabił prestiż tronu. Wszystko to dopro-wadziło do buntu baronów w 1215 r. Wymusili oni wówczas na koronie przywilej zwany Wielką Kartą Swobód (monarcha zobowiązany był konsultować z feudalami najważniejsze decyzje, zwłaszcza podatkowe).

USTRÓJ POLITYCZNY ANGLII:

- patrymonialna władza królów anglonormandzkich i pierwszych Plantagenetów; monarcha był najwyż-szym zwierzchnikiem lennym, sędzią i ustawodawcą; Wielka Karta wprowadziła prawo oporu, czyli prawo wypowiedzenia królowi posłuszeństwa;
- specyfika angielskiego systemu lennego (jego autorem był Wilhelm Zdobywca) – rozdawnictwo lenn w celu zabezpieczenia przed powstaniem wielkich kompleksów w rękę pojedynczych feudalów; ma-jątki ich pozostawały rozproszone; zniesienie wielostopniowej hierarchii lennej, tzw. mediatyzacja; wasale zobowiązani byli do lojalności wobec króla, który pozostawał ich jedynym zwierzchnikiem; w Anglii, urzędy nie wiązały się z lennami – w dawnych hrabstwach władzę przejęli królewscy szeryfo-wie; wyższe obciążenia finansowe lenników w Anglii, niż na kontynencie.
- Kościół zachował pewną niezależność, mimo starań króla Henryka II o podporządkowanie sobie tej instytucji;
- centralnym organem administracji – Rada Królewska, skład której wchodziła Wielka Rada i Rada Zwyczajna;
- szeryf – główny organ władzy na szczeblu lokalnym; obok nich funkcjonowali hrabiowie; od XII w. występowali sędziowie pokoju;

RUŚ KIJOWSKA

Ruś Kijowska wyrosła w końcu IX w., w wyniku stopniowego kilkuetapowego procesu zjednoczeniowe-go ruskich plemion i ośrodków państwowych. Najważniejsze z nich to Kijów i Nowogród Wielki. Pierw-szym historycznym władcą Rusi był książę Oleg. Do niedawna bardzo popularna była teza o normańskich korzeniach ruskiej państwowości. Pozostawała ona w ścisłym związku z tradycją opartą na częściowo le-gendarnych opowieściach o wareskim wodzu Ruryku (Waregami zwano na Rusi Normanów), który miał zostać władcą Rusi i zapoczątkować dynastię panującą – Rurykowiczów.

WX w. władcy ruscy stali się cennymi sprzymierzeńcami cesarstwa bizantyńskiego. Świadczyły o tym dwu-stronne traktaty zwany dogovorami (pierwszy z 907 r.). Wskazywały na rosnącą pozycję Rusi. Książę Świato-sław pomógł Bizantyńczykom rozgromić Bułgarów, a nawet sam stał się zagrożeniem dla cesarstwa (968-970).

Apogeum potęgi osiągnęła Ruś Kijowska za rządów Włodzimierza i jego syna Jarosława (X/XI w.). Silne związki polityczne, kulturalne i handlowe z Bizancjum, zaowocowały przyjęciem chrztu za pośred-nictwem cesarstwa.

Włodzimierz i Jarosław musieli kilkakrotnie zmagać się z dążeniami odśrodkowymi. Jarosław podzie-lił państwo między swoich synów z zachowaniem zasady senioratu, co miało uchronić Ruś przed pełnym rozdrobnieniem. Nie zapobiegło to jednak rozczłonkowaniu państwa, które na krótko przezwyciężyli (na początku XII w.) Włodzimierz Monomach i Mścisław.

USTRÓJ POLITYCZNY:

- patrymonialny charakter władzy wielkoksiążęcej; istotnym instrumentem umacniania pozycji wlad-cy, stała się drużyna rycerzy (bojarów) przebywających u boku księcia i przez niego utrzymywanych.
- współzawodniczenie ze sobą dwóch zasad sukcesji tronu wśród dynastii: dziedziczności oraz seniora-tu, który zwyciężył ostatecznie po 1054 r. – został anulowany na zjeździe książąt w Lubeczu w 1097 r., kiedy to członkowie dynastii ustalili panowanie w swoich ojcowiznach, czyli dziedzicznych księstwach.
- administracja centralna skupiała się na dworze książęcym; główną rolę odgrywał tzw. dworski – od-powiednik frankońskiego majordoma. Oprócz niego wyróżniali się: wojewoda (dowódca wojska), ko-niuszy, cześnik, miecznik itd.; organem kolegialnym były wiece, czyli ogólne zgromadzenia wolnych; na szczeblu lokalnym urzędnikami książęcymi byli posadnicy (wołostiele) pełniący funkcje sądowe, wojskowe i skarbowe oraz ich pomocnicy – ciwunowie.

- początek wojen francu-sko-angielskich (w obro-nie wielkich francuskich posiadłości, szczególnie po ślubie Henryka z Ele-onorą Akwitańską)

1189-1199 – panowanie Ryszarda Lwie Serce

1199-1216 – panowa-nie Jana bez Ziemi (syna Ryszarda); kontynuacja wojen z Francją; fiasko zmontowanej przez Jana koalicji z cesarzem Otto-nem IV i Flandrią (Bouvi-nes - 1214 r.)

Polityka wewnętrzna

1164 – wydanie przez Henryka II konstytucji klarendońskich, ograni-czających wpływy Ko-ścioła

1170 – spór króla Henry-ka z arcybiskupem Can-terbury, Becketem; za-mordowanie biskupa

HISTORIA – TEST

Wielka Brytania w epoce „rewolucji przemysłowej”

1. Uzupełnij luki w tekście.

sądownicza, maszyna parowa, trójpodział władzy, rewolucja, kapitalizm,
parlament, Wielka Brytania, rewolucja przemysłowa, wykonawcza

W wieku XVIII miały miejsce trzy (a)....., które zmieniły oblicze Europy i świata. Pierwszą była (b –.....w (c)..... w latach 1760 – 1820, która przyczyniła się do rozwoju nowego systemu społeczno-gospodarczego – (d)..... Przełomowym wydarzeniem było wynalezienie i zastosowanie (e)..... Dzięki rozwojowi gospodar- czemu, rozbudowie morskiej floty i ekspansji kolonialnej Wielka Brytania stała się mocarstwem światowym. Wykształcony w tym państwie na przełomie XVII/XVIII w. system rządów nazwany został (f)..... Polega na podziale władzy na ustawodawczą – (g) (.....), (h)..... (król i ministrowie) oraz (i)..... (niezależne sądy).

Czasy saskie

1. Podpisz portrety królów elekcyjnych I poł. XVIII w. Przyporządkuj im właściwe notki biograficzne.

A.

B.

C.

1. August II Mocny 2. Stanisław Leszczyński 3. August III

a) (1696–1763) – syn Augusta II, elektor saski i król polski w latach 1733-1763; objął tron dzięki poparciu Rosji; za jego panowa- nia odbudowano gospodarkę, ale nie przeprowadzono reform ustrojowych i politycznych, bo na 14 zwołanych wówczas sejmów, aż 14 zostało zerwanych; przyczynił się do przebudowy Warszawy; ze względu na tuszę był obdarzany przydomkiem „Gruby”.

b) (1670–1733) – elektor saski z dynastii Wettinów, król polski w latach 1697-1706 i 1709-1733; chcąc uzyskać koronę pol- ską, zmienił wyznanie z luterńskiego na katolickie; został wybrany na króla Rzeczypospolitej, ponieważ przybył do Polski szybciej niż kandydat francuski popierany przez większość szlachty i rozdając hojne łapówki pozyskał dostateczne wspar- cie; dążył do zreformowania kraju i wzmocnienia władzy królewskiej; jego zamiary niweczyły sprzeciwy szlachty, obawia- jącej się absolutyzmu (zerwano 10 z 18 zwołanych wówczas sejmów); w 1710 roku założył pod Dreznem pierwszą w Euro- pie manufakturę porcelany; przydomek „Mocny” zawdzięczał ogromnej sile fizycznej.

c) (1677-1766) – król polski w latach 1704-1709 i 1733-1736; wywodził się z wielkopolskiego rodu magnackiego; ojciec Marii, królowej Francji; podczas pierwszej elekcji popierany przez Szwecję, podczas drugiej – przez Francję; po abdykacji w 1736r. otrzymał w dożywotnie użytkowanie od swego zięcia Ludwika XV księstwo lotaryńskie; zasłynął jako gospodarny władca i opie- kun artystów; był najdłużej żyjącym królem Polski (choć większość życia spędził jako wygnaniec) – zmarł w wieku 89 lat.

2. Wyjaśnij znaczenie powiedzeń:

a) *Od Sasa do Lasa.*

.....

b) *Za króla Sasa jedz, pij i popuszczaj pasa.*

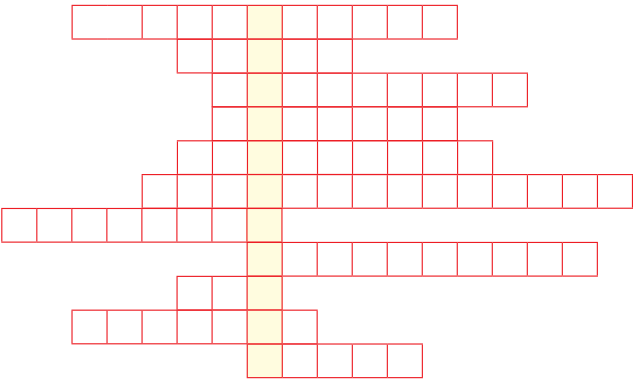
.....

3. Postaw literę A przy wydarzeniach związanych z czasem panowania Augusta II Mocnego, a literę B przy wydarze- niach, jakie miały miejsce za panowania jego syna Augusta III.

- a) Wielka Wojna Północna b) Sejm pacyfikacyjny
c) Sejm Niemy d) Otwarcie przez pijarów Collegium Nobilium
e) Traktat trzech czarnych orłów f) Powstanie w Polsce pierwszej biblioteki publicznej
g) Wzniesienie Pałacu Saskiego

Ostatnia wolna elekcja

1. Rozwiąż krzyżówkę. Odczytaj rozwiązanie.

1. Ród magnacki przewodzący ostatniej wolnej elekcji.
2. Państwo popierające wybór Polaka na króla Polski.
3. Pierwsze imię ostatniego króla Polski.
4. Nazwa stronnictwa politycznego próbującego podnieść kraj z upadku u schyłku panowania Sasów.
5. Caryca Rosji.
6. Sejm, którego nie można było zerwać przez liberum veto.
7. Potępione na sejmie w 1764 roku należące do magnatów dzielnice w miastach.
8. Prawa przyjęte pod naciskiem Rosji na sejmie 1767–1768 gwarantujące niezmiennosc ustroju państwa w duchu „złotej wol- ności”.
9. Miejsce zawiązania w 1768 r. niechętnej królowi i Rosji konfederacji.
10. Konsekwencja dla Polski zawarcia w 1772 roku traktatu między Rosją, Austrią i Prusami.
11. Ukryta przez Rejtana na sejmie w 1773 roku w celu uniemożliwienia zatwierdzenia traktatu rozbiorowego.

2. Podaj imię i nazwisko ostatniego króla Polski i lata jego panowania.

.....

ODPOWIEDZI

Wielka Brytania w epoce „rewolucji przemysłowej”

Odp. 1

- (a) rewolucje, (b) rewolucja przemysłowa, (c) Wielkiej Brytanii, (d) kapitalizmu, (e) maszyn parowych,
(f) trójpodziałem władzy, (g) (parlament), (h) wykonawczą, (i) sądowniczą

Czasy saskie

Odp. 1 A.1, b), B. – 3, a), C. – 2, c)

Odp. 2

a) Powiedzenie powstało kiedy w 1733r. doszło do rozdwojonej elekcji – większość szlachty wybrała królem Leszczyńskiego, mniej- szość – syna zmarłego władcy – Augusta III. Wcześniejszy rodowód tego powiedzenia sugeruje, że Szwedzi, chcąc usunąć z polskie- go tronu Augusta II w 1704r. przeprowadzili elekcję nowego króla i pod ich naciskiem wybrany został wojewoda poznański Stanisław Leszczyński. W wyniku tego szlachta podzieliła się na dwa obozy – jedno stronnictwo popierało Sasa, drugie – „Lasa” Leszczyńskiego.

b) Powiedzenie powstało ze względu na wystawny tryb życia króla Augusta III. Ponadto po latach szlachta dobrze wspominała dostat- nie i spokojne czasy panowania tego króla.

Odp. 3

August II Mocny: a), c), e); August III: b), d), f), g)

Ostatnia wolna elekcja

Odp. 1

1. CZARTORYSCY 2. ROSJA 3. STANISŁAW
4. FAMILIA 5. KATARZYNA 6. SKONFEDEROWANY
7. JURYDYKI 8. KARDYNALNE 9. BAR
10. ROZBIÓR 11. LASKA

Odp. 2 Stanisław August Poniatowski – 1764–1795

THE ARTICLES – PRZEDIMKI cz. 1

- Przedimki, jak podpowiada nazwa, pojawiają się w angielskim przed „imionami” – rzeczownikami, nazwami rzeczy, osób, zjawisk. Istnieją trzy możliwości:
- albo przed rzeczownikiem przyjdzie nam umieścić **przedimek określony (the)**,
 - albo **nieokreślony (a/an)**
 - albo **zerowy** (czyli, w uproszczeniu, przedimka żadnego nie będzie).

PRZEDIMEK NIEOKREŚLONY – THE INDEFINITE ARTIELE

PRZEDIMKA A/AN UŻYWAMY W NASTĘPUJĄCYCH SYTUACJACH:

1. Przedimek nieokreślony *a/an* występuje przed rzeczownikami policzalnymi w liczbie pojedynczej. (*a car, a girl, a tree, a storm*)
- *a* używamy przed rzeczownikami zaczynającymi się na spółgłoskę, (*a book, a bicycle, a house*)
 - *an* przed rzeczownikami zaczynającymi się od samogłoski: *a, e, i, o, u*. (*an eye, an apple, an owl, an elephant, an animal, an umbrella*)

Pamiętajmy, że samogłoska ma wystąpić w wymowie, nie w pisowni, stąd:

a unit – jednostka (wymawiamy przez „j”)
a yard – podwórze, jard (miara długości)
a European country – kraj europejski
It is called a one-celled organism
There is a university in Warsaw. (*university* wymawiamy przez „j”).
ale:
an honour – honor, zaszczyt (wymawiamy przez „o”)
an honest man – uczciwy człowiek

Używamy go wprowadzając jakiś przedmiot po raz pierwszy do naszego opowiadania, np.:

In the room there was a girl. The girl was very beautiful.

Gdy dziewczyna pojawia się po raz pierwszy używamy przedimka nieokreślonego *a*, natomiast już w drugim zdaniu dziewczyna staje się dla odbiorcy określona, dlatego musimy tym razem zastosować *the*.

Uwaga! Przedimek *a/an* nie może być użyty przed rzeczownikiem w liczbie mnogiej!!!
Jeżeli w zdaniu występują rzeczowniki w liczbie mnogiej, odpowiednikiem przedimka nieokreślonego jest zazwyczaj określnik *some*:

I have bought some flowers for my girl-friend.
Kupiłem kwiaty dla swojej dziewczyny.

I met some very interesting people at a party last Saturday.
Poznałem bardzo interesujących ludzi na przyjęciu w zeszłą sobotę.

2. Przedimek nieokreślony *a/an* stawiamy przed rzeczownikiem, gdy chcemy powiedzieć, że mamy na myśli pewien pojedynczy egzemplarz spośród rzeczy (osób, zjawisk) o danej nazwie. W trakcie rozmowy nasz rozmówca dowiadyuje się jedynie o jaki rodzaj rzeczy nam chodzi.

I have a computer.
Zdanie to nie zdradza nic więcej poza faktem, że znalazłem się w jakiś sposób w posiadaniu komputera – jednego z wielu istniejących, bliżej nie opisanego, nie znanego do tej pory naszemu rozmówcy.

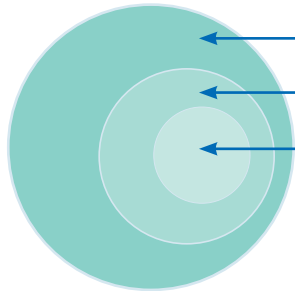
I took a bus to Warsaw. – Pojechałem autobusem do Warszawy.
Obyłem podróż do Warszawy środkiem lokomocji, który przynależy do kategorii autobusów. Słuchacz wie tylko tyle, że pojechałem autobusem a nie rowerem czy pociągami.

My father has bought a car. – Mój ojciec kupił samochód.

Dla mówiącego osoba lub rzecz, której nazwę wymienia, może być w pełni zidentyfikowana, znana, „określona”, ale jego rozmówca (czytelnik) dowiadyuje się tylko o jaki rodzaj osoby lub rzeczy chodzi. Możemy ten rodzaj sprecyzować dokładniej, dodając do rzeczownika przydawki. Zawęża to klasę, do której odnosi się rzeczownik, ale nie zmienia istoty przekazywanej informacji i nie powoduje zmiany przedimka.

My father has bought a sports car. – Mój ojciec kupił sportowy samochód.
(podkategoria – sportowy samochód)

My father bought a very expensive sports car. – Mój ojciec kupił bardzo kosztowny samochód sportowy.

Inny przykład:

I met a girl at a party last Saturday. – Poznałem dziewczynę na przyjęciu w zeszłą sobotę.
I met a charming girl at a party last Saturday. – Poznałem czarującą dziewczynę na przyjęciu w zeszłą sobotę.
I met a charming young girl at a party last Saturday. – Poznałem czarującą, młodą dziewczynę na przyjęciu w zeszłą sobotę.
I met a charming young French girl at a party last Saturday. – Poznałem czarującą młodą Francuzkę na przyjęciu w zeszłą sobotę.

3. Kolejnym ważnym zastosowaniem przedimka nieokreślonego jest jego użycie przy stwierdzaniu przynależności danej rzeczy (osoby, zjawiska itp.) do takiej a takiej klasy rzeczy (osób, zjawisk itp.), na przykład kiedy mówimy o naszym zawodzie:

John is a writer. – John jest pisarzem.
John is a good dancer. – Jaś jest niezłym tancerzem, należy do dobrych baletników.
Mark is a psychology student.
Silver is a metal. – Srebro jest metalem.

Przez dodanie przydawek do rzeczownika możemy ograniczyć (zawęzić) klasę, do której zaliczamy daną rzecz (osobę, zjawisko itp.), ale nie wpływa to na użycie przedimka.

John is a very talented writer. – John jest bardzo utalentowanym pisarzem.
John is a very talented English writer. – John jest bardzo utalentowanym angielskim pisarzem.
John is a very talented English writer: of world-wide fame. – John jest bardzo utalentowanym angielskim pisarzem. o światowej sławie.

Rzeczowniki w liczbie mnogiej występują w wypowiedziach analogicznych do powyższych bez przedimka.
John and Peter are writers. – John i Peter są pisarzami.
John and Peter are very talented. – John i Peter są bardzo utalentowanymi pisarzami. itd.

4. Przedimek nieokreślony *a/an* stosujemy także, gdy wymieniamy rzecz (osobę, zjawisko) mając na myśli każdy obiekt o danej nazwie.

An elephant has a trunk. – Słoń ma trąbę. (każdy słoń ma trąbę)
An emerald is green. – Szmaragd jest zielony.
A teacher must like children. – Nauczyciel musi lubić dzieci. (dotyczących to wszystkich członków grupy)

5. Przedimka nieokreślonego używamy z rzeczownikami oznaczającymi częstotliwości, czas, miarę, wagę i liczbę:

Zapamiętaj!

Kolejne przydawki zwiężają klasę, do której odnosi się rzeczownik ale nie identyfikują jednoznacznie osoby, rzeczy czy zjawiska. W tym przypadku odbiorca wie tylko tyle, że poznałeś czarującą młodą Francuzkę i tyle. Przecież takich osób może być bardzo wiele i nasz rozmówca nie wie, którą konkretną dziewczynę mamy na myśli.

twice a week – dwa razy w tygodniu,
once a month – raz w miesiącu
two times a year – dwa razy do roku
We went to Zakopane at least two times a year.

I go to the cinema three times a month. – Chodzę do kina trzy razy w miesiącu.
We pay USD 80 in rent a month. – Placimy za czynsz 80 dolarów miesięcznie.
I'll have an English lesson, four times a week. – Mamy lekcję angielskiego cztery razy na tydzień.
He earns one/a million pounds a year. – On zarabia milion funtów rocznie.

thirty miles an hour – trzydzieści mil na godzinę (stosowany jest zamiennie z *per* i oznacza „na”)
This car can drive at 100 miles an hour.

It costs USD 8 a kilo. – To kosztuje osiem dolarów za kilogram.
A quarter of a kilogram of butter, please.

This cloth costs three pounds a yard. – Ta tkanina kosztuje trzy funty jard.

We sell these gloves at fifty pence a pair. – Sprzedajemy te rękawiczki po pięćdziesiąt pensów para.

6. Gdy coś liczymy lub mierzymy możemy użyć przedimka *a/an* lub liczebnika *one* w znaczeniu „jeden”
 (ten ostatni występuje częściej w tekstach o charakterze oficjalnym):

I want to live a hundred years. = *I want to live one hundred years.* – Chcę żyć sto lat.

Uwaga! Słowo *a* pojawia się tylko przed pojedynczym liczebnikiem takim jak *hundred* (sto), *million* (milion) itp., a nigdy w środku liczebnika złożonego. Możemy zatem powiedzieć: *hundred, a thousand*, ale *four thousand one hundred* (4100).

Znaczenie półtora oddajemy zazwyczaj w języku angielskim za pomocą konstrukcji *one and a half* (łączy się ona zawsze z rzeczownikami w liczbie mnogiej):

I've been studying geography for one and a half hours. – Uczę się historii od półtorej godziny.

Tę samą myśl możemy oddać także bez użycia liczebnika *one*:

I've been studying history for an hour and a half.

7. Przedimek nieokreślony niekiedy tłumaczymy za pomocą wyrazów „jakiś”, „pewien”, „jeden”, „taki”.

A man wants to talk to you. – Jakiś człowiek chce z tobą rozmawiać.
I met a woman who was asking for you. – Spotkałem jakąś kobietę, która pytała o ciebie.
There must be a way out of this difficulty. – Musi być jakiś sposób wyjścia z tej trudności.
We met on a beautiful day in spring. – Spotkaliśmy się pewnego pięknego dnia na wiosnę.

8. Przedimek nieokreślony *a/an* może **wyjątkowo wystąpić przed rzeczownikiem abstrakcyjnym w znaczeniu: „taki rodzaj” lub „pewien rodzaj”:**

He spoke with a courage that amazed us all.
Przemawiał z (taką) odwagą, która zdumiała nas wszystkich.

9. Przed nazwami różnych marek np. samochodów

– *What sort of car is it?* – Jaki to rodzaj samochodu?
 – *It's a Fiat.*
 – *Have you ever driven a Mustang?*
 – *We have two Volkswagens an Opel and an Audi.*
 – *My radio is a Philips.*

9. Aby zaakcentować, że kogoś nie znamy:

A Mr Brown called while you were sleeping. – Dzwonił (jakiś/niejaki) pan Brown, gdy spałeś.

PRZEDIMEK NIEOKREŚLONY A /AN WYSTĘPUJE W NASTĘPUJĄCYCH KONSTRUKCJACH I WYRAŻENIACH :

• W konstrukcji ***what* + *a* + (przymiotnik) + rzeczownik**

What a pity – Co za szkoda!

You have no idea what an obstinate man he is. – Nie masz pojęcia, co to za uparty człowiek.

• W konstrukcji ***many* + *a* (+ przymiotnik) + rzeczownik**

Many a man has made a similar mistake. – Niejeden człowiek zrobił podobny błąd.

I spent in that house many a lonely evening. – Spędziłem w tym domu niejeden samotny wieczór.

• W konstrukcji ***how* + przymiotnik + *a* + rzeczownik**

How large a flat do you need? – Jak duże mieszkanie jest wam potrzebne?

His success depends on how good a driver he is. – Jego powodzenie zależy od tego, jak dobrym jest kierowcą.

• W konstrukcji: ***however* + przymiotnik + *a* + rzeczownik:**

However large a salary he obtains, he will spend it all. – Jakkolwiek dużą pensję otrzymał, wyda ją całą.

• W konstrukcji: ***such* + *a* (+ przymiotnik) + rzeczownik:**

How could you make such a silly mistake? – Jak mogłeś zrobić tak głupi błąd?

• W konstrukcji : ***as/so* + przymiotnik + *a* + rzeczownik (+ *as*):**

Have you ever seen as beautiful a girl as John's sister?

Czyś kiedykolwiek widział tak piękną dziewczynę jak siostra Johna?

I have never known so obstinate a man. – Nigdy nie znałem tak upartego człowieka.

• W konstrukcji: ***too* + przymiotnik + *a* + rzeczownik:**

He is too sensible a man to do a thing like that.

On jest zbyt rozsądnym człowiekiem, żeby coś takiego zrobić.

• W konstrukcji: ***to* + *a* + rzeczownik**

He paid all his debts to a penny. – Spłacił wszystkie długi co do grosza.

The workers, to a man, were in favour of the strike. – Robotnicy, co do jednego, byli za strajkiem.

• W zdaniach przeczących jako odpowiednik polskiego „ani jeden”, „żaden”

I didn't understand a word. – Nie zrozumiałem ani słowa.

I don't know a thing. – Absolutnie nic nie wiem.

W WYRAŻENIACH:

to have a headache – mieć ból głowy

(ale: *to have toothache, earache* – mieć ból zęba, ucha)

to have a cold – być przeziębionym *to have, a cough* – mieć kaszel

to be in a hurry – śpieszyć się

to be in a temper – być w złym humorze

to have an opportunity (to...) – mieć sposobność

to take a seat – zająć miejsce, usiąść *to take a pride in* – chlubić się *all of a sudden* – nagle

on a large scale – na wielką skalę

on an average – przeciętnie (lub: on the average)

as a rule – zazwyczaj, z reguły

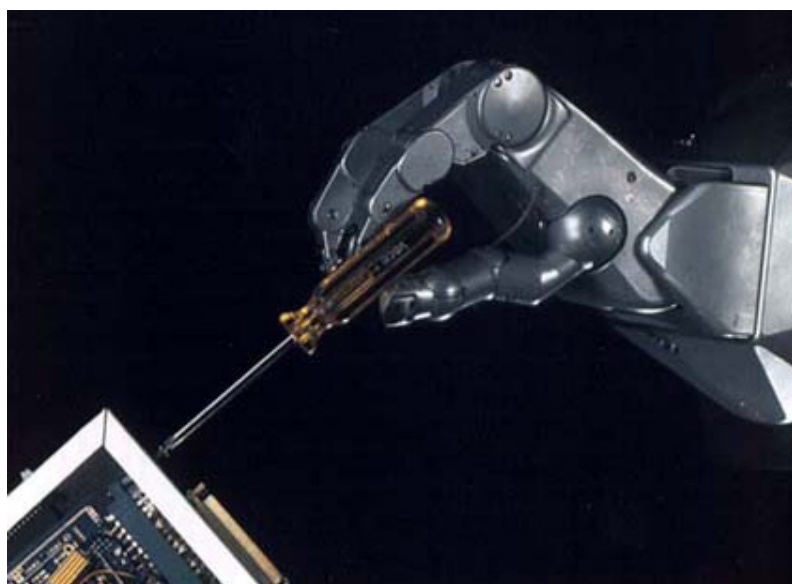
CHCĘ ZOSTAĆ...

inżynierem robotyki i automatyki

Rekrutacja

Kandydatów obowiązują konkursy świadectw dojrzałości. Pod uwagę brane są oceny z matematyki, fizyki, chemii oraz języka obcego.

- W dzisiejszym świecie roboty i automatyka odgrywają ogromną rolę. Automatycznie działają systemy wentylacyjne, nawadniające, sygnalizacyjne. Automatyka króluje w przemyśle (samochodowym, okrętowym, lotniczym i zbrojeniowym), transporcie, budownictwie, medycynie, energetyce oraz rolnictwie.
- Jej zastosowanie jest nieograniczone, dlatego tak duże jest zapotrzebowanie na specjalistów od projektowania mikroprocesorowych urządzeń przemysłowych, układów automatyki oraz systemów sterowania i napędów robotów.
- To świat dla marzycieli pasjonatów i zapaleńców. Podczas studiów poznasz świat robotów i automatów, ich programowanie i obsługę oraz wykorzystania komputera.
- Jest to jeden z najbardziej przyszłościowych kierunków kształcący specjalistów od automatycznego sterowania urządzeniami i całymi procesami technologicznymi.
- Na automatykę i robotykę można się dostać stosunkowo łatwo, natomiast bardzo trudno skończyć. To najbardziej przekrojowy kierunek na politechnice. Będziesz miał tu do czynienia z informatyką, telekomunikacją, automatyką, elektrotechniką i elektroniką, matematyką i fizyką.

PREDYSPOZYCJE

- Są to studia techniczne dla ludzi, którzy mają ścisły umysł. Dokładnie opanowana matematyka i fizyka to konieczność, inaczej na tym kierunku się nie utrzymasz.
- Przyda się smykałka do majsterkowania i projektowania, koordynacja wzrokowo-ruchowa, dobry wzrok i zręczność rąk przy składaniu i konstruowaniu prototypów.
- W tej pracy konieczne są takie cechy charakteru jak wyobraźnia, dociekliwość, ciekawość, samodzielność myślenia, umiejętność analizy i syntezy wiedzy.
- Praca konstruktora wymaga stałego doskonalenia i śledzenia na bieżąco wszelkich nowości konstrukcyjnych i technologicznych, dlatego musisz wyrobić w sobie nawyk samokształcenia.
- Istotna jest umiejętność pracy w grupie, ponieważ projekty realizuje się pracując głównie zespołowo.

STUDIA

- Automatykę i robotykę można studiować na uczelniach publicznych w trybie stacjonarnym (dziennym) i niestacjonarnym (zaocznym), w systemie studiów I (inżynier), II (magisterium) stopnia.
- Studia opierają się przede wszystkim na matematyce. Reszta przedmiotów, jak elektrotechnika, mechanika, sterowniki mikroprocesorowe, jest z nią po prostu związana.
- Ten kierunek studiów obejmuje bardzo szeroki zakres wiedzy. Realizowany jest często na kilku wydziałach na tej samej politechnice, które dodatkowo oferują wiele różnych specjalności, jak robotykę, techniki multimedialne, biocybernetykę i inżynierię biomedyczną czy też inżynierię fotoniczną.
- Na początku studenci zdobywają wiedzę z zakresu energetyki, miernictwa elektrycznego, energoelektroniki, mechaniki i informatyki. Potem zgłębiają wiedzę o systemach mikroprocesorowych, sterowaniu, oprogramowaniu robotów, komputerowym sterowaniu urządzeń przemysłowych, zarządzaniu i organizacji produkcji. Studenci sami układają plan zajęć, co semestr składają deklarację semestralną zawierającą wykaz przedmiotów, które zamierzają zgłębiać w kolejnym semestrze.

PRZEDMIOTY

Na początku będziesz miał zajęcia z elektrotechniki, miernictwa elektrycznego, energoelektroniki, mechaniki i informatyki. Potem będziesz zgłębiał wiedzę o systemach mikroprocesorowych, sterowaniu, oprogramowaniu robotów, komputerowym sterowaniu urządzeń przemysłowych, zarządzaniu i organizacji produkcji. Po dwóch latach studiów inżynierskich wybierasz specjalizację.

Przedmioty, jakich będziesz się tu uczyć (grupa przedmiotów ogólnych) to:

elektrotechnika, elektronika, energoelektronika, technika cyfrowa i mikroprocesorowa, układy elektromechaniczne, automatyka, metrologia, informatyka.

PRZEDMIOTY NAJTRUDNIEJSZE

Na tym kierunku postrach sięgają matematyka, fizyka i algebra liniowa. Do tej grupy, z uwagi na zaawansowaną matematykę, należy teoria sterowania. Sporo kłopotów sprawiają podstawy automatyki, elementy robotyki, sterowniki programowalne, systemy czasu rzeczywistego.

PRZEDMIOTY LUBIANE

Największe emocje wśród studentów budzą zajęcia laboratoryjne, zwłaszcza z konstrukcji robotów. Zajęcia prowadzone są w formie wykładów, ćwiczeń i laboratoriów.

Na laboratoriach studenci poznają zawód od strony praktycznej. Projektują i programują układy automatycznego sterowania, wymyślają układy napędowe robotów, dokonują komputerowych symulacji ich pracy, a następnie konstruują prototypy.

W CZYM MOŻNA SIĘ SPECJALIZOWAĆ?

- komputerowe systemy automatyki,
- automatyzacja procesów przemysłowych,
- informatyka w sterowaniu i zarządzaniu,
- automatyka i metrologia,
- robotyka i mechatronika,
- automatyzacja procesów wytwarzania,
- automatyka przemysłowa,
- automatyzacja procesów wytwórczych,
- multimedia w procesach przemysłowych,
- biocybernetyka i inżyniera biomedyczna,
- przemysłowe systemy pomiarowe,
- techniki multimedialne,
- inżyniera fotoniczna.

PRACA

- Wielkim atutem robotyki i automatyki jest fakt, że jego ukończenie daje prawie stuprocentową gwarancję zatrudnienia.
- Absolwenci znajdują zatrudnienie głównie w przemyśle maszynowym, elektronicznym, samochodowym, spożywczym, okrętowym, lotniczym i zbrojeniowym oraz komunikacji, medycynie, energetyce oraz rolnictwie..
- Po ukończeniu tego kierunku możesz znaleźć zatrudnienie w biurach technologicznych i konstrukcyjnych, w laboratoriach zakładów przemysłowych, w ośrodkach badawczo-rozwojowych.
- Możesz pracować jako:
 - projektant systemów sterowania przy automatyzacji produkcji głównie w przemyśle motoryzacyjnym, spożywczym, maszynowym i elektronicznym,
 - programista wojskowych intytutach badawczych,
 - jako kierownik wydziałów automatyki i robotyki w serwisach technicznych firm produkujących roboty lub w instytutach naukowo-badawczych

Po ukończeniu automatyki i robotyki

będziesz doskonale znał się zarówno na elektronice, elektrotechnice, jak i na silnikach i wszelkiego rodzaju elektrycznych napędach oraz projektowaniu i programowaniu systemów automatyki przemysłowej.

Będziesz mógł się zająć zarówno konstrukcją urządzeń sterujących obiektami technicznymi jak i automatyzacją linii produkcyjnych w zakładach przemysłowych.

Gdzie można studiować?

- Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie
- Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni
- Akademia Techniczno-Humanistyczna w Białymstoku
- Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Głogowie
- Politechnika Białostocka
- Politechnika Gdańska
- Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki
- Politechnika Łódzka
- Politechnika Opolska
- Politechnika Poznańska
- Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza
- Politechnika Śląska w Gliwicach
- Politechnika Świętokrzyska w Kielcach
- Politechnika Warszawska
- Politechnika Wrocławska
- Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
- Wyższa Szkoła Komunikacji i Zarządzania w Poznaniu
- Zachodniopomorski Uniwersytet Techniczny w Szczecinie

MANET – „ŚNIADANIE NA TRAWIE”

Dziś arcydzieło, ale w roku 1863 odsądzono od czci i wiary i dzieło, i autora. Mamy bowiem przed sobą artystyczny skandal; płótno, które zbulwersowało i oburzyło krytyków.

Jest to *Śniadanie na trawie*, zwane przez autora *Piknikiem we czworo*. Piknik – cudna rzecz, zwłaszcza jako ucieczka z miasta na łono natury – powinien być niewinną uciechą, a nie skandalem. Cóż, to śniadanko rzeczywiście trochę prowokuje. Dwaj elegancyści studenci, rozsypane wiktuały, zieleń, drzewa, a niemal w centrum naga, w dodatku uśmiechnięta kobieta! Czy wiesz, jak miała na imię ta odważna dama? Oto niespodzianka: patrzysz na Victorine Meurent, przyjaciółkę malarza i jego ulubioną modelkę. Naraziła się ona na wiele gorzkich i szyderczych uwag. Dokładnie ją sobie obejrzano, zacytowano jej fałdy na szyi, wałki na brzuchu, a uśmiech nazwali wyzywającym.

Wyzwaniem dla współczesnych był jednak cały obraz, a oburzenie wywołało wiele elementów. Nagość kobiety, owszem, ale dotąd wolno było malować nagie boginie rodem z

mitologii. Manet natomiast zdecydował się pokazać nagość kobiety współczesnej, bowiem takie też posiadają pod sukniemi ciała. Nie chciał malować obcej, posągowo pięknej modelki, więc utrwalił na płótnie tę sylwetkę, którą znał i kochał; Victorynę taką, jaką była, choć daleko jej do ideału. Cała scena jest trochę prowokująca: goła pani obok ubranych panów jest wyzwaniem wobec ówczesnego mieszczaństwa.

Wyobraź sobie jednak, że nie tylko moralne kwestie poruszyły krytyków. Manet łamie klasyczne schematy malarstwa: inaczej rozplanowuje postacie, inaczej operuje światłem i perspektywą. Popatrz na kobietę w głębi – jest stanowczo za duża. Jeśli ma być daleko, powinna być malutka... Dlaczego nie jest? Bowiem oglądamy pierwsze dzieło malarstwa współczesnego, które nic sobie nie robi z wierności starym schematom. *Śniadanie na trawie* otwiera dzieje sztuki nowoczesnej. A cóż by powiedzieli owi krytycy, gdyby ujrzeli Picassowską wersję tego obrazu?